

მიხეილ ანთაძე

სიჭყის არქეოლოგია

გამომცემლობა „ანიკნისი“
თბილისი 2022

ავტორი

მიხეილ ანთაძე – კავკასიის უნივერსიტეტის და სულხან
საბა-ორბელიანის სახელობის
უნივერსიტეტის ასოცირებული
პროფესორი, ფილოლოგიურ
მეცნიერებათა დოქტორი

რედაქტორი – როსტომ ჩხეიძე

დამკაბადონებელი – ნანა ღუმბაძე

ყდის დიზაინერი – ირაკლი უშვერიძე

© მ. ანთაძე, 2022

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2022

თბილისი, 0186, ა. ჯოღიაშვილის №4, ☎: 5(99) 17 22 30; 5(99) 33 52 02
E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversal@gmail.com

ISBN 978-9941-33-290-6

ქართულ სიტყვებში ჩაღრმავება იმთავითვე მიყვარს და წლების მანძილზე არაერთი მაგალითი დამიგროვდა, როცა ამა თუ იმ სიტყვაში ჩამალული დიდი თუ პატარა „საიდუმლო“ აღმოვაჩინე. აქ „საიდუმლო“ ბრჭყალებში იმიტომ კი არ ჩავსვი, თითქოს ეს საიდუმლოებები მართლა საიდუმლოებები არ იყოს, არამედ იმიტომ, რომ ისინი ხშირად ჩემთვის იყვნენ საიდუმლონი, თორემ, ეგება, სხვათათვის დიდი ხნის წინ გასაცნაურებულიყვნენ კიდეც. ასეა თუ ისე, მიყვარდა და ახლაც მიყვარს ამ თემაზე საუბარი. სახალისო თემა მგონია. თავად განსაჯეთ, განა საინტერესო და ეფექტური არ არის, ქართველ ადამიანს სიტყვა „პრანჭვაში“ საფრანგეთს რომ გააგონებ და ამოაკითხებ?! მაგრამ, ახლა რომ ვფიქრობ, ამ „სიტყვობანას“ დანერას, მის მხატვრულ-ესეისტურ ნაწარმოებად ქცევას არასოდეს ვიფიქრებდი, ერთი საბედნიერო შემთხვევა რომ არა.

ერთხელ, ამ რამდენიმე წლის წინ, ჟურნალ „ჩვენი მწერლობის“ რედაქციაში, ქალბატონ მაკა ჯოხაძისა და ნინო დეკანოიძის სამუშაო ოთახში, სადაც ამავე რედაქციის თანამშრომელი, აწ განსვენებული ჩვენი ცნობილი მწერალი და მეცნიერი ბატონი თამაზ ნატროშვილიც ბრძანდებოდა, დამსწრეებს ჩემეულ „სიტყვათა არქეოლოგიის“ მონაპოვრებს ვუზიარებდი. ჰოდა, ბატონმა თამაზმა ენერგიულად მიჩიჩა, დანერეო. ამ რჩევაში თითქოს არაფერი ორიგინალური არ ყოფილა, მაგრამ ჩემზე ისეთი გავლენა მოახდინა, თითქოს ცხვირწინ ამერიკა აღმომეჩინოს. მართლაც, რატომ იყო, რომ ამ დაკვირვებებს მუდამ ზეპირ სალაქლაქო მასალად მივიჩნევდი და არასდროს თავში არ მომსვლია მათთვის მწყობრი ლიტერატურული ფორმაა მიმეცა? ანკი დავწერდი როდესმე, ბატონ თამაზს რომ არ შევევლიანებინე? მე ხომ იმათ რიცხვს ვეკუთვნი, ვინც სრულად იზიარებს იოანე ზოსიმესეულ ენიგმურ თეზას: „რამეთუ ყოველი საიდუმლოი ამა ენასა შინა დამარხულ არს.“ ქართული ენა თავისი არქაული ზმნურობითა და ქართული დამწერლობა, თავისი აბსოლუტური სრულყოფილებით განსაკუთრებული ფენომენია. მე ხომ ხშირად ვსაუბრობ ამ თემებზე სტუდენტებ-

თან და ისე საუბარშიც. მაშ, რატომ არ მომსვლია აზრად აქამდე ამის შესახებ დამეწერა, სანამ გამოცდილმა და პატივისცემმა ადამიანმა არ შემოძახა? არ ვიცი, ასე მოხდა და ამიტომ ბატონი თამაზის უალრესად მადლიერი ვარ, ასე რომ მომქოქა და ამანთო.

ნებისმიერი მწერლისთვის რომ მშობლიური ენა მთავარია, ამას რაღა თქმა უნდა. მწერალი თუ თავის ენას არ ემიჯნურება, არ ელოლიავენ, არ უყირკიტებს, არ მიმოჩხრეკს, აღსაფრთოვანებელს და იდუმალს არ პოულობს შიდ, თუ არ ცდილობს შეერწყას, მასთან ერთად გარდაიქმნას და ეგება იქით გარდაქმნას რამე კიდევ – ამას თუ არ შერება მწერალი, თავი მწერალი ნუ ეგონება. იქნებ კიდევ სჩადიოდეს ყოველივე ზემოჩამოთვლილს და მწერლად მაინც არ ვარგოდესო? ეგ სულ სხვა საქმეა, მაგრამ მშობლიური ენა საკუთარი სულიერების ერთადერთ სტიქიად თუ არ მიიჩნია მწერალმა, შანსი არ არის.

ყოველი მწერალი თავის მშობლიურ ენას მსახურებს. ბიბლიური მითის სიმბოლურ აზრს თუ ჩავეძიებით, მსოფლიოს ხალხთა ენები, ფრანგული იქნება ეს, ბენგალიური თუ ქართული, ბაბილონის გოდოლს მოჰყვნენ. მანამ კი ერთი ენა იყო, წინარე, მატრიცული ენა, ერთი ენიდან მეორე ენაზე თარგმნას და გაგებას რომ ესაფუძვლება. მითებისა და რელიგიების აზრით, ამ ღვთაებრივ ენაზე საუბრობდნენ პირველი ადამიანები ერთმანეთთან, ანგელოზებთან და თვით ღმერთთან. ამ ენაზე დაარქვა სახელები ადამმა ქმნილებებს ზენაარის დავალებით. სავარაუდოა, რომ ამ ენაზევე ურთიერთობდნენ ზეციური ძალნი ადამის შექმნამდე. სად გადის ზღვარი ამ ღვთაებრივ ენასა და ადამიანთა მეტყველებას შორის? ეს ზღვარი ზმნებსა და სახელებს შორის გადის. ამის თქმა იმადაც მახარებს და მეამაყება, რომ ვინც ქართული ენის თავისებურებებში ერკვევა, ყველამ იცის – ქართული ზმნური ენაა. უტრირებულად რომ ითქვას, ქართული ენა მხოლოდ ზმნაა... სახელები მთლიანად იმპორტირებულია. ამ მხრივ ქართული მართლაც განსაკუთრებული ენაა. ისეთი სიტყვაც კი, როგორიცაა მზე – სახელზმნაა. აღსანიშნავია, რომ აბრაამი ზმნებს (უფლის მითითებებს)

ემორჩილებოდა და არა სახელებს. სიტყვა, რომლითაც სამყაროს შექმნა დაიწყო, ზმნაა – „იქმენინ“... აქედან გამომდინარე, საყურადღებოა ცნობილი მწერლის მილორად პავიჩის მოსაზრება იმის შესახებ, რომ „ენა, რომელსაც ადამიანები ვიყენებთ, ორი უთანასწორო ძალისგანაა შეწონილი, არსებითად განსხვავებული, სხვადასხვა წარმომავლობის ორი ძალისგან. იმიტომ, რომ ზმნა, ლოგოსი, კანონი, ჭეშმარიტი პროცესების მოაზრება, მართლისა და მიზანშეწონილის აღნიშვნა წინ უსწრებს სამყაროს შექმნას და ყოველივე იმას, რაც ურთიერთობაში – კოსმიურ ურთიერთობაში – უნდა ჩაბმულიყო. სახელები მერეა აღმოცენდნენ, როცა ეს ურთიერთობებში ჩასაბმელ-ჩაბმული ქმნილებანი შეიქმნენ და დრო-სივრცეში აღმოცნდნენ, თვითონ დრო-სივრცის ჩათვლით, რადგან ისიც არსებულ საგნად უნდა მოვიაზროთ. სახელების დანიშნულება მხოლოდ ისაა, რომ ეს ქმნილებები რალაცნაირად აღნიშნონ და გამოკვეთონ. სახელები ეუფნებს გვანან – წკრიალით გვამცნობენ საგანთა ადგილს სამყაროში. ისინი ადამის შემდგომ მოგვევლინენ. აკი ასე ფსალმუნში: „თუნდაც ჯერ არ იყოს სიტყვა ჩემს ენაზე, შენ უკვე იცი, უფალო, სრულად.“ ღმერთან თავიდანვე არსებობდა სიტყვა. იგი თავად არის სიტყვა. ხატოვნად რომ ვთქვათ, როცა სამყაროს ქმნიდა, მას უკვე ეპყრა დაბადების წიგნის წინარე ტექსტი – ჭეშმარიტი, ღვთაებრივი წმინდა წერილი... ამიტომაც ამრიგად ჩვენს ენას ორი შრე აქვს – ერთი ღვთაებრივი, მეორე კი – ადამიანური. ჯოჯოხეთი და სამოთხე, წარსული და მომავალი ადამიანურ ენასა და დამწერლობაშია თავმოყრილი. მინიერი ანბანი ღვთაებრივი ანბანის სარკეა და ანბანი ენის ბედის სრული მოზიარეა“ (მილორად პავიჩი. „ხაზარული ლექსიკონი“).

მე ასე მგონია, ჩვენი ზმნური ქარული ენა და მისი საოცარი სამსახოვანი ანბანი ამჟამად არსებულ ენებს შორის ერთ-ერთი ყველაზე უფრო ახლო მდგომია იმ ზმნურ წინარე ღვთაებრივ ენასთან. აკი იოანე ზოსიმეც ამასვე ბრძანებს სინას მთიდან.

რედაქციიდან შინ მივედი თუ არა, ის სიტყვები გავიხსენე, რომლებზეც ხშირად მისაუბრია და სია ჩამოვწერე. წერასაც მა-

ლე შევუდექი, მაგრამ სანამ სამიოდეს მოვათავებდი, სულ უფრო და უფრო მეტი სიტყვები მაგონდებოდა. მათმა რიცხვმა ოცდაათს რომ მიაღწია, ვიფიქრე, მოდი ოცდაცამეტი იყოს, ანბანის ასოთა ფარდი-მეთქი. ვწერდი. რედაქციაში ბატონი თამაზი შემხვდა და ვახარე, ვწერ-მეთქი. ძალიან კარგო. მერე კიდევ შემხვდა და ვწერ-მეთქი. მესამედაც იგივე რომ გავაკეთე, გაეცინა, ანგარიშს რად მაბარებო. არადა ისე დავამთავრე ამ ესეებზე მუშაობა, ადრესატად სულ მუდამ მას მოვიაზრებდი. საბოლოოდ ორმოცდაათზე შევჩერდი. ზოგი მოკლე, სხარტი და ხუმრობანარევი გამოვიდა, ზოგმა სიტყვამ კი ისე გამამკვლევარ-გამაფილოსოფოსა, მოზრდილი თეოლოგიურ-სემანტიკური ტრაქტატები გამომივიდა. მალე მათი გამოქვეყნება დავინყე და ესეების მნიშვნელოვანი ნაწილი ჟურნალ „ჩვენი მწერლობის“ 2015-2016 წლების ნომრებში პერიოდულად იბეჭდებოდა. ამ ეტიუდებს ერთმანეთთან არც ერთიანი რამ ფაბულა აკავშირებს, არც თანმიმდევრობას აქვს რაიმე მნიშვნელობა. თითოეული ცალცალკე და ყველა ერთად მადლიანი ქართული ენისადმი ავტორის უსაზღვრო სიყვარულითაა შეკონილი.

მზად ვარ ეს თაიგული მკითხველს მივართვა.

ექსკალიბური

ერთმა ჩემმა მეგობარმა ევროპიდან სუვენირი ჩამომიტანა – მაგიდაზე დასადგმელი პატარა ექსკალიბური, მეფე არტურის სახელგანთქმული ხმლის ზედმიწევნით მოდელი, ქალაქის საჭრელად გამიზნული. ოქროცურვილი წარწერა ამშვენებს – **Excálibur!**

ეს სიტყვა ლამის ბავშვობიდან მაშფოთებს, რადგან მისი წიაღიდან ფოლადით რეკს ქართველთათვის ნაცნობი სიტყვა – **ხალიბური!**

ცოტად თუ მეტად გაცნობიერებულ ქართველს უეჭველად სმენია ხალიბების შესახებ, ბუნდოვნად მაინც – ქართველების წინაპრები და მონათესავენი რომ ყოფილან უხსოვარ დროში, რკინისა და ფოლადის ავტორობა რომ მიენერებათ. დაწვრილებით თუ არ იციან საკითხი, აკაკი ბელიაშვილის „ვეფხია ხალიბაური“ და ამ რომანის მიხედვით გადაღებული „ისინი ჩამოვიდნენ მთიდან“ ხომ ყველას გაუგონია.

მაინც გავიხსენოთ ზოგადად ხალიბების ამბავი.

ენციკლოპედიების თანახმად ხალიბები (ბერძნ. *Χάλκβεξ, Χάλκβις*) მცირე აზიისა და სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ტომთა ერთი ჯგუფის სახელწოდებაა. ანტიკური ხანის მწერალთა ცნობებში ძირითადად დასავლეთ-ქართული ტომების – კოლხების, ტიბარენების, მოსინიკების, მაკრონების, მაკროკეფალების, ხალდების და სხვათა გარემოცვაში იხსენიებიან. ქსენოფონთან და სტრაბონთან ხალიბების სინონიმად არის მიჩნეული „ხალდები“, რომლებსაც VIII საუკუნის სომხური „გეოგრაფია“ ჭანებთან აიგივებს. ამიტომ ჩვეულებრივ ხალიბებსაც დასავლურ-ქართულ ტომებად მიიჩნევენ.

ანტიკური ხანის ავტორები (მათ შორის ესქილე, აპოლონიოს როდოსელი, არისტოტელე, კლიმენტ ალექსანდრიელი) ხალიბებს სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის სხვადასხვა რაიონში ათავსებენ და რკინის გამომგონებლებად, გამოცდილ მეტალურგებად მიიჩნევენ. აშკარაა ამ სახელწოდების კავშირი ბერძნულ ტერმინებთან „ხალდუფს“ (რკინა), „ხალი-

ბას“ (ფოლადი), თუმცა შესაძლებელია ეს ტერმინები კი არ მომდინარეობდეს ხალიბების სახელიდან, არამედ თვითონ სახელწოდება „ხალიბი“ იყოს განვითარებული ამ ტერმინებიდან, რკინის დამუშავებით განთქმული აქაური ტომების აღსანიშნავად. რკინის სადნობ ნედლეულად ისინი მაგნეტიტურ ქვიშას იყენებდნენ, რომლითაც ასე მდიდარია შავი ზღვის სანაპიროები (ნამსვე ურეკი გაგვახსენდება). ხალიბები ოქროსა და ვერცხლსაც ამუშავებდნენ და ზოგადად სამჭედლო საქმიანობა უმაღლეს დონეზე აიყვანეს. მათი სახელი ყოველმხრივ გავრცელდა იმდროინდელ მსოფლიოში, რასაც თუნდაც ბიბლიაში მოსეს თანამებრძოლის ხალების სახელიც გვიმონშებს. ჰოდა, თუკი ძველ ეგვიპტესა და ისრაელში იცნობდნენ ხალიბებს, ბერძნები და ლათინები რკინასა და ფოლადს მათ სახელს უკავშირებდნენ, ვითომ ბრიტანეთამდე რატომაც ვერ მიაღწევდა დროთა განმავლობაში.

თუმცა ბრიტანელ მკვლევარებს რომ კითხო, ექსკალიბურის სახელი ეტყობა ვალიური „კალედვულჰ“-იდან მომდინარეობსო (Caledfwlch), მასში კი ორი სიტყვა – *caled* (ბრძოლა) და *bwlch* (დაჭრა, დანაკუნება) არის შერწყმულიო. ოღონდაც – ეტყობაო, ხოლო თვითონ რომ „ეტყობა“-ს ამბობენ, მე ხომ სულ აღარ დავიჯერებ, მით უფრო, რომ აგერ მათივე მთავარი წყარო – გოფრი მანტუტელი, XII საუკუნეში მოღვაწე მწერალი და ისტორიკოსი, „ბრიტანეთის მეფეთა ისტორიის“ ავტორი, მეფე არტურის ჟამთააღმწერელთა შორის ერთ-ერთი პირველთაგანი, თვითონ ადასტურებს კავშირს ხალიბებთან (ანუ ჩვენთან), როცა ექსკალიბურს მეორენაირად კალიბურნს უწოდებს, მესამენაირად კალიბურნუსს და ამბობს, ეს სახელწოდებები ლათინური „ხალიბს“-იდან (*chalybs*) მომდინარეობს, რაც „ფოლადს“ ნიშნავსო.

ჰოდა, ეს ქართული წარმომავლობის ხმალი არტურ მეფისთვის ტბის დედოფალს უჩუქნია, წყლის სიღრმიდან ხელი ამოუწვდია, ისე, რომ თვითონ არ დანახვებია და ექსკალიბური მიურთმევია. ასე გვიამბობს გოფრი მანტუტელი და მერე სერ თომას მელორიც ამასვე იმეორებს. ბევრ სხვა წარმტაც ამბავსაც მოგვითხრო-

ბენ ისინი, მაგრამ ახლა მეფე არტურის დადევნება შორს წაგვიყვანს.

კრეტიენ დე ტრუას რომანში „პერსევალი ანუ ამბავი გრაალიისა“ ვკითხულობთ: სერ გავეინს წელზე ექსკალიბური ეკიდა, საუკეთესო ხმალი, რკინას ხესავით რომ სხიპავდა.“ ხოლო ალფრედ ტენისონის პოემაში „არტურის წასვლა“ ამგვარ სტროფებს ვიპოვით:

„იშიშვლა ხმალი ექსკალიბური,
ხოლო თავზემით გაშიშვლდა მთვარე,
შემოიძარცვა ღრუბლის სამოსი,
ცაზე გაცურდა და ერთი სხივი
ექსკალიბურის ვადაზე ასხლტა,
მყის აღმასები ააელვარა,
ჯადო-ოსტატის მიერ ასხმული
ტოპაზები და გიაცინტები
სხივს ნაპერწკლებით გაეპასუხნენ...“

ჰო, კიდევ ის, რომ ექსკალიბური იმ ხმალში არ უნდა აგვერიოს, ქვაში რომ იყო ჩაჭედილი და არტურის მეტმა სხვამ რომ ვერავინ ამოაძრო. ის სულ სხვა ხმალი იყო და ის მეორე ხმალი, ექსკალიბურში რომ არ უნდა აგვერიოს, მე იმ ამბავს მაგონებს, დალის დანაბარების თანახმად სულკალმახმა ამირანის მახვილი დიდი მუხის ძირში რომ ჩადო და მისი იქიდან ამოღება ამირანის გარდა არავის რომ შეეძლო თურმე... შემდეგ კი, როცა ამირანი გაიზარდა, ამოიტანა თავისი მახვილი ხის ძირიდან და მისი გამოწრთობა მოინდომა...

მეტი რაღა ევროინტეგრაცია გვინდა?

ფოლაქი

ნებისმიერ პოლონელს რომ ჰკითხო, ეროვნებით ვინ ხარო, გიპასუხებს:

ფოლაქ!

ზედმინევნით ამ ჟღერადობით იტყვის, არა პოლიაკ ან პოლაკ, არამედ სწორედაც ასე – ფოლაქ!

ჰოდა, ფოლაქი რომ ღილის სინონიმია ქართულ ენაში, ახლა ვერაფრით ვერ ვიხსენებ, მე თვითონ დავასკვენი ეს, თუ თავდაპირველად ვინმესგან გავიგე ამ სიტყვის კავშირი საქართველოში მცხოვრებ პოლონელებთან.

პირადად ბევრს ვიცნობ გაქართველებულ პოლონელებს: ტრიპოლსკებს, ვოლსკებს, ვისოცკებს, სტაშევსკებს, კაშირსკებს, ბალისევიჩებს, პანკრატოვიჩებს, ვაშკლევიჩებს. მათი ძირითადი ნაწილი XIX საუკუნეში რუსეთის მთავრობამ გადმოსახლა სამშობლოდან დამოუკიდებლობისთვის მოწყობილ შეთქმულებებსა და აჯანყებებში მონაწილეობისათვის.

ახლა რომ გადავამოწმე ინტერნეტსივრცეში, გაირკვა, რომ ეს მოსაზრება ერთობ გავრცელებული ყოფილა ჩვენს საზოგადოებაში.

„მე-19 საუკუნის მიწურულს და მე-20 საუკუნის დასაწყისში ქუთაისში იყო პოლონელების დასახლება. რამდენადაც ვიცი, ჰქონდათ ღილების პატარა ქარხანა და სწორედ ამიტომ დაერქვა ქუთაისში ღილს „ფოლაქი“ – წერს ერთ-ერთი იუზერი.

„რა მაგის პასუხია და ფოლაქი მოდის სიტყვა პოლიაკისგან – პოლონელები ყიდდნენ ფოლაქებს და მიტომ, პოლონეთის აჯანყების ჩახშობის შემდეგ რომ გადმოსახლეს საქართველოში, ის პოლონელები“ – ადასტურებს მეორე და იქვე დასძენს, – „ისევე, როგორც სიტყვა პრანჭია მოდის ფრანგისგან“.

ერთი შეხედვით, დამაჯერებელი ამბავია – პოლონელები მართლაც ბლომად გადმოსახლეს, გალანტერიითაც რატომ არ

ივაჭრებდნენ და სულაც ქარხანას თუ არა, ფაბრიკას ან პატარა საწარმოს რატომაც ვერ შექმნიდნენ.

მაგრამ ქართული ოფიციალური მეცნიერება სულ სხვა ორიენტაციისა აღმოჩნდება:

სპ. აი ეს სპარსული სიტყვა გამოითქმის, როგორც ფულ ანდა სხვაგვარი წაკითხვით ფოლ და სწორედაც ფულს, მონეტას, გადასახადს და ხარჯს აღნიშნავს, ხოლო აი ეს სიტყვა: **فول** იკითხება, როგორც ფულაქ, რაც პირველი სიტყვის კინიობითი უნდა იყოს ქართულშიც ხომ ვიცით, სახლი – სახლაკი, ნაწილი – ნაწილაკი, ჰოდა ესეც ასეა ფული- ფულაკი, ოღონდაც ეს ფულაკი ლითონის ფირფიტას, მონეტას, რალაცა ბრტყელსა და მრგვალს აღნიშნავს.

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონიც ორიენტალისტიკისკენ იხრება:

„**ფოლაქი** (ფოლაქისა) [სპარ. ფულაქ] 1. ძვ. და კუთხ. (ქართლ.) ხალი ტანზე, ფორეჯი [ლეჭიაშვილს] შუბლიდან სევდის ბურუსი გადაეყარა და ცალ ლოყაზე წითელი ფოლაქი აასხდა (ს. მგალობ.). [გველებს] მთელს ტანზე და კისერზე გაშლილი კაშკაშა ფოლაქები გასდევს. (ი. გოგებ.). 2. კუთხ. (კახ. თუშ.) მრგვალი ან მომრგვალო ღილის ტოლა საკერებელი ტანისამოსის ნაკერთა გადასაბმელზე სიმარგისათვის და მოსართავად. // ნაბდის ქუდის ცაზე შუაში დაკერებული მრგვალი, ღილის ტოლა ნაბდისვე ნაჭერი. 3. კუთხ. (იმერ.) იგივეა რაც ღ ი ღ ი. გიორგიმ ... ძალით შეუკრა მონინალმდეგეს ფოლაქები (ნ. ლორთქ.). დედა-ჩემი კაბის კალთით მუნდირის ფოლაქებს ფერავდა (რ. გვეტ.).

მე მაინც სერიოზულად ვფიქრობ, რომ სიტყვა ფოლაქის პოლონური წარმომავლობის ვერსია უფრო ღრმაა და დამაჯერებელი, რადგან განმარტებით ლექსიკონში მოყვანილი საილუსტრაციო მასალა (სოფრომ მგალობლიშვილი, იაკობ გოგებაშვილი, ნიკო ლორთქიფანიძე, რაჟდენ გვეტაძე) XIX საუკუნის II ნახევარზე ადრე ვერ მიდის, ხოლო სპარსული წარმომავლობის შემთხვევაში სავარაუდოა სიტყვა უფრო ადრინდელ ტექსტებშიც მონახულიყო. მერე კიდევ ის, რომ ცხადია – ფო-

რეჯი, მრგვალი, პატარა ლაქა ადამიანისა თუ ცხოველის სხეულზე, ან კიდევ საკერებელი ტანისამოსსა და ქუდზე მეორადი, გადატანითი მნიშვნელობებია, პირველად კი სწორედ ღილის სინონიმი უნდა იყოს, ხოლო ეს მნიშვნელობა განმარტების ლექსიკონის აღიარებით სწორედ იმერული წარმოშობისაა.

ხოლო რაც შეეხება პოლონელებს, რომელთა საქართველოში მასიური ნაკადის მიზეზი პოლიტიკური რეპრესიები გახლათ, გადასახლებულთა პირველი ნაკადი ე.წ. „თბილ ციმბირს“ 1794 წელს მოაწყდა. ესენი კოშჩიუშკოს აჯანყების მონაწილენი იყვნენ. მომდევნო ნაკადი ნაპოლეონის მიერ ტყვედ აყვანილი პოლონელები აღმოჩნდნენ. მერე მათ მოჰყვნენ 1830 წლის ნოემბრის აჯანყებისა და 1863 წლის იანვრის აჯანყების მონაწილენი. სწორედ ესენი და ამათი შთამომავლები გაქართველდნენ. ევროპიდან შემოტანილი საგალანტერიო საქონლითაც ეგენი ივაჭრებდნენ ქუთაისში.

აბა რა ვიცი, ამ მცირე არგუმენტებით მოხერხდება თუ არა განმარტებითი ლექსიკონის ავტორიტეტისა და ოფიციალური მეცნიერების მიერ დადგენილი აზრის დაძლევა.

ოდითგანვე ასე იყო – დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის ვინეწებოდით.

კიოსკი

ზოგიერთი სიტყვა ორჯერ შემოიპარება ხოლმე ერთსადაიმავე ქვეყანაში.

თანაც ისე, რომ ვერც კი იცნობ.

ასე მაგალითად, სიტყვა კიოსკი, წერილმანი ვაჭრობისათვის ან რაიმე დანადგარებისთვის განკუთვნილ პატარა, მსუბუქ ნაგებობას რომ ქვია, ყველამ რომ იცის და ყველას რომ უნახავს.

სიტყვა, ცხადია, XIX-XX საუკუნეში რუსულიდან შემოვიდა ჩვენში, ხოლო რუსულში კი ფრანგულიდან XVIII-ში, ფრანგულად „ფანჩატურს, საპარკო პავილიონს“ ნიშნავდა, დეკორატიული ხასიათის ნაგებობას. თავდაპირველად კიოსკები სავაჭ-

როდ განკუთვნილნი არ იყვნენო, გვამცნობენ რუსი ეტიმოლოგები, მაგრამ დროთა განმავლობაში ფრანგული ყაიდის დეკორატიული ფანჩატურები მოდიდან გადავარდნენ და თანამედროვეობაში ამ სიტყვამ ძირითადად კომერციული დანიშნულება შეიძინაო.

ინგლისური ენის განმარტებით ლექსიკონში კი დაზუსტებულია: სიტყვა კიოსკი (A kiosk) ჩვენში თურქული კიოშკიდან (*köşk*) გადმოვიდა, ხოლო თურქულში კი თავის მხრივ, სპარსული კუშკიდან (*kūshk*).

ახლა, ცხადაია, ყველას მკაფიოდ ჩაგესმათ, თუ სინამდვილეში, რომელ სიტყვასთან გვქონია საქმე, პირველად რომ XI საუკუნეში გამოჩენილა ქართული ენის არენაზე, მეორედ კი, აგერ ახლახანს.

ახლა უკვე ჩვენებურ ლექსიკონშიც ჩავიხედოთ:

კოშკი – *Turk.* კოშქ BCDE, [ყალა] E, [ბურჯ] E. წერილი და მალალი ციხე ZA. ქართულ წყაროებში XI საუკუნიდან გვხვდება. მანამდე უწოდებდნენ გოდოლს, მურყვამს.

ასე, რომ, თუ გვინდა, თავისუფლად შეგვიძლია ვიხმაროთ გამოთქმები: პიზის დახრილი კიოსკი, ეიფელის კიოსკი, ანდა ელექტროგანათების სატრანზორმატორო კოშკი.

ფოსტა

ახლა ის შემთხვევა ვნახოთ, როცა ერთი და იგივე სიტყვა ორი სამოსით და ორი მნიშვნელობით ერთდროულადაა შემოპარული ქართულში, ანუ, სხვა სიტყვებით რომ ითქვას, ერთი უცხოური სიტყვა ორ ქართულ სიტყვად გადაქცეულა.

ჯერ ორთავე ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში მოვიძიოთ:

ფოსტა (ფოსტისა) [ფრანგ. poste] 1. სახელმწიფო დაწესებულება, რომელიც აწარმოებს კორესპოდენციების, ამანათებისა და მისთანათა გაგზავნა-გამოგზავნას დანიშნულების ადგილას, ადრესატისათვის გზავნილებათა ჩაბარებას. 2. კანტორა, სა-

დაც წარმოებს კორესპოდენციების, ამანათების გაგზავნ-გამოგზავნა – საფოსტო განყოფილება. 3. ისტ. დაწესებულება, რომელიც კორესპოდენციების გაგზავნასთან ერთად აწესრიგებდა მგზავრების გადაყვან-გადმოყვანას. 4. ჩასაბარებელი და გასაგზავნი კორესპოდენციებისა და სხვა გზავნილებათა ერთობლიობა.

ეს ერთი. ახლა მეორე:

პოსტ-ი (პოსტისა) [ფრანგ. poste] 1. საპასუხისმგებლო ადმინისტრაციული თანამდებობა. 2. საშ. გუშაგი ან შეიარაღებული რაზმი, რომელიც იცავს და უთვალთვალეს რასმე. 3. საშ. საგუშაგო, სადარაჯო, რომელსაც იცავენ ან საიდანაც უთვალთვალევენ.

ქართულში მტკიცედ დამკვიდრებული ამ სიტყვების მეტი განმარტება საჭირო აღარ არის, მათი მნიშვნელობა ყველამ შესანიშნავად ვიცით, მაგრამ იმასაც ხომ ვატყობთ, ერთი სიტყვა როა და ორი სხვადასხვა სიტყვის სახით რომ მოუკიდებია ფეხი ჩვენში.

სიტყვა POST-ს, ქართული ტრანსკრიფციით გინდ „ფოსტ“ რომ თქვი, გინდ „ფოსტ“ , გინდ „პოსტ“ და გინდაც „პოსტ“, ინგლისურ ენაში ორმოცდათორმეტი მნიშვნელობა აქვს, ჰოდა, აი, ქართულში ორმაგი სახით შემოჭრილა, ერთ შემთხვევაში მკვეთრ „პარ“-ში შეპარულა, მეორე შემთხვევაში ფშვინიერი „ფარ“-ი აუფარებია და ასეთი გაორებით სულ სხვადასხვა რამეებს დარქმევია.

ბარემ აქვე დავსძინოთ, რომ ინგლისურად ფოსტის შენობას post office ჰქვია, საერთოდაც, დაწესებულების შენობას, სამსახურებრივ აპარტამენტს ოფისი ქვია და ეს სიტყვა დიდი ხანია გავრცელდა ჩვენში, მაგრამ დღემდე ყურს გვჭრის, რომ ოფისში მომუშავეს თურმე ზოგადად ოფიცერი ეწოდება. ეს იმიტომ, რომ ეს სიტყვა ორიოდ საუკუნით ადრე სამხედრო გზებით შემოპარულა ჩვენს ენაზე, მეომრის ჩინსაც დარქმევია და ხალხში კიდევ დამატებით ჭადრაკის ფიგურასაც.

აბა?! აი ასეთი ფოსტაა.

P.S. ეს ბოლო რეპლიკა შეგიძლიათ არ დაპოსტოთ.

იუმორი

გამიგონია, არავინ იცის, რა არის იუმორი და ამაშია მთელი იუმორიო.

ამ სიტყვის მრავალ განმარტებათაგან ყველაზე მეტად ის სადა ვერსია მომწონს, იუმორი ისაა, რაც გვაცინებს და გავმხიარულებსო.

ამ საერთაშორისო ზოგადკაცობრიული HUMOR-ის „იუმ“-ით დაწყებული ჩვენეული ვერსია აშკარად რუსულიდანაა კალკირებული – ЮМОР და აშკარად XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზეა ფესვგადგმული, თორემ სულხან-საბასთან, ანტონ კათოლიკოსთან, იოანე ბატონიშვილთან, თვით რომანტიკოსებთან, დოდაშვილთან და მისდროინდელ ავტორებთან შედარებით ევროპული ვერსია გვხვდება – ჰუმორი.

ისე კი სიტყვა უხსოვარ დროში, ძველ საბერძნეთში დაბადებულა. ანტიკურ მედიცინაში თვლიდნენ, რომ ადამიანის ფიზიკურ მდგომარეობას ოთხი სითხის – სისხლის, ლიმფის, ყვითელი ნალველისა და შავი ნალველის ბალანსი განაპირობებს და ამ ნაზავს ჰუმორი, ჰუმორალური სითხე ეწოდებოდა. თუ სითხეთა თანაფარდობა სათანადო იყო, ადამიანი თავს კარგად გრძნობდა და კარგ ხასიათზეც დგებოდა. ლათინურში კი ამ სიტყვამ უკვე დღევანდელი მნიშვნელობა შეიძინა – ხალისის, მხიარულებისა და სიცილის გამომწვევ არსს დაერქვა.

გული დაგწყდება და გაგიკვირდება, ანტიკური ხანიდან ოცი საუკუნე გასულა, სანამ ეს სიტყვა ქართულში აგერ XVIII საუკუნეში ძლივს გამოჩენილა ჯერ ევროპიზებული ჰუმორის, მერე კი რუსიციკლული იუმორის ფორმით.

არ შეცდეთ. ასეთი კარგი სიტყვის შეთვისებას ჩვენი ენა განა ამდენი ხნით გადადებდა? აბა გავიხსენოთ, რას ამბობდნენ ჩვენი წინაპრები მასზე, ვინც იუმორს გამოაჩენდა, რაო, რას შვრებაო, რომელ ზმნას მიუსადაგებდნენ. აკი ქართული ერთობ ზმნური ენა გახლავთ. რას და – ხუმრობსო. ყური მივიგდოთ ძირძველ ქართულ სიტყვებს ხუმრობა, ვხუმრობ, სახუმარო, ხუმარა და ნათლად ჩაგვესმება ჯერ კიდევ ხანმეტ ეპოქაში გაქართულზმნებული პალიმფსესტების დროინდელი ლათინური

სიტყვა – – ჰუმორობს – ხუმორობს, ჰუმორობა – ხუმრობა და ასე შემდეგ.

რა გასაოცრად იცის ამ ჩვენმა ენამ უცხოური არსებითი სახელების ქართულ ზმნებად გადაქცევა. არ გეხუმრებით, სერიოზულად ვამბობ.

ფორთოხალი

სიტყვაც მიყვარს და ჭამაც. წვენადაც კარგია.

მაგრამ რატომ ქვია ქართულად „ფორთოხალი“ ამ მარად-მწვანე, წვნიან, ტკბილ-მომჟავო ხილს, რომელსაც მეცნიერულად ანუ ლათინურად *Citrus sinensis* ეწოდება.

ჯერ პირველ სიტყვას დავუკვირდეთ, ძველებური ლათინური გამოთქმით – კიტრუს, მოგვიანოთი კი – ციტრუს!

დახე ბიჭო, ციტრუსი და კიტრი ერთი სიტყვა ყოფილა. თანაც მართლა!

ლათინური სახელწოდების მეორე ტერმინი კი ამ ხილის წარმომავლობას მიგვანიშნებს – *sinensis*- ჩინური. იქ ჯერ კიდევ 2200 წლის წინანდელ წერილობით წყაროებშია ნახსენები ეს კულტურული მცენარე, ველური სახით, ბუნებრივად არსად რომ არ ხარობს და არც არაფერია ცნობილი მის წარმოშობა-მოშინაურებაზე.

მაშ ქართულად რატომ ფორთოხალი? აგერ ბატონო რუსულად, სერბულად, უკრაინულად, ბელორუსულად – აპელსინ, პოლანდიურადაც – ეფელ სინ – ჩინური ვაშლიო.

ჩინეთიდან უხსოვარ დროშივე ინდოეთს გადასულა და აჰა, დანაჩენ ქვეყნებში – ორენჯ, ნარანჯა, ორანჟო, ორანჟი, არანსიო, ნარანჯა, ლანანჟეირა – სულ ამგვარებს ეძახიან – მათ შორისაა პარალელური ქართული ვერსია თურინჯიც, და კიდევ ზედსართავი – ნარინჯისფერი. ეს ყველაფერი ინდოეთი-

დან მოდის, რადგან სანსკრიტზე ამ ხილს „ნარანგ“ რქმევია. მე-რე, ევროპაში რომ შემოუტანიათ, ძალიან რომ ეძვირფასებოდათ, სიტბოსთვის შუქგამტარ შენობებს რომ უგებდნენ, ასეთ შენობებს საზოგადოდ ორანჟერიები დარქმევიათ.

კაი, მაგრამ ჩვენში ფორთოხალი რად დაურქმევიათ, და არა მარტო ჩვენში, აგერ თურქეთშიც, და ბულგარეთშიც – портокал და რუმინეთშიც – portocal და საბერძნეთშიც – πορτοκαλιά... აშკარაა რადაც – იმ ქვეყნის სახელი მიუნიჭებიათ, რომელი ქვეყნის ზღვაოსნებსაც სხვა ათას სიკეთესთან ერთად ეს ჩინებული ხილი ევროპაში შემოუტანიათ. ზოგიერთი წყარო ამ საქმეს პირადად დიდ პორტუგალელ მოგზაურს ვასკო და გამას მიაწერს და ზუსტ თარიღსაც გვისახელებს – 1498 წელს.

მაშ ქართულ ენას ზოგიერ სხვა ენათა მსგავსად, მადლიერებით აღუბეჭდავს ამ ციტრუსის შემომტანი ქვეყნის სახელი – პორტუგალია, ფორთოხალია.

თუმცა თვითონ ფორთოხალიელებს ჯერ უფრო თავის თავზე უზრუნიათ და ეს საარაკო ხილი პირველ რიგში საკუთარ კოლონიებში გაუხარებიათ.

ამიტომაც სადღეისოდ მსოფლიოში ფორთოხლის უდიდესი მწარმოებელი ბრაზილიაა, მთელს დედამიწაზე მოყვანილი პროდუქტის 25% სწორედ იქ მოჰყავთ.

საქართველო ოცეულშიც ვერ გადის...

ბოლმა

თუ არ ვცდები, მეთერთმეტე საუკუნის დასაწყისში ექვთიმე მთაწმინდელი წერდა: „ბოლომილთა მწვალებელთა არა შეიწყნარებს ეკლესია“-ო. აგრეთვე 1259 წლის ერთ საეკლესიო დოკუმენტში, ქრისტიანული დარისხების ტიპიურ ტექსტში შემ-

ხვედრია: „კრულმცა არს სიტყუეთე ღმრთეებისაი მკუდარი და ცოცხალი, გაუხსნელათ ორთავე შინა ცხორებითა; და ნაწილიმცა მისი ნესტორის და ორიგენისთან დასჯილ არც; და-ცა-ინ-თქმის ბოლომილთასებრ, შე-მცა-ედების ძრწოლა კაენისი, კეთ-რი გეზისი, შიშთვილი იუდასი, სოდომელთა და გომორელთა ცეცხლითა და წუნნუბითა დაინვის.“

ამ ფრაგმენტებში იმთავითვე ჩემი ყურადღება ერთმა სიტყვამ მიიქცია - „ბოლომილთა“, „ბოლომილთასებრ“. ეს „ბოლომილნი“, ახლებურად კი „ბოგომილები“, ამ და სხვა ძველ ქართულ ტექსტებში ეკლესიისგან მკაცრად უარყოფილნი რომ ჩანან, იუდას, სოდომ-გომორიელთა თუ კაენის მსგავს დამნაშავეებად რომ მოიხსენებიან, – ვინც არიან და რაც არიან, ცნობილია: ასე X-XV საუკუნეებში გავრცელებულ ანტიკლერიკალურ მოძრაობას ეწოდება, შემდგომში ფრანგ კატარებზეც რომ იქონია გავლენა. სახელი მოძღვრების შემქმნელის – ვინმე მღვდელ ბოგომილის (ძველქართულად ბოლომილის) გამო ეწოდათ. მართლმადიდებლური და კათოლიკური წყაროების თანახმად ბოგომილები ამტკიცებდნენ, თითქოს ძველი აღქმის ხანაში ადამიანებს განაგებდა ღმერთის უფროსი შვილი სატანიელი და სწორედ მან დაატეხა ადამიანებს წარღვნა, ბაბილონის გოდოლი და სხვა ათასი უბედურება, ქრისტემ ჯვარცმის ძალით დააკარგვინა სატანიელს ღვთაებრიობა და ჯოჯოხეთში განამწესა. ამ საფუძველზე დაყრდნობით და იმის გამო, რომ ბოგომილებს, მათი აზრით ბიზანტიის იმპერიაში ერიც და ბერიც უსამართლოდ ეპყრობოდა, მათ წიაღში ჩამოყალიბდა მოძღვრება, თითქოსდა მატერიალური სამყარო ღვთის კი არა, სატანის მიერაა შექმნილი. ამიტომ ადამიანი უნდა განუდგეს ცოდვებში ჩაძირულ ქვეყნიერებას და სულის სახსნელად ღმერთს მიემართოს. ამისათვის უკიდურესი ასკეტიზმია საჭირო. ბოგომილები უარყოფდნენ ძველ აღქმას, საეკლესიო იე-

რარქიას, ლიტურგიას, წმინდა ნაწილებს, ჯვარს, ხატებს, ღვთისმშობლის უმანკოებას, წმინდანთა კულტს, ტაძრებს, აღდგომას. მათ მოძღვრებაში სატანა თანდათან დაცემული ანგელოზიდან დამოუკიდებელ, უფლის თანასწორ ღვთაებად გარდაიქმნა. ამგვარ მოძღვრებებს, როგორც მოგეხსენებათ, „დუალისტურს“ უწოდებენ.

თავდაპირველად საიდუმლოდ საქმიანობდნენ, მაგრამ იმპერატორმა ალექსი კომნენოსმა ბოგომილები ბალკანეთიდან განდევნა. მოძღვრება დასავლეთ ევროპაში გავრცელდა და მათ ზოგან მანიქეველნი უწოდეს, ზოგან პუბლიკანები, პატერანები, კატარები, ალბიგოელები, ვალდენსები, ტექსტარანტები. ამ ერესის ბულგარული წარმომავლობა დაეინყებას როდი მიეცა – მათ ხშირად სწორედ ბულგარულ ერესებს, ან მოკლედ ბულგარებს და კიდევ უფრო შემოკლებულად ბუგრებს უწოდებდნენ, საიდანაც წარმოიშვა ფრანგული სალანძღავი სიტყვა *bougre* – ბუგლ – რაც ძალიან ცუდ ტიპს, რუსულად – მუდაკიო, რომ იტყვიან ან კიდევ უარესს ნიშნავს. თუმცა, მაგალითად ბოსნიაში XIII-XV საუკუნეებში ბოგომილობა ოფიციალურ რელიგიადაც კი აღიარეს, იქაურმა სერბებმა ამის გამო არც კათოლიკობა მიიღეს, არც მართმადიდებლობა, და ამიტომაც თურქთა შემოსევის შემდგომ იოლად გამაჰმადიანდნენ.

დამეთანხმებით, ეს ყოველივე თავისთავად ერთობ საინტერესოა, მაგრამ ჩემი ყურადღება მიიპყრო ამ სიტყვის ძველქართულმა ტრანსკრიპციამ – „ბოლომილნი“. თუ „და“ პრეფიქსს დავურთავთ, (არადა, ქართულ ენას უყვარს და ემარჯვება პრეფიქს-სუფიქსებით უცხო სიტყვათა მოშინაურება) მივიღებთ „დაბოლომილნი“. ჰოდა, ეგება სწორედ ასე მოხდა და თანამედროვე ქართული სიტყვა „ბოლმა“, „დაბოლმვა“, „დაბოლმილი“ და სხვა სწორედ აქედან წარმოიშვა-მეთქი. შესაბამისი პერსონაჟის ხატებაც კი ამყვა – ეკლესიის მიერ შეჩვენებულ-

დანყევლილი, ღვთის პირიდან გადავარდნილი ერეტიკოსი, გაბოროტებული, ბოლმით აღსავსე, მოკლედ, ძალიან დაბოლ(ო)მილი.

დიდხანს ასე მეგონა, მაგრამ მგონი ვცდებოდი.

ქართული ენის განმარტებითმა ლექსიკონმა სულ სხვაგვარი განმარტება მომცა

ბოლმა (ბოლმისა) [თურქ. ბოლმაკ „დაღრჩობა“] – ჯავრი, ნალექი.

მაშასადამე ქართული „ბოლმა“ თურქული „ღრჩობიდან“ წარმოქმნილა...

თუმცა ვინ იცის, ეგებ ეგ თურქული „ბოლმაკიც“ ბულგარელი „მუდაკიდან“ მომდინარეობს.

არ უნდა იყოს გამორიცხული.

ჯამაგირი

ვისაც ჯამაგირი აქვს, მისი ცხოვრება ჯამაგირიდან ჯამაგირამდეა გადანაწილებული. ამ უპოპულარულეს-უაქტუალურესი სიტყვის გამო ლექსიკონში ჩახედვა უხერხულიც კია, მაგრამ მაინც:

ჯამაგირი (*Türk.* ტოლნუხ ZAAB.) წლითი-წლად გაჩენილი ZA. წლითი-წლად სარჩო B. იხ. მოჯამაგირე

ჯამაგირი (*E. wage, salary*) შრომის ანაზღაურება გაწეული სამუშაოს სანაცვლოდ.

ჯამაგირი (ინგლისურად salary) – ხელფასი

ეს ხომ ისედაც ვიცით, თუმცა საყურადღებოა, რომ ინგლისურად ჯამაგირს „სალარი“ ჰქვია, რაც ჩვენებურ ლარსა და სალაროს რაღაც უცნაურად მიაგავს, მაგრამ ამაში როდი გახლავთ საქმე.

1977 წლის 2 მარტს, როდესაც ჯერ კიდევ ფილოლოგიური ფაკულტეტის სტუდენტი გახლდით, ლიბიაში ახალგაზრდა

ოფიცერმა მუამარ კადაფიმ რევოლუცია თუ გადატრიალება მოახდინა და ლიბიის ჯამაჰერია გამოაცხადა. არ ვიცოდი რას ნიშნავდა, მაგრამ ჩვენებურ ჯამაგიროს რომ ენათესავებოდა, ცხადზე ცხადი იყო.

„ჯამაჰერია“ კადაფის საავტორო ნეოლოგიზმი აღმოჩნდა, აიღო სიტყვა „ჯუმჰურია“, რაც არაბულად „რესპუბლიკას“ ნიშნავს და მის ფუძეში მხოლოდით „ჯუმჰურს“ (ხალხს) მრავლობითი „ჯამაჰირ“ (ხალხის მასები) ჩაუნაცვლა.

ამრიგად ჯამაჰირი (თუ გნებავთ ჯამაგირი) არაბულად ხალხის მასები ყოფილა, ჯამაჰერია კი მასების მმართველობას, ასე ვთქვათ, „მასოკრატიას“ ნიშნავდა – რალა თქმა უნდა, მუამარ კადაფის აზრით.

არსებობს საკმაოდ გავრცელებული ქართული იდიომატური მიმართვა – „ხალხო და ჯამაათო“, თუმცა უნდა ითქვას, რომ ეს გამოთქმა გარკვეული თვალსაზრისით აშკარა ტავტოლოგიის შემცველია – ჯამაათი არაბულ ენაზე ერთად თავმოყრილ ხალხს ნიშნავს.

ქართულ ინტერნეტსივრცეში, კერძოდ ლინგვისტუსის საიტზე წავაწყდებით ცნობას, რომ არაბულად :

„**ჯამიყ** – “შემგროვებელს” აღნიშნავს, შემდგომ ეს სიტყვა შევიდა სპარსულში თასის მნიშვნელობით, ანუ ჭურჭლის, რომელიც წყალს, ან თუნდაც ღვინოს აგროვებს და შემდეგ ესტუმრა ქართულ ენას.

ჯამიყ – “შეგროვებულს” აღნიშნავს. შესაბამისაგ უკვე გასაგები ხდება ჯამის ცნება ალგებრაში. არაბები რომ არა, ჯამის მაგივრად, ალბათ შედეგს ვიტყვოდით.

ჯამააყათ – არაბულ და სპარსულ ენებში “საზოგადოების” აღსანიშნავად გამოიყენება.

ჯამააყათ – მე-15 საუკუნის სპარსი პოეტის, აბდ-ორ-რაჰმან ჯამის ზედწოდებაა, რომელიც ქალაქ ჯამის მკვიდრს აღნიშნავს. ქალაქ ჯამის სახელწოდება კი გასაგებია, რომ ხალხის შეგროვების ადგილს უკავშირდება. იქვე აღნიშნულია,

რომ „კიდევ არის იგივე ფუძის მქონე სიტყვები, „რომლებიც არაბულში უნივერსიტეტს, შეხვედრას, ჯგუფს და ა.შ. აღნიშნავენ“. ამ კონტექსტში არ შეიძლება არ გაგვახსენდეს აჭარაში და აქედან მთელს საქართველოში გავრცელებული საკრებულო მეჩეთის აღმნიშვნელი სიტყვა „ჯამე“. ამავე წარმოშობისაა ქართული სიტყვა „ჯამი“ და თქვენ წარმოიდგინეთ, ინგლისურიდან შემოსული „ჯემი“, რის შესახებაც ზემოთაღნიშნული ბლოგი საინტერესო ცნობებს გვანდის: „ჯემის შესახებ ყოველი თქვენთაგანი იტყვის, რომ ინგლისურიაო და ამით საუბარს დასრულებულად ჩათვლის, თუმცა სულ ამაოდ. ვებსტერის ლექსიკონში ამ სიტყვის წარმომავლობის შესახებ არაფერი იციან, თუმცა ენკარტის ლექსიკონში წერია, შესაძლოა დასავლურ აფრიკული „ჯამა“-დან მოდის, რაც ხალხის შეკრებას ნიშნავს... შესაბამისად შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ეს სიტყვა არაბების გზით მოხვდა ინგლისურში. ამის ვარაუდის უფლებას კი არაბული ზმნა „ჯამაყა“ გვაძლევს, რომელიც „შეგროვებას“ ნიშნავს.“

აშკარად სწორი აზრია, გავიხსენოთ, მუსიკოსები რომ შეგროვდებიან და ერთად უკრავენ, ამას რომ „ჯემსეიშენი“ ჰქვია.

მაგრამ აგერ, ბატონო, მუამარ კადაფის ეს ამდენი სიტყვა არ უკმარებია და ახალი შეუქმნია – „ჯამაჰერია“. თან მარტო სიტყვა კი არა – საქმეც.

ლიბიის ჯამაჰერიამ 34 წელი იარსება. ამ დროს ქვეყანაში ყოველგვარი სახელმწიფო და სამთავრობო ინსტიტუტები გაუქმდა, ქვეყანა კომუნებად დაიყო, რომლებიც სახელმწიფოს შეგნით არსებული თვითმმართველი მინი სახელმწიფოები იყვნენ, სრულ ძალაუფლებას და საკუთარ ბიუჯეტებს ფლობდნენ. უკლებლივ ყველა მოქალაქე ადგილობრივი კომუნის კონგრესის წევრად ითვლებოდა, ხმისა და აზრის გამოთქმის უფლებაც ჰქონდა, გადანყევტილების მიღებისა და მისი რეალიზაციისაც. ლიბია ასეთი კომუნების ფედერაცია იყო, პირველადი კომუნების წევრები საქალაქო კომიტეტებსა და საყოველთაო სახალხო კონგრესში წარმომადგენლებს ირჩევდნენ. ამრიგად ქვეყანას თითქოს მთელი ხალხი თუ ხალხის მასები მართავდა.

მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შეხედვით, სინამდვილეში კი ქვეყანას ერთი კაცი – რევოლუციის ლიდერი მუამარ კადაფი მართავდა, თუმცა მას არავითარი ოფიციალური პოსტი და თანამდებობა არ ეკავა, იურიდიულად მხოლოდ რიგითი მოქალაქე იყო, მაგრამ ეგრეთ წოდებული „რევოლუციური სექტორის“ საშუალებით, რომლის წევრებსაც კონგრესისგან განსხვავებით არავინ არ ირჩევდა – მათ უშუალოდ კადაფი ნიშნავდა, სრულად აკონტროლებდა სიტუაციას, წარმართავდა საშინაო და საგარეო პოლიტიკას, ეკონომიკას, მართავდა ადამიანებს, მათ ქცევებსა და ფიქრებს, უთვალთვალებდა, აპატიმრებდა, სჯიდა, ხერხებდა, მდიდრდებოდა, აბსოლუტური მონარქივით იქცეოდა და იყო კიდევაც აბსოლუტური მონარქი. მას არავინ ირჩევდა, არავინ ნიშნავდა და არც არავის წინაშე არავითარი პასუხიმგებლობა არ ეკისრებოდა.

ცუდად დაამთავრა. მთელმა მსოფლიომ ნახა მისი სიკვდილის ამსახველი კადრები, როცა ამბოხებულმა ხალხმა „რევოლუციის ლიდერი“, ერის მამა და მარჩენალი დაუნდობლად ჩააძალა იმავე წამს, როგორც კი ხელში ჩაიგდო.

ეგრეა, ვინც ჯამაგირის პრობლემის მოგვარების ნაცვლად ჯამაჰერიის დამყარებას შეეცდება, ადრე თუ გვიან ხალხის რისხვა არ ასცდება და უეჭველად მუამარ კადაფის ბედს გაიზიარებს.

ყაირათი

ფეხბურთზე ბავშვობიდან ვაჟანატებ და ამიტომ იმთავითვე შევამჩნიე კავშირი ქართულ სიტყვა ყაირათსა და ქალაქ აღმათის სახელგანთქმულ კლუბ „ყაირატს“ შორის, საბჭოთა კავშირის ჩემპიონატზე მეტ-ნაკლები წარმატებით რომ ასპარეზობდა.

ყაირათი ქართულად ეკონომიურობას, მომჭირნეობას, დაზოგვას ნიშნავს.

მაგრამ თურმე ყაზახურად ბევრად ფართო მნიშვნელობა ჰქონია – ძალა, ღონე, ენერგია, ძალისხმევა, გულმოდგინება, სწრაფვა, მცდელობა, მამაცობა, ვაჟკაცობა, გულადობა, ღირსება...

ამავე დროს – ადამიანის საკუთარი სახელია, კაცებსაც არქმევნენ და ქალებსაც.

წინათ ყაზახეთში თურმე ამ სახელს ღვთით ნაბოძებ, ნანინანატრ შვილს არქმევდნენ. ითვლებოდა, რომ თუ ბავშვს ამ თილისმა-სახელს დაარქმევდით, მას ყველა ის მადლი გადაეცემოდა, რასაც ეს სიტყვა აღნიშნავდა – კეთილშობილება, სიკეთე და მატერიალური კეთილდღეობა. ეს უკანასკნელი მომენტი მიგვითითებს, რომ ყაზახურად ყაირათი აგრეთვე იმასვე ნიშნავს, რასაც ქართულად კიდევ ერთი აღმოსავლური წარმოშობის სიტყვა – ბარაქა.

კაირატი თუ ყაირათი (გამოთქმას გააჩნია) ფართოდ გავრცელებული სახელია არა მხოლოდ ყაზახეთში, არამედ აზერბაიჯანში, რუსეთში, ყირგიზეთში, უზბეკეთში, საერთოდაც მთელს მუსულმანურ სამყაროში. კაირატები შეგხვდებით ამერიკაში, პორტუგალიაში, საფრანგეთში. მაგალითად დავასახელოთ ეგვიპტელი პიანისტი და კომპოზიტორი ომარ ხაირათი, პოლიტიკოსი ხაირად ალ-შათერი, ნაზარბაევის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელი კაირატ კელიმბეტოვი, როკ-ვარსკვლავი კაირატ ნურტასი და სხვები.

ყაზახი მეცნიერების აზრით ეს სახელი არაბული „ხაირათ“-იდან (خيار) არის წამოსული, არაბულად კი ეს სიტყვა, როგორც არსებითი სახელი „მადლს“, „სიკეთეს“, „ქველმოქმედებას“ და „სათნოებას“ აღნიშნავს, ხოლო, როგორც ზედსართავი – „განსაცვიფრებელს“, „გასაოცარს“, „სასწაულებრივს“...

ხედავთ რა უქნია ქართულმა ენას არაბულისთვის? ზებუნებრივი, ღვთიური, უმაღლესი სულიერი ფასეულობის გამომხატველი სიტყვა ციდან ჩამოუბრძანებია, ეკონომიკურ-ყოფით დონეზე დაუმიწნებია, სიძუნწის ერთგვარ პოზიტიურ სინონიმად უქცევია, მოკლედ, ერთობ დაუმიდაბლებია.

მაშა, მაშა!

ბარაქა რომ ვახსენეთ წერან, განა იმას დააკლო?!

ეგ „ბარაქა“ სუფიურ ფილოსოფიაში არც მეტი და არც ნაკლები, „ღვთაებრივი მადლის“ აღმნიშვნელი ტერმინია. ანალოგიური მდგომარეობაა ძველ ებრაულშიც (ივრითი)- „ბარუხი“ „კურთხევა“, „მადლის ბოძება“. კენიაში, თურმე იმიტომაც არქმევენ ამ სახელს ბავშვებს, უფალი დაიფარავსო, საუკეთესო ცხოვრებას შეუქმნისო, იღბალს დააბედებსო. და აჰა, ბატონო საუკეთესო მაგალითი, – ბარაკ ობამაბა, ბარუხ სპინოზაზე რომ აღარაფერი ვთქვათ.

პირველადი ძირეული მნიშვნელობით, „ბარაქა“ „მჯდომიარე აქლემსაც“ ნიშნავს და „წყალსაცავსაცო“, ბრძანებენ არაბი ენათმეცნიერები, ხოლო თანამედროვე ენაზე კი „ერთგულებას“ და „შეურყევლობასო“.

უნდა ითქვას, რომ ეს სიტყვა არაბულ საზოგადოებაში ყოფილი დალოცვის ფუნქციას ისევე ატარებს, ისევე, როგორც ქართულში, ანუ კაცი კაცს ბარაქას უსურვებს. ოღონდ არაბი რომ გეტყვის – ბარაქა მოგცესო, ამით მატერიალურ სიკეთეებთან ერთად ერთგულებას, მშვიდობას, გამრავლებას და სხვა მადლს იგულისხმებს, ქართულმა ენამ კი ეს განსულიერებული სიტყვაც საჭმელ-სასმელს, მოსაველს და, ერთი სიტყვით, ყოფითობას არ ააცილა.

ხომ გახსოვთ „ქვეერი“:

- ბარაქა, გოგი!

- წადი შენი!..

ერთი სიტყვით, თუ გვსურს ბარაქა არ მოგვაკლდეს, ყაირათიანად უნდა მოვიქცეთ. გასაგებია!

ქეიფი

ნახევარი საქართველო ქეიფზე კარგავს ჭკუას, მეორე ნახევარი – კაიფზე.

არადა, ერთი როა?! ერთი სიტყვაა – არაბული **كَيْف** (ქე-იფ/ქეიფ) განცხრომას, ნეტარებას ნიშნავს და ორ სხვადასხვა დროს შემოსულა ქართულ ენაში – ერთხელ ოდესღაც აღმოსავლეთიდან – და ლხინის, ნადიმის სინონიმად ქცეულა, მერე კი ახლახანს, მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარში ევროპიდან რუსეთის გავლით – ნარკოტიული თრობისა და ზოგადად სიამოვნების აღსანიშნავად.

სხვათა შორის, ყურანის თანახმად, მართლმორწმუნე მუსლიმანები სამოთხეში რომ მოხვდებიან, მუდმივ ქეიფსა თუ კაიფში იქნებიანო ანუ არაბულიდან ამ სიტყვას თუ უფრო ზედმიწევნით ვთარგმნით „საამურ უსაქმობაში გაატარებენ დროს“.

რუსულად ეს სიტყვა პირველად 1821 წელს უხმარიათ „კეიფის“ ფორმით, როდესაც ერთ ავტორს ეგვიპტეში მოგზაურობის შთაბეჭდილებები გაუზიარებია მკითხველისთვის. აი, რას წერს იგი: „აღმოსავლეთში ნამყოფმა მოგზაურებმა იციან, თუ რას ნიშნავს გამოთქმა კეიფი – დარდები და საზრუნავი შორს უნდა მოისროლო, არხეინად ნამოგორდე, ყავა სვა და თუთუნი გააბოლო. ეს სიტყვა შეიძლება ითარგმნოს, როგორც სიმშვიდით ტკობა“ – ო.

სამწუხაროდ, ქართულ ქეიფზე ვერ იტყვი, სიმშვიდით ტკობააო.

1848 წელს სიტყვა „კეიფი“ ფიოდორ დოსტოევსკისაც გამოუყენებია მოთხრობაში „ნეტოჩკა ნეზვანოვა“. გვხვდება აგრეთვე ჩეხოვთან, ლესკოვთან, გონჩაროვთან და რუსული ლიტერატურის სხვა კლასიკოსებთან, მაგრამ ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ ეს სიტყვა ბურჟუაზიული იდეოლოგიის გამოხატულებად ჩაუთვალიათ და რუსულ სივრცეში პრაქტიკულად დავიწყებას მისცემია (ქართულ სივრცეზე იგივეს ვერ ვიტყვით, რადგან „ქეიფს“, როგორც სიტყვას და როგორც საქმეს ჩვენში ღრმა ისტორიულ ფესვებზე ჰქონდა გადგმული.) რუსულ ენაში კი ეს სიტყვა ხელმეორედ ახალგაზრდობისა და სტუდენტობის

მოსკოვის მეექვსე საერთაშორისო ფესტივალზე, 1957 წელს გამოჩენილა, უკვე ევროპეიზებული „კაიფის“ ფორმით და ნარკოტიკებთან დაკავშირებული, ელვის სისწრაფით საქართველოშიც შემოჭრილა აქ გაბატონებული „ქეიფის“ კონკურენტად.

ახლა ზემოთ ნახსენებ „ყავასაც“ მივხედოთ, ესოდენ დიდ როლს რომ თამაშობს აღმოსავლურ ქეიფსა თუ კაიფში, რადგან ეს სიტყვაც იმათ რიცხვშია, ორჯერ სხვადასხვა მნიშვნელობით რომ შემოსულან ქართულში.

დავინწყოთ იმით, რომ ამ შესანიშნავი მცენარისა და სასმელის გამომხატველ ქართულ ფორმას „ყავა“ და რუსულ „кофе“-ს, ისევე როგორც სხვა ენათა ფორმებს – „კაფი“, „კავე“, „ქოფი“ და სხვა, ერთი სათავეს აქვთ – ეთიოპიის იმ მხარეს, რომელიც ყავის სამშობლოდ ითვლება – „კაფა“, სხვაგვარი გამოთქმით „კაჰვა“ ჰქვია და მისგან მოდის ყველა სხვა დანარჩენი. ქართულში სიტყვის სანყისად ასო „ყარ“-ი იმაზე მიუთითებს, რომ ყავა – სიტყვაც და სასმელიც – ჩვენს წინაპრებს ძალიან დიდი ხნის წინ, რუსულ-ევროპული ფონეტიკური გავლენის ეპოქამდე აუთვისებიათ.

მაგრამ აი, შედარებით ახლახანს, მეოცე საუკუნეში იგივე სიტყვა სულ სხვა მნიშვნელობით დამკვიდრდა – პატარა რესტორნის მსგავს საზოგადოებრივი კვების ობიექტს კაფე დაერქვა. ეს ფრანგული სიტყვაა, ჩვენში რუსულიდან გადმოსული და ფრანგულად სწორედაც ყავას ნიშნავს, სხვას არაფერს.

ყავაზე „სვეტები“ გამახსენდა. „სვეტ“ რუსული სიტყვაა, სინათლესაც ნიშნავს, ქვეყნიერებასაც და მაღალ საზოგადოებასაც, თუმცა ქართულმა მხოლოდ ეს უკანასკნელი მნიშვნელობა გადმოასლენგა, თანაც ერთგვარი ირონიული, სატირული

ელფერთ. „სვეტი“ ჩვენებურად ხომ სნობს, გადაპრანჭული ელიტის წარმომადგენლის წოდებაა.

მისი ანტონიმი კი „გოიმი“.

სვეტები კაიფს არჩევენ, გოიმები – ქეიფს.

„გოიმი“ ებრაული სიტყვის „გოის“ (גוי) მრავლობითი ფორმაა, ზოგადად ხალხს ნიშნავს, ვინრო მნიშვნელობით კი არაებრაელს. ბიბლიური წინასწარმეტყველები ასე ხშირად მიმართავდნენ ებრაელებს, რომლებიც ჭეშმარიტ რჯულს ივინყებდნენ, კერპებს ეთაყვანებოდნენ და ღვთის მცნებებს რეგულარულად არღვევდნენ. „რას ჩადიხართ, თქვე გოიმებო“, – ეუბნებოდნენ.

ცოდვა გამხელილი სჯობს, და შევეცადე დამედგინა, თუ რა კავშირი აქვს ებრაული „გოის“ მღედრობით ფორმას – „გოიას“ დიდი ესპანელი მხატვრის გვართან. შედეგი გაურკვეველია, შეიძლება აქვს კავშირი, შეიძლება არა.

მოკლედ, დასასრულს შეგვიძლია ამგვარი ფრაზებით გავერთოთ:

„ყარაჩოხელები ტივზე კაიფობენ“...

„გოიმები კაფეს სვამენ“...

„ფრანსისკო გოიმმა მოქეიფე მახა დახატა“...

ვიკაიფოთ და ვიყოთ ასე...

მაჟორი

ბევრი უცხოური წარმოშობის სიტყვაა ისეთი, ორ სხვადასხვა დროს რომ შემოსულა ქართულ ენაში და სხვადასხვა მნიშვნელობა შეუძენიათ: ქეიფი და კაიფი, ფოსტა და პოსტი, კოშკი და კიოსკი, ქირა და გირაო, ყავა და კაფე და ა.შ.

მაგრამ ამჯერად სამი სხვადასხვა ქართული სიტყვა მინდა წარმოგიდგინოთ, რომლებიც, არსებითად ერთი ლათინური სიტყვაა, სამგზის შემოსული და სხვადასხვაგვარად დამკვიდრებული.

ეს რეკორდსმენი სიტყვა გახლავთ მაჟორი.

ლათინურად – უფროსი. ისიც ცხადია, რომ თუ უფროსი მაჟორია, უმცროსი მინორი იქნება.

მინორი ჰარმონიული ტონალობის იმგვარ მუსიკალური წყობას ეწოდება, რომლის ბგერები ქმნის მცირე სამხმოვანებას მცირე ტერციასა და წმინდა კვინტაზე აგებული აკორდის საფუძველზე დამახასიათებელი ნაღვლიანი ბგერითი ელფერით.

გადატანით იტყვიან, მინორშიაო – როდესაც ვინმე მოწყენილია, ნაღვლიანადაა, მელანქოლიაშია, დათრგუნულ და მძიმე ხასიათზეა.

როგორც აღვნიშნეთ, სიტყვა ლათინური „minor“-იდან მომდინარეობს, ის კი თავის მხრივ, პროტო-ინდო-ევროპული mei-დან და უმცროსს, პატარას ნიშნავს.

საპირისპიროდ მაჟორი ისეთი თორმეტსაფეხურიანი მუსიკალური წყობაა, რომლის ბგერები ქმნის დიდი და მცირე ტერციებისაგან შემდგარ აკორდს; დამახასიათებელი მხნე, მხიარული ბგერითი ელფერით.

გადატანით იტყვიან, მაჟორშიაო – როდესაც ვინმე მხიარულ გუნებაზეა, გახარებულია, ზეანეული განწყობა აქვს.

ლათინური major-იდან მომდინარეობს, რაც უფროსს, დიდს ნიშნავს. ქართულში მინორიც და მაჟორიც რუსულიდანაა შემოსული, იქ კი იტალიურიდან ან ფრანგულიდანაა ნასასხები.

ბარემ ისიც დავსძინოთ რომ ჩვენში გავრცელებულია „მაჟორის“ შემცველი ტერმინები:

ფორს-მაჟორი – გადაულახავი ძალა; გარემოება, რომლის თავიდან აცილება შეუძლებელია.

ტამბურმაჟორი – სასულე ორკესტრის ერთგვარი დირიჟორი, კაპელმეისტერი, უნტერ-ოფიცერი, რომელიც პოლკში ხელმძღვანელობდა მედოლეთა და მეტუკეთა გუნდს.

მაჟორდომი – უფროსი მსახური მდიდართა სახლებში.

მაგრამ საქმე ამაში როდია.

მოდით ინგლისურ ლექსიკონში ჩავიხედოთ და ვნახოთ, რას ნიშნავს „მაჟორი“.

major –

1. მუსიკალური წყობა... თუმცა ეს უკვე ვიცით. ინგლისში, როგორც ტერმინი XIII საუკუნიდან გამოიყენება.
2. სამხედრო წოდება, ჩინი კაპიტანსა და ვიცე-პოლკოვნიკს შორის. ჩვეულებრივ, ბატალიონს ხელმძღვანელობს. რაზმის მეთაურის აღსანიშნავად პირველად XVI საუკუნეში ესპანეთში გამოიყენეს. ინგლისში 1643 წლიდან ფრანგული sergent-major-ის გავლენით დამკვიდრდა.

იქვე, რასაკვირველია, აღნიშნულია, რომ სიტყვის ძირი ლათინური major-იდან მომდინარეობსო, მაგრამ იმავე ინგლისურ ლექსიკონში იმავე ლათინური major-იდან მომდინარე კიდევ ერთი სიტყვა გვხვდება – **mayor** და მუნიციპალიტეტის მეთაურს, ქალაქის თავს, დასახლებული პუნქტის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელს აღნიშნავს.

ამგვარად, ჩვენი სარეკორდო ტრიადა დადგენილია:

მაჟორი – მაიორი – მერი...

უიარაღოს პერიფრაზი რომ გამოვიყენოთ: არც ერთი იყო მუსიკალური ტერმინი, არც მეორე – სამხედრო ჩინი და არც მესამე – ქალაქის თავი, სამივე ბედკრული ლათინური სიტყვა – „მაჯორის“ ანუ უფროსისგან იყვნენ წარმოშობილნი.

მააჰ.

გოლიათი

საქართველოს და რუსეთის რაგბისტთა შეხვედრა შეგვიძლია გოლიათების და ბოგატირების ორთაბრძოლას შევადაროთ.

სიტყვა გოლიათი ბიბლიური წარმოშობისაა. ყველამ ვიცით, რომ ებრაელთა და ფილისტიმელთა (დღევანდელ ენაზე – პალესტინელთა) ერთ-ერთ ომში (იმ ომში, უკვე ოცდაათი საუკუნის განმავლობაში რომ გრძელდება) ჭაბუკი დავითი მტრის ვეება, გიგანტური ზომა-წონის ფალავანს შეებრძოლა და შურდულით მოკლა.

ივრითზე ეს სახელი რუსულად გამოითქმის, როგორც „ხალიათ“, ხოლო არაბულად – جالوت როგორც „ჯალუთ“.

ენათმეცნიერთა ვარაუდით, ეს სიტყვა „დაუფარავს“, „შეუმოსელს“, „შიშველს“, „თავდაუბურავს“ უნდა ნიშნავდეს.

ასეა თუ ისე, ქართული სიტყვის ბიბლიური წარმოშობა დღესავით ნათელია.

ახლა ვნახოთ, ეს რუსული „ბოგატირი“ რაღაა.

ძველი სლავი დევგმირების ბილინური სახელიაო, განმარტავენ სპეციალისტები. შესაძლოა ხაზარული წარმოშობის სიტყვააო. თუმცა უფრო საფიქრებელია, თურქული ენიდან იღებდეს საწყისს. სხვა ვარაუდებიც არსებობს. მაგალითად, XIX საუკუნის ცნობილი რუსი მეცნიერი ორესტ მილერი მიიჩნევს, ინდო-ირანული ენებიდან არის ნასესხებიო. სანსკრიტზე „ბჰაგათჰარა“ იღბლიანს, ბედნიერს ნიშნავს. თუმცა აგერ კიდევ ერთი რუსი მეცნიერი – ბუსლაევი ირწმუნება, „ბოგატირი“ „ბოგ“-იდან წარმოიქმნა, ისევე როგორც სიტყვა „ბოგატიო“ („богатый“) და ამით ბოგატირების ღვთაებრივი წარმოშობა მითოლოგიურად თუ არა, ეტიმოლოგიურად მაინც უნდა რომ დაასაბუთოს. მაგრამ ფაქტი ერთია – სიტყვის მონღოლურ-თურქულ წარმომავლობას ადასტურებს ყირგიზული სიტყვები – ბახათირი – ცხენოსანი, ბახირი – მამაცი, ბახათური – ვაჟკაცი, აგრეთვე საპატიო წოდება ბახადური, რომელსაც ჯერ

კიდევ ჩინგის ხანისა და თემურ ლენგის დროს სამხედრო დამსახურებისათვის ანიჭებდნენ მებრძოლებს.

ამ უკანასკნელ ვერსიას კატეგორიულად ეწინააღმდეგებიან რუსი მეცნიერები, თუმცა გვერდს ვერ ავუვლით ფაქტს, რომ სიტყვა „ბოგატირი“ რუსულ ტექსტებში პირველად მხოლოდ ე.წ.სერნიცკის ხელნაწერში გვხვდება, რომელიც 1585 წლით თარიღდება, ანუ მონღოლ-თათართა ეპოქის შემდგომ.

ვერ გაიგებ, რა სჭირთ ამ რუს მეცნიერებს, რა კომპლექსები აწუხებთ, რას ამტკიცებენ. აგერ ჩვენ, ბატონო, მაგალითად, სულაც არ გვეთაკილება, რომ თურქული „ბაადურ“-ი ანუ „გმირი“, „გოლიათი“, „მამაცი“, თვით თურქ მეცნიერთა აღიარების თანახმად წარმოშობით მონღოლური სიტყვაა. მისგან ნაწარმოები ვაჟის სახელის თურქული ფორმაა „ბაჰადურ“, რომელსაც ქართულში მოუცია ერთი მხრივ ბაადურ (აქედან – გვარი ბადურაშვილი), მეორე მხრივ კი – ბალათურ (აქედან – გვარი ბალათურია). პირველი ფორმისაგან ჩანს მიღებული აგრეთვე სახელი ბათური, ბათუ (აქედან გვარი – ბათურია). მეორისაგან კი სახელი ბალათური და გვარი ბალათრიშვილი). სამაგალითოდ შეგვიძლია დავასახელოთ კარგი ქართველი პოეტი ბალათერ არაბული და არაჩვეულებრივი პოლიტიკოსი ჯონდი ბალათურია.

რაგობისაც, როგორც წესი, რუსებს ვუგებთ ხოლმე.

ქაჩვა

ჩემის აზრით, „ქაჩვა“ ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო ქართული სიტყვაა, თუნდაც იმიტომ, რომ ერთ-ერთი ყველაზე ახალგაზრდაა, დაახლოებით ორი საუკუნისა და დამეთანხმებით, ძირძველი ქართული ენისთვის ეს ჭეშმარიტად ჩვილობის ასაკია.

განმარტებით ლექსიკონს მივმართოთ:

ქაჩავს – გრძნობს (გადაქაჩა, გადაუქაჩავს)

1. საქაჩავი მილით ერთი ადგილიდან მეორეზე გადააქვს (სითხე).

2. „სატუმბავი სადგური ... დღე-ღამეში მილიონობით ვედრო წყალს ქაჩავს არხის წყალსატევებში („ახალგაზრდა კომუნისტი“).
3. მოქაჩა, – მოუქაჩავს კუთხ. (იმერ.გურია) თავისკენ ეწევა, ეზიდება.
„ჩამოხტა ყარამანი და თავისი ნაოსტატევი სადავით დაუნყო ქაჩვა ჯორს“ (ა. ბელიაშვილი)
4. გაქაჩა, გაუქაჩავთ კუთხ. (იმერ.გურია) იჭერს, იპყრობს, ძაგრავს, ბოჭავს.
5. თამბაქოს, პაპიროსს, ყალიონს ქაჩავს კუთხ. (იმერ.გურია) თამბაქოს უზომოდ ეწევა
6. თვალებს ქაჩავს კუთხ. (იმერ.გურია) თვალებს აბრიალებს, ჭიმავს, ბრეცს.

ამრიგად, პირველ ყოვლისა ის აღვნიშნოთ, რომ ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი ამ სიტყვის მხოლოდ ერთ მნიშვნელობას მიაკუთვნებს ლიტერატურულ ქართულს – სითხის ერთი ადგილიდან მეორეზე გადატანა შესაბამისი ტექნოლოგიური მოწყობილობის საშუალებით, ხოლო დანარჩენი მნიშვნელობები კუთხურიანო. მართალს ბრძანებს ლექსიკონი, რადგან ამ ქართული ზმნის წარმოშობა სწორედაც რომ ტექნიკასთანაა დაკავშირებული, კერძოდ, იმ მოწყობილობასთან, ორასიოდე წლის წინ რუსეთის იმპერიას რომ შემოჰყვა ჩვენში – წყლის ტუმბოს, რომელსაც რუსულად насос ჰქვია, ხოლო ამ ტუმბოების საშუალებით წყლის მომპოვებელ სისტემას – водокачка.

ეს კომპოზიტი ორი სიტყვისგანაა შედგენილი – вода + качать

ზმნა качать ასე განიმარტება:

1. რაიმესთვის რხევითი მოძრაობის გადაცემა ამ მოძრაობის შემდგომი შენარჩუნებით. მაგალითად, ქალმა ბავშვი დაარწია – Она принялась качать ребенка... აკვნის რწევა – качать колыбель... ნიკოლაი ფეხს იქნევს – Николай ногой качал... თავის ქნევა – качать головой... ქარი ნავს არწევს – лодку качает
2. ტუმბოს საშუალებით სითხის ან აირის გადატანა ერთი ადგილიდან მეორეზე.
მაგ. Сейчас можно приобрести насос наружной установки, который может качать воду с глубины хоть 100 метров.

3. სპორტ. კუნთური მასის გაზრდა, მუსკულატურის გაძლიერება.
მაგ. Многие люди, чтобы избавиться от большого живота, начинают качать пресс.
4. სასაუბრო. ძლიერი მოწონების, მავანის მიერ აღფრთოვანების ნიშნად ვინმეს ხელებით ჰაერში ასროლა ადამიანთა ჯგუფის მიერ.
მაგ. Казанцы, побросав на лед шлемы, одели заранее приготовленные чемпионские бейсболки и принялись качать своего тренера.
5. კომპიუტერულ ქსელში ფაილების გადაცემა.
6. სლენგი. საკუთარი უფლებების უაპელაციოდ დეკლარირება – **качать права**

ლინგვისტების აზრით, ეტიმოლოგიურად ამ სიტყვას პროსლავური „კოტიტი“, „კოტიო“ ესაფუძვლება, საიდანაც ასევე წარმოდგება რუსული катить, катать, უკრაინული катати, და котіти, სლოვენური katáti – (გაბრტყელება) და prekotíti (ნაქცევა, გაგორება) ჩეხური. káčet (ხის ჩეხვა) польск. kacić się (ნადირობა)... შევადაროთ ძველი იტალიური cacciare-ს, რაც აგრეთვე ნადირობას ნიშნავს, ინგლისურ skate (სრიალი, ციგურა) და იგივე მნიშვნელობის ჰოლანდიურ. schaats, ლათინურ quatiō (ვარყევ, ვუბიძგებ), ბერძნულ πᾶσσω (ვყრი, ვაბნევ), ძველ ინდურ čātáyati (ვამარცხებ) და სხვა.

ზემოაღნიშნულ რუსულ მნიშვნელობათაგან პირველი – ბავშვისა და აკვნის რწევა, თავ-ფეხის ქნევა და ასეთები ქართულთან არავითარ ნათესაობას არ ამჟღავნებს და ჩვეულებრივ, შესაბამისი ანალოგებით ითარგმნება. აზრად არავის მოუვა ქართულად თქვას – აკვანს აქაჩავენს ან ფეხს აკაჩავენსო.

რაც შეეხება 3-4-6 მნიშვნელობებს, დღევანდელ ქართულ სლენგზე ეს გამოთქმები გავრცელებული გახლავთ, როგორც ბარბარიზმები, სწორედ რუსული ტრანსკრიპციით – „კაჩ“ და არა „ქაჩ“ ფუძით – „კუნთებს აკაჩავენს“, „ვილაცა ხელში აიტატეს და აკაჩავენდნენ“, მავანი „პრავენს აკაჩავენს“ – ცხა-

დია, ასეთი გამოთქმების შემთხვევაში არავითარ ენობრივ დიფუზიასთან საქმე არა გვაქვს. ეს უბრალოდ, ენის დამახიბვებაა.

მაგრამ რაც შეეხება წყლის „ქაჩვას“ და მის უახლეს ანალოგს – „კომპიუტერში მასალის გადმოქაჩვას“ – აქ აშკარად რუსული სიტყვის გაქართულებას აქვს ადგილი.

გაქართულებაცაა და გაქართულებაც – ქართულ ზმნად ქცეულმა და უმძლავრეს მორფოლოგიურ ველში მოქცეულმა რუსულმა სიტყვამ საოცარი ტრანსფორმაცია განიცადა. (კიდევ არა ერთხელ შევეხებით ქართული მორფოლოგიის და, პირველ რიგში, ზმნის განსაკუთრებულობას).

ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმ გარემოებას, რომ რუსული ზმნა качать აუცილებლად გულისხმობს რხევით, რეგულარულად განმეორებად მოძრაობას. ძველებური წყლის საქაჩი მექანიკური ტუმბოები სწორედ ამგვარი მოძრაობით მოქმედებდა, რის გამოც დაერქვა რუსულად წყლის ამოტუმბვას качать воду, ხოლო ტექნოლოგიას – водокачка.

ქართულმა ენამ თავდაპირველად ეს მნიშვნელობა გამოიტანა და წყლის ტუმბვას წყლის ქაჩვა უწოდა, მაგრამ მალე ზმნას რიტმული პერიოდულობის აუცილებლობა ჩამოართვა, რის გამოც, ჩვენებური პრეფიქს-სუფიქსებით ნაირგვარად შეკაზმულმა, გაცილებით განზოგადებული და მრავალფეროვანი მნიშვნელობები შეიძინა.

ჩვენ ვიტყვით: „თმაზე მოქაჩა, ტანსაცმელზე მოქაჩა, კაბის კალთაზე ჩამოქაჩა, დაქაჩა“ და ა.შ.

ჩვენ ვიტყვით: თვალები გადმოქაჩა, თვალებს მიქაჩავს... ანდა საკვერცხე მქაჩავს, ჭრილობის კიდეები დაქაჩული მაქვს... წინ ნაბიჯის გადადგმა მინდოდა, მაგრამ რალაც უკან მექაჩებოდა...

ჩვენ ვიტყვით: რა უნდა ერთი მაგას, რას იქაჩება... ვის ექაჩები, რო ექაჩები... რას იქაჩები... ანდა: მაღალ თანამდებობაზე გაიქაჩა... უმაღლეს დონეზე გაიქაჩა... ბანკიდან ფინანსები გადაქაჩა... მილიონები ოფშორულ ზონაში გადაქაჩა... „გუგლიდან“ ინფორმაცია გადმოვაქაჩე... სწავლაში ჩამოვრჩი, მაგრამ მერე ამოვქაჩე... წყალში იღრჩობოდა და ქაჩვა-ქაჩვით ამოვათ-

რიე ნაპირზე... დღე და რამე სიგარეტს ქაჩავს... პოლიციელები ქურდს დაედევნენ და გაქაჩეს... – და ასე უამრავი მაგალითის მოყვანა შეიძლება... ამ ფრაზებში სიტყვა ქაჩვის სინონიმი ხან რა არის და ხან რა: მოზიდვა, მოწვევა, მოთრევა, დაპრანვა, დაბრიალება, დაჭიმვა, შეფერხება, გაბლენძვა, შეტევა, განეე-გამონევა, დანინაურება, წარმატების მიღწევა, გადაიტანა, გადარიცხვა, გადმოწერა, დანევა, ანაზღაურება, დაჭერა, დაპატიმრება და სხვა მრავალი. რაც მთავარია, ზემოთ მოყვანილი ფრაზები რუსულად რომ ვთარგმნოთ, სიტყვა *качать* უმრავლეს შემთხვევაში გამოუსადეგარი აღმოჩნდება. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ საქმე უცხო ლექსიკური ერთეული სრულად არის გაქართულებული.

ასეთ შემთხვევაში ამ უკიდევანო მრავალფეროვნებას ქართული ენის ზმნური ბუნება, მისი მისტიკურ-ეზოთერულად მდიდარი მორფოლოგიური უნიკალურობა იძლევა. დიახ, ჩვენი ენა ზმნური ენაა, ხოლო ზმნები, როგორც მილორად პავიჩი თავის „ხაზარულ ლექსიკონში“ აღნიშნავს, „მეტყველებაში ბევრად მნიშვნელოვან როლს იძენენ, ვიდრე არსებითი სახელები... ღვთაებრივ მეტყველებასა და ადამიანთა მეტყველებას შუა საზღვარი ზმნასა და სახელს შუა გადის... ის სიტყვა, რომლითაც ქვეყნიერება იწყება, ზმნაა. ამრიგად, ჩვენს ენას ორი შრე აქვს... ზმნები სახელებზედ უსაზღვროდ მაღლა დგანან, ასაკითაც არათანაბარნი არიან და წარმოშობითაც, რამეთუ ზმნები შესაქმემდე გაჩნდნენ, სახელები კი შემდეგ...“

თუ შეატყვეთ, ეს მსჯელობა, იქით მიდის, რომ ქართული ენა სხვა ენებზე მეტად ქაჩავს...

ხლაფორთი

თურმე ზოგჯერ ისეც შეიძლება მოხდეს, რომ ქართულმა ენამ უჩუმრად მიითვისოს სხვა ენის კუთვნილი სიტყვა და ყოველგვარი გაქართულება-გამრავალფეროვნების გარეშე ზუსტად იმგვარად გამოიყენოს, როგორც მას წარმოშობი ფუძე ენა იყენებს.

ამის მაგალითია ხლაფორთი. ხშირად ვიყენებთ ამ სიტყვას და მაგალითების მოყვანაც არ გაგვიჭირდებოდა, საჭირო რომ იყოს. ნეიმანის ლექსიკონში მის სინონიმებად დასახელებულია: დაშვრომა, მუშაობა, გარჯილობა, გარჯა, ჯაფა, შრომა-ჯაფა, რუდუნი, ღვანლი (ამ საქმეში დიდი ღვანლი მიუძღვის), ზრუნვა, ამაგი, მოღვაწეობა, დაშრომა, ხელის გამოღება (ხელის გამოღებას არასდროს არ დაიზარებს), ოფლში ინჟერება.

ეგ კი არა, ილია ჭავჭავაძისა და ვაჟა ფშაველას თანამდეროვე ერთ ქართველ ლიტერატორს, – თევდორე კიკვაძეს ხლაფორთი ისე მოწონებია, ფსევდონიმადაც კი აუღია.

სიტყვა ХЛОПОТЫ მოცულობით, მრავალრიცხოვან, მეტწილად მძიმე სამუშაოს ნიშნავსო, – განმარტავს რუსული ლექსიკონი, – მეორე მნიშვნელობით, ვინმეს შუამდგომლობით რაიმე საქმის მოგვარების მცდელობასო. საზრუნავის, ფორიაქის, ჩალიჩის, აქეთ-იქით სირბილის, შფოთვის, მიეთ-მოეთის, თხოვნის, მოკვარახჭინების და ასეთების სინონიმებიაო. ძველ სლავურად „კლოპოტ“ ხმაურს რქმევია და დღეს თუ რუსები ხლოპოტის იტყვიან, უკრაინელები კლოპიტს ამბობენ, ბელორუსები – კლოპოტაცს, ბულგარელები – კლოპოტიას, ჩეხები – კლოპოტს, სლოვენიელები – კლოპოტატის და ასე შემდეგ.

ვგონებ, ქართულ ლექსიკონში ჩახედვა საჭირო აღარც არის – ჩვენებურადაც ხლაფორთი ზუსტად იგივეა.

ვინმე პატრიოტი შემომედავება, კი მაგრამ ქართულმა ენამ ეს რუსული არსებითი სახელი ხომ მოქნილ ზმნადაც აქცია, რომ ვიტყვი, ხლაფორთობს, ახლაფორთებს, მოახლაფორთაო და სხვა.

ტყუილად დავობთ, ბატონებო, რადგანაც ანალოგიური ზმნა რუსებსაც აქვთ – хлопотать და ზუსტად იგივეს ნიშნავს.

ასე რომ სავარაუდოდ XIX საუკუნეში ეს სიტყვა მზამზარეულად მოგვიპარავს რუსებისთვის და დღემდე არხეინად ვიყენებთ ყოველგვარი ხლაფორთის გარეშე.

ტაბლა

ტაბლა არს სუფრა და ყოველი ფეხედი ფიცარი წინ სადგმელიო, – განმარტავს სულხან საბა. ამ სიტყვის წარმოთქმაზე დაშოშინი ქეიფი გვახსენდება დუქანში, ან სადმე სოფლად, ხის ჩრდილში, დალოცვილი ღვინითა და გემრიელი პურ-მარილით დაბალ მაგიდაზე, ჩვენებურად ტაბლა რომ ქვია. ო, რა ქართული, მამა-პაპური სიტყვაა. ხომ კი?

მაგრამ საკმარისია გავიხსენოთ, თუ რა პქვია მაგიდას – გინდ დაბალს და გინდ მაღალს – ინგლისურად, წამსვე მივხვდებით, რომ მთლად ასეც არ ყოფილა საქმე.

მართალია საბა, ტაბლის განმარტებისას ფიცარს რომ ახსენებს და ისიც უეჭველად ეცოდინებოდა, ლათინურად ფიცარს რომ ტაბულა პქვია.

გავიხსენოთ პოპულარული გამოთქმა „ტაბულა რასა“ – სუფთა დაფა – ასე ხშირად რომ ვხვდებით ნაირნაირ ინტელექტუალურ კონტექსტში.

მამ ასე, ლათინურად ტაბულა ნიშნავს ფიცარს, დაფას.

ან უკვე რუსული ენიდან ჩვენში შემოსული სიტყვა „ტაბულა“ აღნიშნავს ცხრილს, ნუსხას, აგრეთვე უჯრებად დახაზულ ფურცელზე ჩასმული სტატისტიკური ცნობებს, ქიმიური ფორმულებს და სხვა მონაცემებს თვალსაჩინოდ განხილვისათვის, ასევე საკლასიფიკაციო სქემებს, საავტორო ნიშნებს და სხვა სისტემატურად ან ანბანურად განწყობილი ამგვარ რამეებს.

მსგავსი (ფაქტიურად იგივე) პოპულარული სიტყვაა „ტაბელი“ და ნიშნავს განსაზღვრული მიმდევრობით შედგენილ რისამე სიას, ცხრილს, დაფას, რომელზედაც ჩამოკიდებულია ჟეტონები მუშა-მოსამსახურეთა სამსახურში გამოცხადებისა და იქიდან წასვლის აღრიცხვისათვის; თვით ასეთ ჟეტონს ან კიდევ ზოგადად ნებისმიერი სახის უნყისს, სადაც აღირიცხება მუშა-მოსამსახურეთა სამსახურში გამოცხადება და წასვლა.

იმავე ლათინური „ტაბულადანაა“ წარმომდგარი „ტაბლეტი“ – ბრტყელი, პატარა „ტაბულეტები“, აბის სინონიმად რომ

ვიყენებთ ხოლმე. ამ ბოლო ხანს პატარა კომპიუტერსაც დაერქვა.

ყოველივე ამაში დიდად ამოსაცნობი საიდუმლო არ იმალება, ყველაფერი ნათელია და ზედაპირზე დევს.

ასე რომ ჩვენს ძველებურ ტაბლაზე ასეთი ლექსიკური ბარაქა დავახვეთ – ტაბულა, ტაბლეტი, ტაბელი...

ჩიტის რძე არ აკლია.

თეთრი

ქართულად თეთრი ორ რამეს ჰქვია – ფერს და ახლახანს, ოციოდე წლის წინ შემოღებულ ხურდა ფულს. თუმცა, ცხადია, არ გვეგონება, თითქოს ეს სიტყვა ფულს საზოგადოდაც ახლახანს დაერქვა. ნახეთ, როგორ განმარტავს საბა: თეთრი არს „სპეტაკი, გინა ვეცხლიო“.

ჩვენი ნუმიზმატიკის ისტორიაში ამოვიკითხავთ: „თეთრი“ ვერცხლის ფულის ზოგადი სახელი იყო საქართველოშიო. წერილობით წყაროებში პირველად XIII საუკუნიდან გვხვდება. XIII-XIV საუკუნეებში „თეთრი“ აღნიშნავდა კონკრეტულ ფულად ერთეულს და შეესაბამებოდა მონღოლურ დირჰემს, რომლის მასა სხვადასხვა დროს სხვადასხვა იყო. ქართულ წყაროებში გვხვდება აგრეთვე ყაზანური თეთრი, გიორგაული თეთრი, კირმანეული თეთრი. XIII საუკუნის დასასრულს და XIV საუკუნეში ქართული თეთრს საანგარიშო და სამონეტო ერთეულის მნიშვნელობაც ჰქონდა. 6 თეთრი 1 დრაჰმანს შეადგენდა. მომდევნო საუკუნეებში „თეთრი“ ვერცხლის საფასის ზოგადი ტერმინი იყო, ზოგჯერ კი საერთოდ ფულს აღნიშნავდაო.

ამ ფაქტის ანალოგიით ისტორიკოსებმა საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილ ანტიკური ხანის ადგილობრივ მონეტებს „კოლხური თეთრი“ უწოდეს. ამ ფულის რამდენიმე ტიპი და ნომინალი არსებობს. ჩვენამდე მოღწეულ ერთეულებს შორის უდიდესია ე.წ. ტეტრადრაქმა (ანუ ოთდრაქმიანი მონეტა). შემდეგ მოდის დიდრაქმების (ორდრაქმიანი) რიგი.

სწორედ ამაშია საქმე!!! ტეტრადრაქმაში!

რაშიო, მკითხავთ. რაში და უმრავლესობა დარწმუნებული ვართ, რომ ფულს, კერძოდ კი ვერცხლის ფულს ფერის სახელი დაერქვა. არადა, პირიქითაა, ფერს ეწოდა ფულის სახელი.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, XIII-XIV საუკუნეებში „თეთრი“ ახლანდელივით ფერსაც ქვია და ფულსაც, თვით „ვეფხისტყაოსანიც“ ამ სიტყვას ჯერ კიდევ იყენებს ფერის აღსანიშნად: „თეთრთა კბილთათ გამოჰკრთების *თეთრი* ელვა ვითა ჭვირი“, მაგარამ რაც უფრო ღრმად მივდივართ წარსულში, მით ნაკლებად ვხვდებით მას, ხოლო იმ ფერს, რასაც მოგვიანებით თეთრს დავარქმევთ, სულ სხვა სიტყვა – სპეტაკი ეწოდება. სავარაუდოა, რომ ჩვენმა წინაპრებმა ფულის სახელად ეს სიტყვა ბერძნულიდან ისესხეს – კერძოდ, ტეტრადრაჰმიდან, ანთუ უბრალოდ „ტეტრადან“ – რიცხვითი სახელიდან, რომელიც არც მეტსა და არც ნაკლებს – ოთხს ნიშნავს. ტეტრადრაჰმა – ოთხდრაჰმიანი მონეტაა, ვერცხლისა იყო და ბრინჯაოსა თუ ოქროს ფულისგან სპეტაკი ფერით განირჩეოდა. სხვათა შორის რომის იმპერიასა და იუდეაშიც ბრუნავდა. თუმცა მისი ყველაზე ძველი ნიმუშები ათენში ძველი წელთაღრიცხვის მეექვსე საუკუნეშია მოჭრილი.

ასე, რომ ჩვენმა წინაპრებმა ეს ბერძნული წარმოშობის სიტყვა, უეჭველია, თავდაპირველად ვერცხლის ფულს უწოდეს და მხოლოდ დროთა განმავლობაში გახდა იგი ფერის აღმნიშვნელი „სპეტაკის“ სინონიმი, მრავალსაუკუნოვანი პარალელური არსებობის შემდეგ თითქმის განდევნა კონკურენტი და მკვიდრად გამაგრდა ფერთა შორის უმდიდრესისა და უნივერსალურის აღსანიშნავად (თეთრი ხომ სპექტრის ყველა ფერის კრებულია). „სპეტაკმა“ ამასობაში ფუნქცია რომ არ დაეკარგა, გადატანითი მნიშვნელობები აითვისა – წმინდას, სუფთას, ამაღლებულის სინონიმად იქცა, თეთრს კი ფინანსური მნიშვნელობა ძლივსლა შერჩა და კიდევ კარგი, დამოუკიდებელ სამშობლოში ეს მნიშვნელობა ხელახლა მიანიჭეს. აი, ასეთი გვარიანად ჩახლართული ამბავია.

ისე, სხვათა შორის, გეომეტრიაში არის ტეტრაედი, მუსიკაში – ტეტრაკორდი, ხოლო ოთხკუთხედებიან კომპიუტერულ

თამაშს „ტეტრისი“ ჰქვია. გინდაც „თეთრისი“ დაეუძახოთ, ეს მაინც უკვე სულ სხვა თემაა...

ჯიუტი

ამ სიტყვასთან დაკავშირებით ერთი ექსკლუზიური დაკვირვების მფლობელი გახლავართ. ბავშვობაში ერთ ბოლნისელ გლეხის ბიჭს ვუსაყვედურე, შენ რა ჯიუტი ყოფილხარ-მეთქი.

არაო, მომიგო, ჩვენ ჯიუტები არა ვართ, ქრისტიანები ვართო.

თურმე საქართველოს ზოგიერთ კუთხეში ჯიუტი ებრაელს ნიშნავს.

ღვთის რჩეულ ხალხს ჩვენში ძირითადად ებრაელს უწოდებენ, ამავე ფუძისგანაა წარმომდგარი მათი ძირძველი ენის ივრითის (ჰიბრითი- ჰებრ-ითი) სახელწოდება, ისევე როგორც ჩვენში გავრცელებული კნინობითი ფორმა ყევერი (ყებრით – ჰიბრით).

ძველებური ვერსიით ებრაელის სინონიმი ჰურიაა, მათ ქვეყანას კი ჰურიასტანი ეწოდება. აქედანაა კიდეც ერთი კნინობითი ფორმა – ურია.

მაგრამ „ჯიუტ“ ფუძის იმ მნიშვნელობით გამოყენებას, მე რომ წავანყდი, იშვიათად თუ შევხვდებით.

არადა ებრაელთა ძირითადი სახელწოდება ხომ სწორედ ესაა – ივრითზე ისინი საკუთარ თავს იუდას ტომის შვილებად მოიხსენიებენ (იაკობის ანუ იზრაელის მეოთხე შვილის შთამომავლებად, რაც ჟღერს, როგორც – იეჰუდიმ, თანამედროვე გამოთქმით კი – ჯეჰუდიმ და მსოფლიო ენათა უმრავლესობაც ამ „ჯეუდ“ ფუძეს იყენებს: ძველ ფრანგულად ჟიუ, გერმანულად ჯუდე, პორტუგალურად ჟუდეო, დანიურად – ჯოდე, ესპანურად – ჯუდიო, უნგრულად – ჟიდიო, რუსულ სლენგზე – ჟიდ, ჩვენც ვიტყვით ხოლმე მეცნიერულად – იუდეველებიო, მაგრამ აი, ჩვენს წინაპრებს აუღიათ ებრაელთა სახელწოდების ძირითადი „ჯუდ-ჯუტ“ ფორმა, თანაც ოცდაექვსი საუკუნის განმავლობაში საშუალება ჰქონიათ დაკვირვებოდნენ, თუ რა

გააფთრებით, პრინციპულად, განუხრელად იდგა ეს ხალხი მა-
მა-პაპის რჯულზე, როგორ ვერასგზით ვერ შეაცვლევეინებდი
რჯულსა და იდენტობას, ფეხს ვერ მოაცვლევეინებდი, ვერ დას-
ძრავდი, თავისას ვერ დაათმობინებდი, ვერც თაფლით, ვერც
დაცინვით, ვერც ჩიჩინით, ვერც მუქარით, ვერც ვერაფრით.
დაკვირვებიან ქართველები ამას ჰოდა, აულიათ და სიტყვა ჯი-
უტი განუზოგადებიათ – იმ არსებების ზედსართავად უქცევი-
ათ, ვინც ცდილობს თავისი გაიტანოს, თავისი განზრახვა შეას-
რულოს, თუნდაც გონიერება, აუცილებლობა არ მოითხოვდეს
ამას; მოკლედ, კერპი, თავნება, თავისნათქვამა ადამიანის სი-
ნონიმად უქცევიათ, ან კიდევ ისეთი ცხოველისა (მაგალითად
ვირის, ან ჯორის), რომელიც ადამიანს ადვილად არ ემორჩილე-
ბა.

ამ მსჯელობისა და ზემოთმოყვანილი კნინობითი ტერმი-
ნების მიუხედავად კატეგორიულად ვადასტურებ, რომ მთელი
ორიათას ექვსასი წლის მანძილზე ქართველების ანტისემიტიზ-
მი არავის უთქვამს.

ტალანტი

სიტყვა „თეთრი“ ჯერ ფულს ერქვა, მერე კი ფერსო – ამ
მოსაზრებას ვინმე შესაძლოა გამოედავოს კიდევც, მაგრამ გან-
საკუთრებული ნიჭისა და ასეთი ნიჭით დაჯილდოებული ადა-
მიანის აღმნიშნავი სიტყვა ტალანტი რომ ამკარად ფინანსური
წარმოშობისაა, ამას მტკიცება სულ არ სჭირდება, საყოველთა-
ოდ ცნობილი ფაქტია, თანაც საერთაშორისო მასშტაბით.

ტალანტი (ბერძნ. *talanton*, თავდაპირველად „წონა, სას-
წორი“) — ბერძნული წონითი და ფულადი საანგარიშო ერთეუ-
ლია.. ნასესხებია ბაბილონიდან. ტალანტი იყოფოდა 60 მინად
და შეიცავდა 6000 დრაქმას ან 36000 ობოლს. სოლონის რე-
ფორმის შემდეგ (ძვ. წ. 594) ბერძნულ სახელმწიფოებში დამ-
კვიდრდა ატიკური ტალანტი, რომლის მასა 26,2 კგ იყო. ალექ-
სანდრე მაკედონელის დროიდან (ძვ. წ. 336 — 323) ტალანტის

მასა 25,9 კგ-მდე შემცირდა. ტალანტი ფულად მიმოქცევაში არ იყო, იგი მხოლოდ საანგარიშო ერთეულს წარმოადგენდა.

იმ დროში ამ სიტყვას ნიჭის სინონიმად არავინ ხმარობდა, ფული იყო და სხვა არაფერი, მაგრამ იესო ქრისტემ ასეთი არაკი გვიამბო:

„ვინაიდან ეს იმ კაცით იქნება, რომელმაც გამგზავრებისას მოუხმო თავის მონებს და ჩააბარა თავისი ქონება. ერთს ხუთი ტალანტი მისცა, მეორეს – ორი და სხვას – ერთი, თითოეულს მისი უნარისდა მიხედვით, და წავიდა. ხუთი ტალანტის მიმღები მაშინვე წავიდა, ივაჭრა და სხვა ხუთი მოიგო. ასევე ორის მიმღებმაც ორი კიდევ სხვა მოიგო. ხოლო რომელმაც ერთი მიიღო, წავიდა, ამოთხრა მიწა და დაფლა თავისი ბატონის ვერცხლი. კარგა ხნის შემდეგ მოვიდა იმ მონების ბატონი და ანგარიში მოჰკითხა მათ. მივიდა ხუთი ტალანტის მიმღები, სხვა ხუთი ტალანტიც მიუტანა და უთხრა: ბატონო, ხუთ ტალანტი რომ ჩამაბარე, აჰა, სხვა ხუთი ტალანტი მოვიგე. უთხრა მას მისმა ბატონმა: კარგი, კეთილო და ერთგულო მონავ! მცირედზე ერთგული იყავი, მრავალზე დაგაყენებ. შედი შენი ბატონის სიხარულში. მივიდა ორი ტალანტის მიმღები და უთხრა: ბატონო, ორი ტალანტი რომ ჩამაბარე, აჰა, სხვა ორი ტალანტი მოვიგე. უთხრა მას მისმა ბატონმა: კარგი, კეთილო და ერთგულო მონავ! მცირედზე ერთგული იყავი, ბევრზე დაგაყენებ. შედი შენი ბატონის სიხარულში. მივიდა ისიც, რომელმაც ერთი ტალანტი მიიღო და უთხრა: ბატონო, ვიცოდი, რომ სასტიკი კაცი ხარ: იმკი, სადაც არ დაგიტესტავს, და კრეფ, სადაც არ დაგიბნევია. შემეშინდა, წავედი და მიწაში დავფალი შენი ტალანტი. აჰა, შენი შენვე გქონდეს. მიუგო მას ბატონმა და უთხრა: ბოროტო და ზარმაცო მონავ! შენ იცოდი, რომ ვიკი, სადაც არ დამიტესტავს, და ვკრეფ, სადაც არ დამიბნევია. ამიტომ ჩემი ვერცხლი მოვაჭრეთათვის უნდა მიგეცა და დაბრუნებისას ჩემსას სარგებლითუთრ მივიღებდი. ამიტომ წაართვით მაგას ტალანტი და მიეცით ათი ტალანტის მქონეს. ვინაიდან მქონებელს ყველას მიეცემა და დაუხვავდება, ხოლო უქონელს ისიც წაერთმევა, რაც აქვს. ხოლო ეს უვარგისი მონა გადაადგეთ გა-

რესკნელის ბნელში. იქ იქნება მოთქმა და კბილთა ღრჭენა.“ (მათეს სახარება. თავი 25).

ამის მერელა დაერქვა ღვთივ ბოძებულ ნიჭს ტალანტი მთელს ქვეყნიერებაზე. ჰოდა, კარგად უნდა გვახსოვდეს ყველას, ვისაც თავი სულ ოდნავ მაინც ნიჭიერად მიგვაჩნია, რომ ტალანტი ჩვენი საკუთრება კი არა, ღვთიური კრედიტია ადამიანში და თუ ამ გარემოებას სათანადოდ არ დავაფასებთ, ერთ მშვენიერ დღეს ისე წაგვერთმევა, რომ თვითონაც არ გვეცოდინება, ერთდროს ტალანტით დაჯილდოებულნი, თურმე უნიჭოდ რომ დავრჩენილვართ. იმაზე სამარცხვინო კი რაღა უნდა უნდა იყოს უნიჭოს ეგონოს, ნახეთ, რა ნიჭიერი ვარო.

მეფე

მეფე მონარქიული სახელმწიფოს მეთაურის ქართული წოდებულებაა.

ისტორიულად ცნობილია, რომ თავდაპირველი წოდებულება უნდა ყოფილიყო „მეუფე მამასახლისი“, საიდანაც მარტივად წარმოიქმნა „მეუფე“, ბოლოს კი „მეფე“.

სანამ ამ სიტყვის ნიაღში ჩაღრმავებას შევეცდებით, მანამ სხვა ენებს გადავხედოთ.

ევროპულ ენებში მეფის აღმნიშვნელი სიტყვები სამ ჯგუფად იყოფა:

პირველს თამამად შეგვიძლია „კინგ-კონგის“ ჯგუფი ვუწოდოთ. თავად განსაჯეთ: ინგლისურად, ირლანდიურად, ისლანდიურად, ბასკურად და სლოვენურადაც კი მეფეს „კინგ“ ჰქვია, დანიურად და ნორვეგიულად – „კონგე“, გერმანულად – „კონინგ“, შვედურად – „კუნგ“, ფინურად და ესტონურად – „კუნინგას“...

ენათმეცნიერთა აზრით სიტყვა King ძველი ინგლისური სიტყვა cyning-იდან მომდინარეობს, რაც მეფესა და მმართველს ნიშნავს, და მისი ანალოგები (პროტო-გერმანული kuningaz,

გერმანული koning, ძველი ნორვეგიული konungr, დანიური konger, ძველი საქსონური და ძველი გერმანული kuning, შუა გერმანული kunic, ძველი საეკლესიო სლავური кунегу – უფლისწული, საიდანაც მოდის სიტყვა князь, ძველ ბოჰემიური knez,) სავარაუდოდ უკავშირდება ძველ ინგლისურ სიტყვა cyning-ს (ოჯახი, რასა) და შეძენილი აქვს ლიდერის, თავკაცის მნიშვნელობა.

საბოლოოდ ლინგვისტებს ამ ჯგუფის ეტიმოლოგია გამოჰყავთ ძველი ბერძნული სიტყვიდან „გენეოს“, „გენუს“ (γενεος, γενους). ცხადია მკისვე სიტყვა „გენი“ ჩაგვესმა და სწორიცაა, მაგრამ სხვადასხვა პროტოევროპულ ენებში დაფიქსირებული შუალედური ფორმების ჯაჭვს („გენუს“ – „გენ“ – „გენკ“ – „გინკ“- და ა.შ.) უტყუარად მივყავართ თანამედროვე „კინგ-კონგ-კუნგ“-თან.

„გენეოს“, „გენუს“ მნიშვნელობებია – შთამომავლობა, შთამომავალი, ოჯახი, კლანი, ერი, ტიპი, რასა...

ერთი სიტყვით, ყოველივეს ამის უფროსს, მეტაურს, პირველ პერსონას დარქმევია „კინგი“, „კონგი“ და მისთანები...

მეორე ჯგუფი მეფის ლათინური სახელწოდებიდან იღებს სათავეს – „რექს“ (Rex) – იტალიური „რე“, ესპანური, კატალონიური და პორტუგალიური „რეი“, ფრანგული „როი“, რუმინული „რეჯე“ და ალბანური „მრეტი“.

ამ სიტყვის პროტო-ინდო-ევროპული წინაპარია **h₁réǵs* (დაახლ. გამოითქმის „ჰრეჯზ“) და მეფის გარდა მესაჭეს ნიშნავს – ანგარიშგასაწევია, რომ მოცემული ჯგუფის სიტყვები ხმელთაშუა ზღვის არეალშია გავრცელებული, ხოლო აქედან გამომდინარე მესაჭე დიდმნიშვნელოვნებით შესაძლოა საზოგადოების ლიდერის, მონარქის მნიშვნელობაში გადაზრდილიყო. ამ სიტყვის სანსკრიტული ანალოგი राज्ञ (რეჯენ), ისევე როგორც ძველი ირლანდიული (ჰიბერიული) „რი“ უკვე მხოლოდ მეფის აღმნიშვნელია.

მესამე საკმაოდ გავრცელებული ჯგუფი ძირითადად სლავურ ენებში გვხვდება – რუსული და უკრაინული „კოროლ“, ბელორუსული „კაროლ“, ლატვიური „კარალის“, ლიტვური „კარალიუს“, ბოსნიურ-ხორვატული „კრალჯ“, ჩეხური, სერბული და სლოვაკური „კრალ“, პოლონური „კროლ“, აგრეთვე არასლავურები ენებიდან უნგრული „კირალი“ და თურქული „ქირალ“. ითვლება, რომ მეფის ტიტულის აღმნიშვნელი სიტყვათა ეს ჯგუფი კარლოს დიდის სახელიდან მომდინარეობს.

ეს კარლოს I დიდი (ფრანგ. Charlemagne, ინგლ. Charles the Great, გერმ. Karl der Große, ნორვეგ. Karl den store, ნიდერლ. Karel de Grote, ლათ. Carolus Magnus), დაახლ. 742 ან 747 წელს რომ დაიბადა და 814 წლის 28 იანვარს რომ გარდაიცვალა, როგორც მოგეხსენებათ, ფრანკთა და ლომბარდთა მეფე იყო, მერე კი დასავლეთ რომის იმპერია გააანაახლა. ამჟამად ფრანგებიც და გერმანელებიც კარლოს დიდს მათი ქვეყნების დამფუძნებელ ფიგურად მიიჩნევენ. ლოგიკურია, რომ სლავებმა, რომლებიც იმხანად არც დასავლეთის იმპერიაში შედიოდნენ, არც აღმოსავლეთისაში და მეფეები საერთოდაც არ ჰყავდათ, მისი სახელი მეფის საზოგადო სახელად აქციეს.

ახლა ბარემ ამ სახელის საზოგადო მნიშვნელობაც გავარკვიოთ. იმდროინდელი გერმანული ენიდან, რომელზეც თვით კარლოსი საუბრობდა, „კარლოსი“ ითარგმნებოდა, როგორც „მამაცი“. ძველგერმანულად „კარალ“-ი უბრალოდ „კაცს“ ნიშნავდა. ზოგი ისტორიკოსის აზრით, იგი ძველი სკანდინავიურიდან წარმოიშვა და „თავისუფალ ადამიანის“ მნიშვნელობა გააჩნდა. ეს სახელი თავისებური ჟღერადობით ფართოდაა გავრცელებული – ინგლისურად ჩარლზი, ფრანგულად – შარლი, ბერძნულად – კაროლოსი, კარელი – ჩეხეთში, კარლუში – პორტუგალიაში, კარლო – იტალიაში. ამ ფორმით იგი საქართველოშიც მოხვდა.

ერთი სიტყვით კარლოსი კაცია, მთავარი, ტახტზე მჯდომი მონარქი, მაგრამ მაინც ჩვეულებრივი კაცი.

კიდევ რამდენიმე ევროპულ ენაში, კერძოდ ბულგარულსა და მაკედონურში, აგრეთვე რუსულში („კაროლ“-ის პარალელურად) მეფეს აღნიშნავს სიტყვა „ცარ“, რაც გაიუს იულიუს კეისარიდან (Gaius Iulius Caesar), კერძოდ „ცარ“-ი „ცეზარ“-ის შემოკლებული ფორმაა. ამ დიდებული რომაელი პოლიტიკური და სახელმწიფო მოღვაწის, მხედართმთავრის, რეფორმატორის, მწერლისა და ორატორის შესახებ საუბარი ახლა შორს წაგვიყვანს, ამიტომ უმჯობესია პირდაპირ მისი იმ სახელის ეტიმოლოგიას შევხებით, რომელიც ზოგადად მონარქის აღმნიშვნელ სიტყვად იქცა.

პროტო-ინდო-ევროპულ ენაზე და სანსკრიტზე **कृष** კესარა თმას აღნიშნავს.

საყურადღებოა, რომ ბაბილონურ ენაზე „სარ“ მეფეთა სახელების ბოლოსართია (ფარგათელაასარი, სალმანასარი, ნაბუქოდონოსორი), რაც შესაძლოა ამავე სიტყვასთან იყოს კავშირში.

სხვათა შორის, ამავე საკეისრო წარმომავლობისაა ერთი ფრინველის აღმნიშვნელი ქართული სიტყვა ციცარი, რომელსაც რუსულად პირდაპირ „Цесарка“ ეწოდება.

ევროპულ სივრცეში რჩება მეფის აღმნიშვნელი ერთი ყველაზე ძველი სიტყვა, რომელიც ბერზნულ-ბიზანტიურ სივრცეში ჩაკეტილი აღმოჩნდა და სხვა ენებში ველარ გავრცელდა – ბასილევსი (βασιλεύς). ასე უწოდებდნენ ანტიკური პოლისების მეფეებს, შემდგომ კი ბიზანტიელ იმპერატორებს. პირველადი მნიშვნელობით ეს სიტყვა აღნიშნავდა „მთავარს“, „მეთაურს“, „ბელადს“, „პატრონს“, „მფლობელს“. მისი ეტიმოლოგიური ევოლუცია ევროპული (ანტიკური) მონარქიის განვითარების გზას ემთხვევა, ანუ მეფის ინსტიტუტის ჩამოყალიბებასთან ერთად პატრონი, მეთაური, მმართველი მეფედ იქცევა, მისი აღმნიშვნელი სიტყვა კი იგივე რჩება – ბასილევსი.

სხვათა შორის სახელი ვასილი, ვასო, ვასიკო, ვასიაც აქედან მოდის.

რა გვიჩვენა ევროპული არეალის მონარქიულმა ეტიმოლოგიამ? კაცი, თავი, თმა, მესაჭე, ოჯახი, რასა და სხვა – ყოველივე ადამიანურია, მიწიერი.

ვნახოთ, ჩვენს ქართულშიც თუ ასეა.

როგორც დასაწყისში აღვნიშნეთ, სიტყვა „მეფე“ შემოკლებული „მეფეა“.

ამ ტიპის თავსართ-ბოლოსართით ქართულში უამრავი სიტყვაა ნაწარმოები: მეხრე, მეზვერე, მეკვლე, მძლე, მხნე, მნე, თვით მზეც კი (ის ვინც ზე-ობს). მეუფე ისაა, ვინც უფლობს, ვინც უფალია.

ქართულ ენაში ასე უზენაეს არსებას მოიხსენიებენ. სიტყვა „უფალი“ სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონში განმარტებულია, როგორც „პატრონი ვაჟი, გინა ღმერთი“. ამ სიტყვასთან დაკავშირებულია სიტყვები: გააუფლა, დაუფულა, დედოფალი, უფლისწული, ფლობა, საფლობი, უფლება და თავისუფლება. „უფლება არს უდარესთა ზედა ოდენ ქონებაი უმეტესობისაი, არამედ ზოგად ყოველთა კეთილთა და სახიერთა ყოვლითურთ ყოვლად მომგებულებაი და ჭეშმარიტი და ყოვლად განუვრდომელი მტკიცედ პყრობაი, ვინაიცა უფლად ითქმის მფლობელობისათვის, სიმტკიცისა და საკუთრებისათვის“. საინტერესოა ის, რომ ქართულ ენაში უფალი, როგორც ღმერთის აღმნიშვნელი, აწარმოებს ისეთ სიტყვას, როგორიცაა თავისუფლება, რაც შეგვიძლია გავიგოთ, როგორც საკუთარი თავის ღმერთი. ერთ სიტყვაში გამოხატულია მთელი მსოფლმხედველობა (საკუთარ თავზე უფლების ქონა), რაც, ჩემი აზრით, ძალიან მნიშვნელოვნად გამოხატავს ამ ენაზე მოსაუბრეთა აზროვნებას და სამყაროს აღქმას.

მაგრამ მოცემულ საკითხში გასარკვევად ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესო უნდა იყოს ამ ფუძის მქონე ზმნა „ფლობა“. დღევანდელი გაგებით ეს სიტყვა ორ რამეს ნიშნავს – ერთის მხრივ, რაიმეს ქონას, მფლობელობას და მეორე მხრივ, რაღაცის მიწაში ჩაფლობას, ჩაფლვას, დაფვლას. თუმცაღა მიწათმოქმედი ერის ენაზე მიწაში ჩაფლვა, რაც თესვას, მოსავალს, სარჩოს უკავშირდება, იგივე სიტყვა რომ იყოს, რაც ქონება და ფლობა, გასაკვირი არ არის.

სწორედ აქედან მომდინარეობს სიტყვა უფალიც. გავიხსენოთ მართლმადიდებლური მრწამსის ერთი ტაეპი, ძის ღვთაებ-

რივი ჰიპოსთაზის განმმარტებელი – „... და ჯუარს ეცვა ჩუენ-თვის პონტოელისა პილატესზე და იენო, და დაეფლა.“ აქ „დაფლვა“ მაცხოვრის სამარეში ჩასვენებას ნიშნავს, დამარხვას, რასაც აღდგომა და ცად ამალღება მოჰყვება, ხოლო „უფალი“ უკვდავის სინონიშია ანუ ის არის, ვისი დაფლვა, დამარხვა შეუძლებელია, ვინც დაუფლვადია, დაუმარხვადია, რადგანაც უკვდავია. ღმერთი არის – „უ-ფალ-ი“.

ხოლო ქართული სიტყვა „მეფე“ მას აღნიშნავს, ვინც ამქვეყნად „უფლობს“. ენა მონარქის ღვთაებრივ ნარმომავლობას ადასტურებს.

ანალოგიური მდგომარეობა ებრაულშიც გვხვდება, სადაც სიტყვა „მელექ“ მეფესაც ნიშნავს, ანგელოზსაც, ღვთის აღმნიშვნელ „ელ“-საც შეიცავს და ასე შემდეგ.

ეს თანხვედრა მრავალ მნიშვნელოვან მიზეზთა გამო გასაკვირი არ უნდა იყოს.

„დამარხულ არს ენად ქართული ღღემდე მეორედ მოსვლისა მესიისა სანამებელად. რათა ყოველსა ენასა ღმერთმან ამხილოს ამით ენითა.“

P.S. ღმერთო შეგცოდე და მასალების ძებნისას ინტერნეტში ასეთ სისულელესაც წავანყდი. მავანი წერს:

„არსებობს მოსაზრება, რომ სიტყვა უფალი ალბათ ფალოსური კულტის ჟამინდელი ძვ. ქართული სიტყვაა: უ-ფალოსო: ქვეყნის შემოქმედი. ეს კულტი არის უძველესი რწმენა და სარიტუალო ცერემონიალი, რაც დაკავშირებული იყო ნაყოფიერების სიმბოლურ გამოსახულებასთან ფალოსთან.“

არ ვიცი, ამას მოსაზრება როგორ ეუნოდო. ფაქტია, რომ ავტორი საკუთარი თავის იდენტიფიცირებითაა დაკავებული. აი, ასეთები ვართ ქართველები – ენა ღვთაებრიობისკენ გვიბიძგებს, მაგრამ ჩვენ მაინც სულ სხვა მიმართულებით მივიღტვით.

ხიბლი

ხიბლი არისო საგრძნებო კრული, განმარტავს საბა.

არადა, ჩვენს ეპოქაში ხიბლი და მისგან წარმოებული სიტყვები – მომხიბლავი, მოხიბლული, მომხიბლაობა – ლამაზის, ამალღებულის, ზოგადად ყოვლად სათნო რალაც-რალაცეების სინონიმად იქცა.

საბა კი – კრული და დანყველილიო, საგრძნებოო, გრძნეულეზო, ჯადოო და ჯანდაბაო.

ქართულ წერილობით ძეგლებში („შაჰ-ნამე I“; „შაჰ-ნამე III“; „რუსუდანიანი“) ლექსემა „ხიბლი“ ხშირად ფიქსირდება. სხვადასხვა ფორმით იგი სამივე ამ ნაწარმოებში გვხვდება: ხიბლი; ჯიბალი; ხიბალი. იუსტ. აბულაძე „ხიბლი“ ლექსემის ამოსავლად გულისხმობს არაბ. **خ** ხაბალას, რაც დასახიჩრებას, დამახინჯებას, დაღუპვას, ეშმაკობას, მავნეობას აღნიშნავს.

კიდევ ერთი არაბული სიტყვა – „ხიბალ“ ნიშნავს: „ჯადო, ეშმაკობა, გრძნება, გრძნებით შეკვრა“. თეიმურაზ ბაგრატიონი ბრძანებს „ხიბალი“ „სანამლავს“ ნიშნავს, ხოლო „მოხიბლა“ – „მონამლა“, „მოაჯადოვა“-სო. (ნიგნნი ლექსიკონი 1979). ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით, „ხიბალი/ხიბლი სპარსული „ხაბალ“-დან მომდინარე ლექსემაა:

1. ჯადო, გრძნობა „შენ ის არას მოგცემსო და არამც ხიბალიც რომ გიყოსო“ (რუსუდ.). გადატანითი მნიშვნელობით – მომხიბვლელობა, მიმზიდველობა: „(ქალი) გრძნობდა, რომ უწინდელი ხიბლი ზოლივით ეფანტებოდა“ (მ. ჯავახ.);

2. ეშმაკი და კუდიანი კაცი არაბულ ენაში **خب/Īabala** ზმნა ნიშნავს – „შეობჭა, ნერვულ აშლილობამდე მიიყვანა; გაუძნელდა (მოძრაობა); გადაიყვანა ჭკუიდან, თავის კონტროლი დაკარგა“. შევადაროთ საბასეული „საგრძნებო კრული“, რასაც ადამიანი ჭკუიდან გადაჰყავს და კონტროლს აკარგვინებს. ეს ლექსემა „ყურანშიც“ ფიქსირდება ასეთივე მნიშვნელობებით. სპარსულ ენაშიც **خب / xab** არაბული წარმოშობის ლექსემაა – „გაგიჟება, ჭკუიდან გადაყვანა, გაუაზრებელი ქმედებების ჩადენა“. ქართულის ქიზიყურ დიალექტში ხიბალი/ხიბლვა „სა-

წამლავს ანდა ავადმყოფობისაგან (უმთავრესად ციებ-ცხელე-ბისაგან) „მონამლულ“ ადამიანს ნიშნავს. აჭარული ხიბალი „მჭლე (საქონელი), გამხდარი (ადამიანია)“, ფშაურ დიალექტში კი ხიბალი „ეშმაკი და კუდიანია“. ამ მნიშვნელობას, როგორც ვნახეთ, ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონიც იზიარებს.

და მართლაც, თუ გავითვალისწინებთ, რომ არაბულ ენა-ზე ეშმაკის, ავსულის, სატანის, შაითნის ძირითადი სახელწოდება არის „იბლისი“, მაშინ ყველაფერი ნათელი ხდება. სიტყვის თავში გაჩენილმა „ხ“ ასომ არ უნდა დაგვაბნოს – ჯერ ერთი, როგორც ზომოთ ვნახეთ, აღმოსავლურ ენებში არსებულ სიტყვებს წინ ხან ის ბგერები ერთვის, რომელიც ლათინური ტრანსკრიფციით x გამოიხატება, ხანაც ო და ხანაც რით, ქართულად კი ეს ბგერები, მიდი და გაიგე, როგორ გამოითქმის, „ყ“, „ხ“, „ჰ“, „ქ“ თუ „კ“?!

მაგალითად აზიურ ნუგბარს ალვა ჰქვია, ქართულში კი ჯერ „ჰ“ ჩამატებია, მერე კი ეს „ჰ“ „ხ“ გადაქცეულა – ჰალვა – ხალვა. ანდა თურქული სიტყვა მუჰთალ – ქართულში „ხ“ ბგერით დამკვიდრებულა – მუხთალი. ჰოდა, ალბათ, იბლისსაც ასევე დაემართა, როცა ხიბლისად, მოკლედ კი ხიბლად გარდაიქმნა. ნამდვილად ასეა თუ არა, დაე ეს ორიენტალისტებმა, ფონეტიკოსებმა და სხვა სპეციალისტებმა ამტკიცონ.

ჩვენ კი შეგვიძლია დავაფიქსიროთ, რომ ეშმაკის ეს სახელი თანამედროვე სალიტერატურო ქართულ ენაში ზოგჯერ ინარჩუნებს ერთგვარ უარყოფით მნიშვნელობას, როდესაც მოჯადოების, ხიბლში ჩავარდნის აზრით ეხმარობთ, მაგრამ მეტწილად დაკარგული აქვს ინფერნალური ელფერი და ზმნა „მხიბლავს“, ზედსართავეები – „მომხიბლავი“, „მომხიბლული“, სახელზმნა „მომხიბლაობა“ და თვით არსებითი სახელი „ხიბლი“ რალაც კარგს, ლამაზს, მხოლოდ დადებით ემოციებთან დაკავშირებულ მიმზიდველ შინაარსებს უკავშირდება.

რასთან გვაქვს საქმე – ენის დემონიზაციასთან თუ პირიქით, დემონის ლიბერალიზაციასთან – საკითხავი აი ეს არის.

სიკვდილი

ქართველებს ძალიან მოსწონთ სიტყვა „გარდაცვალება“, ხშირად გვესმის, ნახეთ, რა დიდებული სიტყვაა, ადამიანი კი არ კვდება, გარდა-იცვლებაო, ესე იგი, მისი არსებობა გარდაიქმნებაო, სხვაგან გადაინაცვლებსო და ასე შემდეგ. ძნელია ამ მართლაც ლაზათიანი სიტყვით გამოწვეული საყოველთაო აღფრთოვანება არ გაიზიარო, მაგრამ მე არც თვით სიტყვა „სიკვდილი“ მიმაჩნია ნაკლებად, მასშიც არის ჩადებული საიდუმლო, ღრმა და მარტივი ჭეშმარიტება.

ქართულ ფონეტიკას ახასიათებს „ვ“ და „ო“ ბგერების ურთიერთჩანაცვლება, ამიტომაც სიტყვა სიკვდილის ძველი ფორმა არის სიკუდილი. ნათლად ჩანს, რომ მორფოლოგიურად იგი იმ სიტყვათა რიგს განეკუთვნება, როგორიცაა სირცხვილი, სირბილი, სიმძიმელი და სხვა. ასეთი სიტყვების მორფოლოგიური დაშლა და ფუძის გამოყოფა ადვილია – სი- კუდ-ილი.

საბა განმარტავს – „კუდად ითქმის, რომელთა ბალანი მოკლე ესხნეს. ვითარცა კამბეშთა, გარე–თხათა და მისთანათა, გინა მწავთა, მგელთა, მელთა, ლომთა, ძაღლთა და მისთანათანი, რომელიმე სრულიად უბალნო, ვითარ გველთა, ხვლიკთა, კორკოდილოთა, ტრიგონთა და მისთანათანი. ხოლო რომელთა კუდნი ფრთოანი აქვს, ვითარ ფრინველთა, და ფარფლოსანი, ვითარ თევზთა, არა ითქმის კუდად, არამედ ბოლოდ“ და ასე შემდეგ, საკმაოდ ვრცელი განმარტებაა, მაგრამ ჩვენ აქ შევჩერდეთ – სადაც კუდი და ბოლო ერთსადაიმავეს აღნიშნავენ – სხეულის დაბოლოებას.

სიკვდილი სიცოცხლის ბოლოა, სიცოცხლის კუდი. ეგ არის და ეგ.

„სულისა და ჯორცის გაყრაო“, ბრძანებს სულხან საბა ორბელიანი.

მზე

ჯერ სულხან-საბას მოვუსმინოთ: „მზე არს მეოთხეს ცას ზე, ხოლო ცისა მის სიმგრგელე არს ორმოცდაათცამეტი ბევრი და ასოცდათორმეტი ათასი მილიონი. სივრცე მისი ათექვსმეტი ბევრი მილიონი. ქვეყნიდამ იქიმდისი შვიდი ბევრი და ცხრაას ოთხმოცდათხუთმეტი ათას ხუთასი მილიონი. ხოლო მზე არს სახე მეფისა გვირგვინოსანი; ჴელთა აქვს ჟინჴილი. ესე ერთჯერ მოვლის წელიწადსა შინა სიმგრგელესა ცისასა, ხოლო სიდიდე მისი არს ას სამოცდაექვსჯერ ქვეყნის ოდენი.“

ცხადია, 300 წლის წინ წინანდელი ეს განმარტება დიდად ვერ დაემთხვევა, ყოველივე იმას, რასაც მზის შესახებ დღევანდელი საბუნებისმეტყველო, ფილოსოფიური, რელიგიურ, მეტაფიზიკური და კულტურულოგიური ცოდნა მოიცავს და რაც ამ პატარა შენიშვნაში კი არა, მრავალტომიან ოპუსშიც ვერ მოთავსდება. ამიტომ თქვენს ყურადღებას მხოლოდ ორ მნიშვნელოვან მომენტზე შევაჩერებთ.

ძველეგვიპტურად მზეს რა (რე) ჰქვია, იგივე სახელი აქვს ძველეგვიპტურ მზის ღვთაებას და ეგვიპტის პირველ ფარაონს. ხუთიათასი და მეტი წლის წინანდელი ამბები.

არადა, ქართულ ხალხურ სიმღერებში შემონახული ტექსტები, რომელთა კონკრეტული შინაარსი თვალშეუდგამი წარსულის წიაღში გაფანტულა და უმნიშვნელობო, (მაგრამ არა უაზრო), გლოსალაღიურ თუ ფუტურისტულ ბგერწერად ქცეულა – რაშა, რერა, რერი, ორერა, ვორერა, რერო, რანინა, რანუნი – როგორც ენის არქეოლოგიური არტიფაქტები, ნათლად მიგვანიშნებენ ქართულისა და ძველეგვიპტურის კავშირს ცივილიზაციის გარიჴრაჴზე.

ეგებ ოდესლაც ჩვენს ენაზედაც „რა“ ერქვა მზეს.

მაშ თვით ეს სიტყვა – მზე – საიდან მოვიდა? საიდან და ზმნიდან. ქართული ხომ ზმნური ენაა. პოდა, აი ნახეთ – მზე ამკარად სახელზმნაა – წარმოებული სხვა ასეთ სიტყვათა მსგავსად – მნე, მწდე, მძლე, მხნე... მეორე მნათობიც ხომ ასეთია

მთვარე – მთოვარე, ანუ ვინც ათოვს, ასე რომ თუ ვინც გან-
ვდის – მნდეა, ვინც სძლევს – მძლეა, მაშინ ვინც ზეობს, ის
მზეა.

მზეა რა!

ცოდნა

თანამედროვე სეკულარიზირებული, ეზოთერიკისა და მე-
ტაფიზიკისგან დაცლილი წარმოდგენების თანახმად ცოდნა
წარმოადგენს გარკვეული ფასეულობების, ცნებების, მიდგომე-
ბის, ნესების, ნორმების, მეთოდების, გამოცდილების, ჩვევე-
ბის, შესაძლებლობების, ხერხების ერთობლიობას, კომპლექსს.
მიიჩნევა, რომ ცოდნა ცვლის ჩვენს წარმოდგენას, ამცირებს
გაურკვეველობის არსებულ ხარისხს, ხასიათდება ინტერპრეტა-
ციით, სტრუქტურულობით, ურთიერთკავშირით; ექვემდებარე-
ბა აღქმას, გაგებას, შეფასებას, კორექციას, გადაცემას; ემსა-
ხურება განსაზღვრული მიზნების მიღწევას, გარკვეული ამო-
ცანების გადაწყვეტას.

ქართული ენის გრამატიკის თანახმად ეს სიტყვა „იცის“
ზმნისგან მიღებული არსებითი სახელია.

სულხან-საბა ორბელიანი, რომელიც, მოგეხსენებათ, ევ-
როპული კულტურის ადეპტი გახლდათ, ხოლო მის დროინდელ
ევროპას კი რენესანსი უკვე დიდი ხნის დასრულებული ჰქონდა
და ჰუმანისტური განმანათლებლობის კარიბჭეს უახლოვდებო-
და, ამ სიტყვას თითქმის თანამედროვე გაგებით განმარტავს:
ესე არს უწყება, გინა თქმისა და ქ(მ)ნის სწავლების შეძლება.

ქრისტიანული სწავლებაც გვეუბნება, ცოდნა სულიწმი-
დის შვიდი ნიჭთაგან ერთ-ერთია და მისი არსი ბუნებრივ მოვ-
ლენათა გაგებაა ღმერთთან მათ მიმართებაშიო. დანარჩენი ნი-
ჭებია: სიბრძნე, რჩევა, გონიერება, სიმტკიცე, ღმობიერება და
ღმრთის შიშიო.

მაგრამ მოდით, გაცილებით ღრმად ჩავიხედოთ წარსულში:

„და აღმო-ვე-აცენა ღმერთმან მერმე ქვეყანით ყოველი ხე შუენიერი ხილვად და კეთილი საჭმელად და ხე ცხოვრებისა – შორის სამოთხესა და ხე იგი – ცნობად კეთილისა და ბოროტისა.“ (დაბ. 2;9), ადამიანები კი გააფრთხილა „ხოლო ხისა მისგან ცნობადისა კეთილისა და ბოროტისა არა შჭამოთ მისგან, რამეთუ, რომელსა დღესა შჭამოთ მისგან, სიკუდილითა მოსწყდეთ.“

ბიბლიური კეთილისა და ბოროტის ცნობადის ხე, იგივე ცოდნის ხეა, რომელიც აკრძალულ ნაყოფის ისხამს, რადგან ცოდნა იმ ინფორმაციის მიღება, დაგროვება და გადაცემაა, რომელსაც სამყაროს შესახებ ადამიანი მოიპოვებს, რათა საბოლოო ჯამში კეთილი და ბოროტი შეიცნოს. უფალმა ახლადშექმნილ ადამიანს ამისგან თავისშეკავება ურჩია, ხოლო ამ აკრძალვის დარღვევას – პირველქმნილი ცოდვით დაცემა ეწოდა. მოდით, ამ ერთობ მნიშვნელოვან თემას ძირისძირში ნულა ჩავეყვებით, ქართულ ენაში ჩამალულ მსოფლმხედველობით საიდუმლოებას მივუბრუნდეთ, კერძოდ, ვნახოთ, როგორ გაიგებოდა სიტყვა „ცოდნის“ მნიშვნელობა იმ ეპოქაში, როცა ბიბლიური ტექსტები ჩვენს ენაზე გადმოითარგმნა. „ხოლო ადამ იცნა ევად ცოლი თჳსი. და მიდგომილმან შვა კაინ.“ ანდა ხომ გახსოვთ, რას ეუბნება მარიამ ღვთისმშობელი შობის მახარებელ მთავარანგელოზს: „ვითარმე იყოს ესე ჩემდა, რამეთუ მე მამაკაცი არა ვიცი?“ „იცის“ ზმნა არა მხოლოდ თანამედროვე ცოდნის ფლობას აღნიშნავს, არამედ ქალისა და კაცის ფიზიკურ ინტიმურ კავშირსაც.

ამიტომ არ უნდა გაგვიკვირდეს, რომ ქართულ ენაში „ცოდნას“ და „ცოდვას“ ერთი ფუძე აქვს. მე მგონი (თუ ვცდები, ენათმეცნიერებმა შემისწორონ) „სცოდა“ და „იცოდა“ ერთიდაიგივე ზმნაა სხვადასხვა პრეფიქსებით.

თანაც ცოდნასაც და ცოდვასაც აკრძალული ნაყოფის გემო აქვს.

და კიდევ – არცოდნა არცოდვაა.

ყირა

ადამისა და ევას პირველ ვაჟთაგან აბელი მეცხვარე იყო, კაენი – მიწის მუშაკი.

ცხადია, მიწათმოქმედება, ცოდნისა და ტექნოლოგიის თვალსაზრისით, ბევრად პროგრესული გახლდათ დღევანდელი გაგებით, ვიდრე მეცხოველეობა. თანამედროვე ისტორიკოსები და ანთროპოლოგები ერთხმად ადასტურებენ, რომ ე.წ. სოფლის მეურნეობის წარმოშობამ თანამედროვე ადამიანურ ცივილიზაციას მისცა დასაბამი.

მაგრამ უფალი ღმერთი ყოვლისმშობელი სხვაგვარად განსჯიდა, რადგანაც – როცა „მოართუა კაინ ნაყოფთაგან ქუეყანისათა მსხუერპლი უფალსა. და აბელ მოართუა მან-ცა პირ-მშოთაგან ცხოვართა მისთასა და ცმელთაგან. და მოიხილა ღმერთმან აბელს ზედა და ძღუენტა მისთა ზედა. ხოლო კაინს ზედა და მსხუერპლთა მისთა ზედა არა მიიხილა.“ მამაზეციერმა ღვთიური განგებულებით კაენის მსხვერპლი არ შეინყნარა, აბელისა კი სათნოდ ჰყო. რატომ მოხდა ასე? ამ კითხვაზე მოკლე და მარტივი პასუხის გაცემა ღვთის ზრახვების ამოცნობის ტოლფასია, ეს კი ადამიანის შესაძლებლობებს აღემატება. შეგვიძლია, მხოლოდ ვრცელი ფილოსოფიური განსჯითა და ანალიზით ვივარაუდოდ, რა ამ მოენონა უფალს კაენისა. ცხადია, ისიც გაითვალისწინა, რასაც ამის მერე უნდა მომხდარიყო.

ხოლო რაც მოხდა, ყველამ კარგად ვიცით:

„აღდგა კაინ აბელის ზედა, ძმისა თჳსისა, და მოკლა იგი.“

„და გამოვიდა კაინ პირისაგან ღმრთისა და დაემკვდრა ქუეყანასა ნაიდს წინაშე ედემისა... და შვა ენოქ. და აღაშენა ქალაქი და უწოდა სახელად ძისა თჳსისა ენოქ. შეეძინა ენოქს ყირადი; ყირადმა შვა მეხუაელი; მეხუაელმა შვა მეთუშაელი; მეთუშაელმა შვა ლამექი. მერე წამოვიდა შთამომავლობა – იუბალი იყო მეჩანგეთა და მესტვირეთა მამა; თუბალ-კაენი, რვალისა და რკინის საჭურველთა მჭედელი... ერთი სიტყვით, გაშენდა ქალაქი, გაჩნდა მრეწველობა, ხელოვნება და ყოველივე ის, რასაც თანამედროვე ენაზე ცივილიზაცია ეწოდება. ღვთისმეტ-

ყველთა აზრით, კაენის ცივილიზაცია ღმერთს დაშორდა, გაამპარტავანდა, ადამიანის დიდება დააყენა სამყაროს ცენტრში.

მაგრამ „ადამ იცნა ცოლი თვსი ევა. და მიდგომილმან შვა ძე და უწოდა სახელი მისი სით მეტყუელმან: რამეთუ აღმიდგინა მე ღმერთმან თესლი სხუად ნაცულად აბელისსა, რომელი მოკლა კაინ.“ სითს, ანუ სეითს, ანუ შეთს აგრეთვე შეეძინა ვაჟი და უწოდა სახელად ენოში. მაშინ დაიწყო უფლის სახელის ხსენება.

ასე შეიქმნა ორი პარალელური ცივილიზაცია, ღვთის წინაშე მავალი, სწორად შემწირველი და უფლის სათნო სეითისა და კაენისა – საკუთარ განვითარებას და პროგრესზე გადაგებული, ღვთის პირს დაშორებული და ღვთის უარყოფელი.

დღევანდელი სამყარო კაენის ცივილიზაციაა, რომელშიც სანთლით საძებარ ნამცვრევებად გაფანტულან სეითის მცირერიცხოვანი მიმდევრები.

ახლა კი ჩვენს ქართულ სიტყვას დავუბრუნდეთ. საბა ბრძანებს, „ცხოველი რა თავთა ზედა აღემართოს და ფერჯი აღმართ ქნას, ყირად ვიტყვი“-ო. გავითვალისწინოთ, რომ აქ სიტყვა ცხოველი ფაუნას კი არ ნიშნავს, არამედ ცოცხალ არსებებს და მათ შორის პირველ ყოვლისა – ადამიანს.

ქართული ლექსიკონები ამ საყოველთაოდ გავრცელებულ სიტყვას ასე განმარტავენ: „ყირა – ხელებზე და თავზე დაყრდნობით დგომა ისე, რომ ფეხები მაღლაა აშვერილი.“ ამ სიტყვის საფუძველზეა შექმნილი ანალოგიური ლექსემები – ყირამალა და თავდაყირა.

„შეეძინა ენოქს ყირადი“.

ძველ აღქმაში სახელების აბსტრაქცია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია: ენოქი აღზრდას ნიშნავს, ყირადი – გაცვლას, ლამეჟი – სისუსტეს, ნაყაბა – მშვენიერებას... იუბილი – მეჩანგეთა და მესტვირეთა მამაა, იაბალი – ვაჭართა მამა, თუბალ-კაენი – რკინისა და იარაღის გამომგონებელი, – ეს კაენის ცივილიზაციაა, საკუთარი შეფასების თანახმად განუხრელად რომ პროგრესის მომხიბლავ გზას მიჰყვება, ხოლო უფლისა და სეითის თვალში დღითიდღე ლამექდება და ლამექდება.

ძველებრაულად ჩვენთვის საინტერესო საკუთარი სახელი დაახლოებით ასეც გამოითქმის – ყირადი, სპეციალისტთა შორის მისი ორი ეტიმოლოგიური მნიშვნელობა ფიქსირდება – ქალაქი და ველური ვირი. ბიბლიის მკვლევარ ფილოლოგთა განმარტებით კაინისა და ენოქის მიერ დაარსებული ქალაქის პირველი ნამდვილი მოქალაქე სწორედ ყირადი იყო. თუმცა სიტყვის ეტიმოლოგია ბოლომდე მეცნიერთა მიერ დადგენილი მაინც არ არის. ერთ-ერთი ვერსიით, ის შეიძლება ნიშნავდეს მუამბოხეს, უკუღმართს, კაენის „ცუდ თესლს“, ნეგატიურ აღზნებას, საშინელებას... აგრეთვე, როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნე, ქალაქსა და ველურ ვირსაც...

კიდევ ერთი საინტერესო გარემოებააა აღსანიშნავი, არაბულ ენაში ანალოგიური სიტყვა გასვლას, რაიმეს სამაგიერო გასამრჯელოს ნიშნავს – აქედან მოდის ქართულში სიტყვები – ქირა და გირაო. აზრობრივი კავშირი ნათელია – როცა რაღაცას იღებ და ქირას იხდი, ან რაღაცას გასცემ და გირაოს იტოვებ – საგნებს ადგილები შეენაცვლებათ. ყირაც ეგაა – თავი ფეხების ადგილს იჭერს და ფეხები – თავისაა.

ქალაქის დაარსებამ და ცივილიზაციამ კაცობრიობა რომ ყირაზე დააყენა, ამის უარყოფა ერთობ ძნელი საქმე იქნება.

ამიტომაც – ვარაუდი კია, მაგრამ თითქმის დარწმუნებული ვარ – ქართული სიტყვები – ყირა, თავდაყირა, ყირამალა ბიბლიური კაენის შვილიშვილის – ყირადის სახელიდან მომდინარეობს.

ჯინი

ჯინი არაბული სიტყვაა ჰ, ერთნი ამბობენ, ლათინურიდან *genius*-იდანაა ნასესხები, რაც სულს ნიშნავს, მეორენი კი სხვა არაბულ სიტყვას – „იჯუანს“ (დაფარული, უხილავი) უკავშირებენ. და მართლაც ისლამამდელ მითოსშიც და მაჰმადიანობაშიც ჯინები რეალური, თუმცა უხილავი სულები არიან, იმ წმინდა უკვამლო ცეცხლისგან შექმნილნი, რომლის აღქმა ადამიანის ხუთ გრძნობათაგან არცერთს არ ხელეწიფება – ვერ დაინახავ, ვერც გაიგონებ, ვერ იცნოსავ, ვერც იგემოვნებ და ვერც შეეხები. ჯინები ადამიანთა პარალელურად ცხოვრობენ, თუმცა ღმერთმა ისინი ჩვენზე უწინარეს შექმნა. ძალითაც ალგვემატებიან, სისწრაფითაც და უნარ-შესაძლებლობებითაც. კეთილებიც შეიძლება იყვნენ და ბოროტებიც.

წარმართნი თაყვანს სცემდნენ, როგორც ღვთაებებს. მუჰამედამდე მექაში ჯინებს მსხვერპლსაც კი სწირავდნენ, ისევე, როგორც დემონებს ძველ საბარძნეთში და გენიებს – რომში.

ისლამის მიხედვით, ალაჰმა სამი სახის არსებები შექმნა – ანგელოზები სინათლისგან, ადამიანები – თიხისგან და ჯინები – ცეცხლისგან. „და შევექმენით ჩვენ ადამიანი წკრიალა თიხისგან, ... ხოლო ჯინები უწინ შევექმენით გიზგიზა ცეცხლისგან“ (15:26-27). ამავე დროს, ჯინებს ადამიანთა მსგავსად თავისუფალი ნება აქვთ მიცემული გააკეთონ არჩევანი ალაჰსა და იბლისს შორის. აქედან გამომდინარე, არსებობენ მართლმორწმუნე მუსულმანი ჯინები და ურწმუნო გიაური ჯინებიც. მაჰმადიანური რწმენით, თვით იბლისი – ბოროტი ძალების მეთაური ჯინია და ადამიანებს სწორედ ეს ჯინი ითრევს ცოდვებში. ისლამის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული მოძღვრების – სალაფიზმის (იგივე ვაჰაბიზმის) თანახმად ჯინებს შეუძლიათ ადამიანის გონებას დაეუფლონ -ზოგჯერ მათთვის ზიანის მისა-

ყენებლად, ზოგჯერ მათ მიმართ აღძრული დაუძლეველი სიყვარულისა და ვნების გამო. ბოროტი ჯინები – შეითნები – ადამიანს ვნებებისკენ მიაქცევენ, მიუღებელ, უგუნურ და უზნეო საქციელს ჩაადენინებენ. მდებრობითი სქესის ჯინები ხშირად მრუშობაში იტყუებენ მამრობითი სქესის ადამიანებს. ჯინებმა ადამიანი შეიძლება გააცოფონ. ზოგიერთი თქმულებების მიხედვით ჯინები ცხენებს იტაცებენ, რათა წარმოუდგენელი სისწრაფით გააჭენონ... კიდევ უფრო ხშირია ლეგენდარული სიუჟეტი, როცა ჯინები მცირომოცულობიან ჭურჭელში არიან დამწყვდეულები, ხოლო ადამიანი, ვინც მათ იქიდან ამოუშვებს, მრავალი ზეადამიანური შესაძლებლობის მფლობელი ხდება.

ამ არსებების შესახებ აღმოსავლურ კულტურაში ვრცელი ინფორმაცია არსებობს – როგორ და რა წესით ცხოვრობენ, მოთხრობილია მრავალი ისტორია მათ შესახებ – ბიბლიური მეფე სოლომონის ჯინებით დაწყებული, ათას ერთი ლამის ზღაპრებით დამთავრებული. თანამედროვე ლიტერატურასა და ხელოვნებაშიც ხშირად გვხვდებიან – ლაგინის „მოხუცი ხოტაბიჩი“ გავიხსენოთ, სტრაუდის „სამარყანდის თილისმა“, ბერგერ-ჰაუელ-უელანის „ბალდადელი ქურდი“, დისნეის „ალადინი“ და სხვაც მრავალი...

მაგრამ მოდით, ახლა ამ ისტორიებს ნუ გამოვედევნებით, ენობრივ სამყაროს დავუბრუნდეთ და შევეცადოთ ეს სიტყვა ქართული ენის ზმნურ ზოგადობაში მოვაქციოთ. მაშ ასე – საქმე გვაქვს ფენომენტთან, რომელიც დაფარულია, უხილავი, ვერ დავინახავთ, ვერც გავიგონებთ, ვერ ვიყნოსავთ, ვერც ვიგემოვნებთ და ვერც შევხებით, მაგრამ მაინც ვიცით მისი აღმატებული ძალის, სისწრაფისა და უნარ-შესაძლებლობების შესახებ, მან შესაძლოა ადამიანს თავს მოახვიოს ცოდვები, დაიპყროს მისი გონება, მიაყენოს ზიანი, გამჟღავნდეს დაუძლეველი სიყვარულისა და ვნების გამო, ჩაადენინოს მიუღებელი, უგუნური

და უზნეო საქციელი, შეიტყუოს მრუშობაში, გააცოფოს, წარმოუდგენელი სისწრაფით გააჭენოს და ზეადამიანური შესაძლებლობის მფლობელი გახადოს, მით უფრო, თუ იმ დაგმანული ჭურჭლიდან გამოთავისუფლდება, სადაც ჩვეულებრივ უნდა იყოს დამწყვდეული...

ამ ყოველივეს საოცრად ესადაგება ქართული სიტყვა „ჟინი“... შეგიპყრობს, გონებას დაიმონებს, ცოდვას ჩაგადენინებს, სიყვარულისა და ვნების მორევში გაგაჭენებს და გადაგჩეხავს ჟინს აყოლილს, გაგაცოფებს, რას არ გაგაკეთებინებს, თუკი თავისუფლებას მისცემთ და სიმშვიდის დაგმანული ჭურჭლის ტყვეობიდან გამოათავისუფლებთ.

მოუშლელი წადილის ქნააო, განმარტავს საბა. მგზნებარე სურვილიაო, წერია თანამედროვე ლექსიკონში.

არის მეორე, ამის მონათესავე ქართული სიტყვაც – ჯინა (ან პირდაპირ ჯინი), უფრო მეტად ხმარებული ზედსართავის ფორმით – ჯინიანი, (დაუჯერებელს, გაუგონარს, ურჩს რომ ნიშნავს), ანდა იდიომატურ გამოთქმებში – ვინმეს ან რაიმეს ჯინაზე... ჯინში ჩადგომა, (რაც ჯიბრის სინონიმია), ან კიდევ ყოვლისდამტევ ქართულ ზმნაში – ჯინიანობს... ზმნა არც ჟინს ტოვებს უყურადღებოდ – დაიჟინაო, ვიტყვით, ანუ აიჩემაო, აიხირაო.

თუმცა ჟინი ცოტათი მაინც შეპარულა ქართულ მითოლოგიაში, როგორც პერსონაჟი – ჟინი ანთარი, რომელიც ივანე ჯავახიშვილის აზრით წარმართული ღვთაება ყოფილა, ახლა კი მხოლოდ მეგრულ თქმულებებსა და ლეგენდებში შემონახულა. გარდა ამისა, ქართული ფოლკლორის ერთობ პოპულარული ზღაპრული არსების სახელწოდება – ჭინკაც, სავარაუდოდ, ამ სიტყვების (ჯინი, ჟინი) ან უფრო მეტად, მათი ეტიმოლოგიური პირველსახის კნინობით-მოფერებითი ფორმა უნდა იყოს.

მაგრამ ვინაიდან ქრისტიანული მოძღვრებისთვის არავითარი რეალური ჯინები არ არსებობენ (ღმერთმა მხოლოდ ანგელოზები და ადამიანები შექმნა, მერე კი ზოგიერთი ანგელოზი ცოდვით დაეცა, გაბოროტდა და ეშმაკად იქცა), სწორედ

ამიტომ ქართულმა ენამ ამ აღმოსვლელ პერსონაჟებს კონკრეტულობა შემოაძარცვა და ადამიანის სულიერი ანატომიის დამახასიათებელ ფსიქო-ემოციური ფენომენების – „ჟინისა“ და „ჯინიანობის“ – აღმნიშვნელ აბსტრაქტულ არსებით სახელეზად გადააქცია.

ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი...

სქესი

იმ სიტყვათა შორის, რომლებიც სხვადასხვა ეპოქაში შემოსულან და დამკვიდრებულან ქართულ ენაში, თავისებურებით ყურადღებას იქცევს სიტყვა „სქესი“, რომელიც ლათინური „სექს“-ის გაქართულებული ვარიანტია ასო-ბგერათა დამახასიათებელი გადაადგილებით. ეს სიტყვა ძველქართულ ტექსტებში გვხდება – სულხან-საბა ორბელიანს მისი განმარტება ამოღებული აქვს იოანე პეტრიწის „თარგმანებიდან“ და ამონიოსის წიგნიდან „მოსახსენებელი ხუთთა ხმათადმი“.

„სქესი რომელ არს თანა–მინახეთქი ანუ თანა–მიეგრობა, ხოლო თუ თანამიეგროს, თანა–იქცეს და თანა–ივნოს. სქესი არს ვითარცა კიბე რამე, გინა ნიშანი გამყოფელი, ვითარცა განეყოფვის აღსავალი შთასავალთა სქესითა მხოლოთა, სქესი სულისა, რომელ არს დანახეთქი. ხოლო სათანადო არს ცნობად, ვითარმედ სქესი ითქმის ანუ კელოვნებისა მიერ, ვითარიგი მოძღვრისად მოწაფისა მიმართ; ანუ ბედისა ნებისა მიერ, ვითარ – იგი მეფისად მონისა მიმართ; ანუ წინა–აღრჩევისა მიერ, ვითარ–იგი მოყვსისა მიმართ; ანუ ბუნებით, ვითარ–იგი მამისად ძისა მიმართ. ხოლო ან თქმულთა ამათ სქესი ბუნება არს.“

ამ განმარტებიდან ნათლად ჩანს, რომ ჯერ კიდევ უხსოვარი დროიდან ეს სიტყვა ზოგადად ამა თუ იმ საგნისა და მოვლენის საიდენტიფიკაციო განკუთვნილობას აღნიშნავდა, მის ბუნებას, გვარს, კლასს, ნაირსახეობას ესინონიმებოდა, ხოლო თანდათან, ვიწრო მნიშვნელობით, ადამიანთა – კაცთა და ქალ-

თა განსხვავებული გენდერული ჯგუფების მნიშვნელობით და-
ლოკალიზდა. საინტერესო ისაა, რომ ამ სიტყვის ორიგინალიც
– ლათინური SEX-იც ამასვე ნიშნავდა და ინგლისურ ენაზე
მხოლოდ ახლახანს, აგერ 1929 წელს ბრიტანელმა მწერალმა
დეივიდ ჰერბერტ ლოურენსმა გამოიყენა „სექსობრივი აქტის“
(„კოიტუსის“) მნიშვნელობით და ამის შემდეგლა, მსოფლიოში
მიმდინარე ფროიდისტულ-ანტივიქტორიანული რევოლუციის
კვალდაკვალ დამკვიდრდა ყველა ენაში, მათ შორის, ქართულ-
შიც. გამოთქმა „სექსუალური მიმზიდველობა“ პირველად 1942
წელსაა დაფიქსირებული. მკვლევართა აზრით, პირველი ადამი-
ანი, რომელსაც სექს-სიმბოლო უწოდეს, მერლინ მონრო უნდა
იყოს და ეს ამბავი 1959 წლით თარიღდება. პროფესიის აღმნიშ-
ვნელი ტერმინი „სექს-თერაპევტი“ 1974 წლიდან გამოიყენება.

მოკლედ, „სექსი“ ძლიერ ძველი სიტყვაა, „სექსი“ – სულ
ახალთახალი, თუმცა რასაც ისინი აღნიშნავენ, ზუსტად ერთნა-
ირად ძველთაძველია. ეგაა მხოლოდ, რაზედაც დღეს „სექსიო“,
ვამბობთ, იმას ქართულად სულ სხვა სიტყვა ერქვა.

მსოფლიოს სხვა დანარჩენ ენებზეც, რალა თქმა უნდა.

აბაზი

აბას I, შაჰ-აბას დიდად წოდებული (1571 — 1629), ირა-
ნის ისტორიაში ისეთი უდიდესი მონარქია, როგორიც ფრანგე-
ბისთვის ანრი IV თუ ნაპოლეონ ბონაპარტე, ინგლისელების-
თვის ელისაბედ I თუ დედოფალი ვიქტორია, რუსებისთვის პეტ-
რე I თუ ივანე მრისახანე... ერთი სიტყვით, უდიდესი მბრძანებე-
ლია, თავისი ქვეყნისთვის დიდი სიკეთის მომტანი: ჩაატარა
სამხედრო რეფორმა, შექმნა მუდმივი ჯარი (თოფანქჩიებისა
და ლულამთა ნაწილები), საარტილერიო პარკი (თოფხანე),
ხელს უწყობდა ვაჭრობა-ხელოსნობისა და საქალაქო ცხოვრე-
ბის განვითარებას, დიდ ყურადღებას აქცევდა აბრეშუმით ვაჭ-
რობას... დაიპყრო ბაჰრეინის კუნძულები.... აღადგინა ირანის
ბატონობა ერაყში... უზბეკებს ხორასანი წაართვა, დიდ მოგო-

ლებს – ყანდარი... პორტუგალიელებს კუნძული ჰორმოზი ... განსაკუთრებული შავი დღე საქართველოს დააყენა. მართალია თავიდანვე მარჯვედ იყენებდა უცხო ქვეყნის სამსახურში დანი-ნაურების მოყვარე ნიჭიერ ქართველებს, (ალავერდი-ხან და იმამყული-ხან უნდილაძეები, გიორგი სააკაძე და სხვები), მაგ-რამ ამასთანავე მათ სამშობლოს მათივე დახმარებით სისტემა-ტურად აოხრებდა და ანიოკებდა.

ქართველი გლეხები მშობლიური მიწიდან აყარა და ირან-ში გადაასახლა, 1614-17 წლებში ოთხჯერ შემოესია ქართლ-კახეთს და ქვა ქვაზე არ დატოვა, 1614 წელს ქართლის მეფე წმინდა ლუარსაბ მეორე მოგვიკლა, 1624 წელს კი კახეთის დე-დოფალი წმიდა ქეთევანი აწამა, მერე ხან ისა-ხან ყორჩიბაში შემოგვისია დიდი ლაშქრით, ხანაც ყორჩილა ხანი და ხან კიდევ ვინ აღარ... ალავერდის ტაძარი ციხე-სიმაგრედ აქცია და შიგ ირანელთა გარნიზონი ჩააყენა... გადანყევტილი ჰქონდა მთლი-ანად მოესპო კახეთის მოსახლეობა – მამაკაცები გაენწყვიტა. ქალები და ბავშვები ტყვედ წაეყვანა და კახეთში თურქმანული ტომები ჩამოესახლებინა... მაგრამ საბოლოოდ მაინც ვერ დაგ-ვიმორჩილა... ეს ისტორია ყველამ კარგად ვიცით...

როგორც ძლევამოსილ მბრძანებელს შეეპერებოდა, აბას I-მა საკუთარი ფულის ერთეული შემოიღო, ფულის ვერ-ცხლის მონეტა – აბაზი. ეს ვალუტა სწრაფად გავრცელდა მე-ზობელ ქვეყნებში. მათ შორის, საქართველოშიც. შაჰ-აბასის დროინდელი აბაზიანის წონა 7,8 გ–ს უდრიდა (XVIII საუკუნის ბოლოს 3 გ-მდე შემცირდა). 2 მაჰმუდს ანუ უზალთუნს შეი-ცავდა. აბაზის შუბლზე წარწერილი იყო შაჰის სახელი, ტიტუ-ლატურა, მოჭრის ადგილი და დრო, ზურგზე — ისლამური რე-ლიგიის ფორმულა. საქართველოში აბაზს XVII საუკუნის I მე-ოთხედიდან XVIII საუკუნის მიწურულამდე ჭრიდნენ. რევოლუ-ციამდელ და საბჭოთა საქართველოში „აბაზი“ ზოგჯერ ოცი კაპიკის აღმნიშვნელ სიტყვად იხმარებოდა. დღესაც აბა-ზი, არცთუ იშვიათად, 20 თეთრის აღმნიშვნელ ტერმინად იხ-მარება.

ასეთი უცნაური ზნე გააჩნია ისტორიას – თავზარდამცემი დამპყრობლის სახელს დღეს ჩვენში ოცი თეთრის ღირებულებად შემორჩენია: აბაზიანი.

გარინდება

ყამთაალმწერელი მოგვითხრობს: საქართველოს მეფემ, თამარის ვაჟმა ლაშა-გიორგიმ „განიშორნა ვაზირნი სანატრელისა დედოფლისა და წესთა მასწავლელნი, შეიყუარნა თანამოსაჰაკენი მოსმურობათა და დედათა უნესოთა თანა აღრევითა, რომელ ესეოდენ უსახურებად მიიწია, რომელ ოდესმე მსმელი ფრიადისა ღვინისა თაფლუჭისა, ტფილისს მყოფი, წარიყვანეს რ ი ნ დ თ ა თანა, რათა მუნ განძღონ სიბილნე თვისი.“. საქართველოს სამეფოს დიდებულებმა, და განსაკუთრებით ივანე მხარგრძელმა და ვარამ გაგელმა, მკაცრი ულტიმატუმი წაუყენეს ლაშა-გიორგის: ველარ მოვითმენთ შენს მეფობას, თუ „ბოროტთა კაცთა“ არ განუდგებიო. მეფემ მოინანია თავისი შეცდომები და ფიცი მისცა ვეზირებს, თქვენს დაუკითხავად ნაბიჯს აღარ გადავდგამო.

ვინ იყვნენ ეს რინდები, ვისთან ურთიერთობაც ქართველი მეფისთვის მიუღებლად მიაჩნიათ დიდებულებსაც და ყამთაალმწერელსაც?

ეს იყო ისლამური სექტა, რომელიც არ იზიარებდა ყურანის მკაცრ დოგმებს, შარიათსა და ზეპირ გადმოცემებს და მიიჩნევდა, რომ ყველაზე მთავარი ადამიანისთვის ლხინი, გართობა და ალკოჰოლური სასმელებია.

ინტერნეტში გამოქვეყნებულ ერთ-ერთ ანონიმურ მასალას თუ დავეყრდნობით, „რინდ“ სპარსული სიტყვაა და ნიშნავს მოქეიფეს, მსმელს, თავზე ხელაღებულ ლოთი-ფოთს (ესაა ძირითადი მნიშვნელობანი). თვით „რინდები“ ამაყად ატა-

რებდნენ შერქმეულ სახელს და სრულიად სხვა მნიშვნელობას ანიჭებდნენ. რინდი, მათი გაგებით ნიშნავდა ვაჟკაცსა და დარდიანს, კეთილშობილსა და პატიოსან ადამიანს. რინდებს თვალსაჩინო ადგილი უჭირავთ აღმოსავლეთის ისტორიაში. ისინი ხშირად გვხვდებიან აგრეთვე აღმოსავლური პოეზიის ფურცელებზე. რინდთა რიცხვს მიეკუთვნება XIV საუკუნის სახელოვანი სპარსელი პოეტი ჰაფეზი: „როდესაც ჩაუვლი ჩემს საფლავს, სიყვარულით დაიჩოქე. მთელი ქვეყნის ლალი რინდები აქ მოვლენ სალოცავად“. მის ლექსებში ხშირად შეხვდებით რინდს – უსახლკარო მოქეიფეს, უდარდელსა და ენამახვილს. ეს გახლავთ პოეტის დადებითი გმირი და თვითონაც ეხალისება რინდობა („რინდებს და თავზე ხელალებულებს ღამეს ვუნათებ, როგორც სანთელი“). XII საუკუნის სპარსელი პოეტი სანაი თავს მიიჩნევდა რინდად და ასე მიმართავდა ზნეობის მეთვალყურე მუჰთასიბს: „რა გესაქმება ჩვენს ზარხოშუბანთან, რა დაგიშავეს სევდით შეპყრობილმა მიჯნურებმა?“ XIII საუკუნის სპარსელი პოეტი ჯვალალ ედ-დინ რუმი აცხადებს: „ტრფობისაგან მთვრალი მივენდე რინდებს... და მეც რინდი ვარ“. მომხიბვლელად ელვარებს თავისუფლების მოტრფიალე რინდის სახე XVI საუკუნის თურქი პოეტის რუჰი ბალდადის შემოქმედებაში. მისი სიტყვით სიყვარულით გახელებული რინდები მწუხარების მტკრით დაფარულ ქვეყანაზე მგორავი მარგალიტები არიან, რომლებიც არად აგდებენ მუხთალი ბედის სიბნელეს, რადგანაც სიყვარულის მზით არიან გასხივოსნებულნი... ცხადია, რინდებისათვის ღვინოცა და სიყვარულიც ამქვეყნიური ჯოჯოხეთიდან თავის დაღწევის გზა იყო, წვდომა უხილავი სინათლისა და შეურყვნელი ჭეშმარიტებისა; აღმოსავლური პოეზიის მასალების მიხედვით ვარაუდობენ, რომ აღმოსავლეთის ქალაქებში არსებობდა „რინდების უბანიც“, სადაც თავშესაფარს პოულობდნენ სხვადასხვა გვარისა და სარწმუნოების მიუსა-

ფარნი: ქრისტიანები, იუდეველნი, ზოროასტერლნი, მანიქეველნი, მრავალნაირი ერეტიკოსნი ისლამისა, მოხეტიალე დევრიშები, მელექსენი და მუტრიბნი. რინდები XIII საუკუნის თბილისშიც ცხოვრობდნენ. ამაზე ნათლად მეტყველებს ჟამთააღმწერლის ზემოთმოყვანილი ცნობა.

საერთოდ, რინდების ვინაობა სხვადასხვა ასპექტით არის გაშუქებული როგორც ქართველ მეცნიერთა ნაშრომებში (ი. ჯავახიშვილი, ვ. გაბაშვილი...), ასევე მხატვრულ ლიტერატურაში. (გრ. აბაშიძის „ლაშარელა“).

ჰოდა, ქართული სიტყვა „გარინდება“ უდაოდ სულიერი ექსტაზით შეპყრობილი რინდის სახემ წარმოქმნა. ამ ეტიმოლოგიას პირველად პავლე ინგოროყვამ მიაქცია ყურადღება, თუმცა ქართულ ენათმეცნიერებაში ეს საკითხი აღარავის განუხერცია, ალბათ, მსგავსების აშკარა სიცხადისა და უეჭველობის გამო.

მართლაც ქართული სიტყვების – ზმნის „გაირინდას“, ზმნიზედების „გარინდულის“, „გარინდებულის“ რინდებიდან წარმომავლობა ისე ცხადი და ნათელია, რომ ამის მტკიცებას ის გვერჩიოს, რომ გავირინდოთ.

კიტრი

ამ სიტყვამ თავგზა ამირ-დამირია, მაგრამ ჩემს თავ-გზას ვინ ჩივის, საკითხავი ისაა, ჩვენს საამაყო ქართულ ენას რატომ აბნევია თავგზა.

ლათინურად სიტყვა „კიტრუს“ – გვიანდელი ნაკითხვით, „ციტრუს“ მცენარეთა იმ ჯგუფს ქვია, რომელშიც ლიმონი, ფორთოხალი, მანდარინი, გრეიფრუტი და ასეთებია გაერთიანებული და რომელსაც კიტრი არამც და არამც არ გენეკუთვნება. არადა, ეს სიტყვა საკმაოდ სტაჟიანი გახლავთ – თუნდაც რუსთაველი გავიხსენოთ „მე იგი ვარ, ვინ სიცოცხლეს არ ამოვკრეფ კიტრად ბერად...“

რაშია საქმე, რა გრამატიკულ-ბოტანიკურ გაუგებრობას აქვს ადგილი?

ზოგიერთი ქართველი მეცნიერი მიუთითებს, ეს სიტყვა ბერძნულიდან არის ნასესხებიო, მაგრამ როგორ, როცა კიტრს ბერძნულად „აგური“ (αγγούρι) ჰქვია?! „აგურ“- „გურ“ ფუძეზეა წარმოქმნილია კიტრის სახელი დასავლეთ თუ აღმოსავლეთ ევროპის (შვედური, პოლანდიური, რუსული, უკრაინული და სხვა მრავალი) უმრავლეს ენებზე. მეორე გავრცელებული ვერსია მოდის ლათინური „კუკუმის“-იდან – ინგლისური კუკუმბერი, დანიური კომკომერი და სხვა.

ერთადერთი ენა, რომელზეც კიტრის სახელწოდება ქართულთან უღერადობით ახლოა, იტალიურია – კეტრიოლო... ეგება სწორედ აქ არის საძიებელი ჩვენი ამოცანის პასუხი...

არ ვიცი და გულწრფელად რომ ვთქვა, ამ საკითხის გასარკვევად დიდი კვლევა-ძიების ატეხვა, ჩემის აზრით, კიტრადაც არ ღირს.

ინდაური

ქრისტეფორე კოლუმბი იმ მეცნიერთა ვარაუდს იზიარებდა, რომლებიც ამტკიცებდნენ, რომ დედამიწას სფეროს ფორმა აქვს და ამიტომ ინდოეთამდე მიღწევა შესაძლებელია არა მხოლოდ აფრიკის შემოვლით, არამედ ატლანტის ოკეანის გავლითაც დასავლეთის მიმართულებითო.

შორეულ აღმოსავლეთში დასავლეთის გზით ჩაღწევის გეგმა მან ევროპის რამდენიმე სახელმწიფოს წარუდგინა. კოლუმბის იდეას მხოლოდ ესპანეთი გამოეხმაურა, კათოლიკე მეფეებმა ისაბელმა და ფერდინანდმა სამეფო საბჭოს მრჩეველთა დიდი ეჭვების მიუხედავად, კოლუმბს სამი კარაველა: „სანტა-მარია“, „პინტა“ და „ნინია“ გადასცეს. ამასთან, იგი და-

ნიშნეს ყველა იმ ქვეყნისა და კუნძულის გამგებლად, რომლებსაც ის აღმოაჩენდა.

თვალუწედენელ ოკეანეში ხანგძლივი, დამქანცველი მოგზაურობის შემდეგ კოლუმბის ერთ-ერთი გემიდან მიწა შენიშნეს. 1492 წლის 12 ოქტომბერს კოლუმბი ხმელეთზე გადავიდა. მან დაიწყო, ღმერთს მადლობა შესწირა და მაცხოვრის პატივსაცემად კუნძულს სან-სალვადორი (წმინდა მაცხოვარი) უწოდა. ესპანეთის კათოლიკე მეფეების სახელით კოლუმბი კუნძულის მფლობელი გახდა. ამის შემდეგ მან აღმოაჩინა კუბა და ჰაიტი. კოლუმბი დარწმუნებული იყო, რომ აზიის განაპირა კუნძულებს ანუ „ინდიებს“ მიაღწია, ამიტომ ადგილობრივ მცხოვრებლებს ინდიელები უწოდა. 1493 წლის გაზაფხულზე კოლუმბი ესპანეთში დაბრუნდა. მას ტრიუმფალური შეხვედრა მოუწყვეს და „ოკეანის ადმირალის“ ტიტული უბოძეს.

1493—1502 წლებში კოლუმბმა კიდევ რამდენიმეჯერ იმოგზაურა ამერიკაში და კარიბის ზღვის ბევრი კუნძული აღმოაჩინა.

მაგრამ კოლუმბის ექსპედიციებმა ესპანეთის სახელმწიფოს ზღაპრული სიმდიდრე ვერ მოუპოვა, ამიტომ მას ყველა ტიტული ჩამოართვეს და თანდათან მიივიწყეს. ყველასაგან მიტოვებული კოლუმბი ისე გარდაიცვალა, რომ თავისი აღმოჩენის ჭეშმარიტი მნიშვნელობა არც კი იცოდა. იგი ბოლომდე დარწმუნებული იყო, რომ ინდოეთს მიაღწია.

იტალიელმა მოგზაურმა ამერიგო ვესპუჩიმ დაამტკიცა, რომ კოლუმბის მიერ აღმოჩენილი მიწა ახალი კონტინენტი იყო. მას მთავარი როლი ეკავა ორ რეისში, რომლებიც იკვლევდა სამხრეთ ამერიკის აღმოსავლეთ სანაპიროს 1499-1502 წლებში. მეორე რეისის დროს აღმოაჩინა, რომ სამხრეთი ამერიკა იმაზე მეტად ფართოვდებოდა სამხრეთისკენ, ვიდრე ევროპელებმა იცოდნენ. ამ ფაქტმა დაარწმუნა, რომ ეს მიწა ახა-

ლი კონტინენტის ნაწილი იყო. ახალ კონტინენტს ამერიგოს სახელი — ამერიკა ეწოდა.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ვესპუჩის მოგზაურობები ევროპისათვის ცნობილი მაშინ გახდა, როდესაც 1502-1504 წლებში მისი ჩანაწერები გამოქვეყნდა, ხოლო 1507 წელს (კოლუმბოს გარდაცვალებისგან ჯერ ერთი წელიც რომ არ იყო გასული) მარტინ ვალდზეემიულერმა გამოაქვეყნა მსოფლიო რუკა, სადაც მან ახალ კონტინენტს, ვესპუჩის სახელი — „ამერიკა“ — უწოდა. ასეც დარჩა სამარადისოდ.

ახლა ჩვენთვის საინტერესო სიტყვაც მოვიკითხოთ. ახლად აღმოჩენილი ამერიკის კონტინენტიდან ევროპაში ბევრი რამ ისეთი შემოიტანეს, რაც მანამდე ცნობილი არ იყო — სიმინდი, თამბაქო, კარტოფილი, პომიდორი, ლობიო... მათ შორის იყო ერთი მეტისმეტად გემრიელი ფრინველი, რომელსაც ლათინურად *Meleagris gallopavo* ეწოდა. რაც შეეხება მის სახელს, როცა კონკისტადორებმა 1523 წელს ჩამოიყვანეს, პორტუგალიელებმა ის აფრიკული წარმოშობის ასევე გემრიელ ფრინველს ციცარს — *Numida Meleagris* — მიამსგავსეს (გაგიკვირდებათ და რატომღაც ლატვიაში მას „ტიტარი“ ჰქვია). საბოლოოდ პორტუგალიელებმა მისივე სამშობლოს სახელი „პერუ“ დაარქვეს. დღესაც ასე ჰქვია პორტუგალურად. ყველაზე სწრაფად ეს ფრინველი ჩრდილო აფრიკაში გავრცელდა, რომელიც იმხანად ოსმანთა იმპერიაში იყო მოქცეული, მერე კი ახლო აღმოსავლეთიდან უკან დაბრუნდა ევროპაში. რატომ? ძნელი სათქმელია, ბედმა და ისტორიამ იწევა ასე. ევროპის თითქმის ყველა ენაზე ამ ფრინველს „თურქი“ ეწოდება. ზოგიერთმა ხალხმა, სჩანს ცდუნებას ვერ გაუძლო და სახელდებისთვის მის მიერ გამოცემული უჩვეულო ბგერები გამოიყენეს — ლიტვურად მას კალატულაი ეწოდება, ნორვეგიაში — კალკუნერი, დანიაში — კალკუნი,

გამონაკლისი მხოლოდ რუსულენოვანი და მონათესავე არეალი აღმოჩნდა, სადაც ისევ იმ კოლუმბის პირველ ჩვენებას მიაწვენენ – ახალთახალი ამერიკის კონტინენტი რომ ძველის-ძველი ინდოეთი ეგონა. პოლონელებმა მას ინდუკი დაარქვეს, ბელორუსებმა და უკრაინელებმა – ინდიკა, რუსებმა კი – ინდეიკა.

საქართველოში ეს ფრინველი რუსეთიდან XVIII საუკუნეში შემოიყვანეს და ყველა მხარეში ფართოდ გავრცელდა. ჩვენ მას ინდაური ვუწოდეთ.

ამ რუსების გადამკიდე, მათი ნახედვით და მათ კუდში ჩანჩალით ყოველთვის ასე ჩამოვრჩებით ხოლმე ევროპას.

თუმცა ამ შემთხვევაში ევროპამაც მაგრა ააცილა – სად ამერიკა და სად თურქეთი, მაგრამ მათ ეს სახელი, თურქეთიდან გავრცელებულ ფრინველს დაარქვეს, თორემ ამერიკა რომ ინდოეთი არ იყო, ეს ძალიან სწრაფად, კოლუმბის გარდაცვალებიდან რამდენიმე თვეში გაარკვიეს.

ჩვენ კიდევ – ინდაური, ინდაურიო, დაგვიჩემებია.

უმსგავსო

ქართული სიტყვა „უმსგავსი“ რასაც ნიშნავს, გასაგებია, ხოლო „უმსგავსო“ ნესით მსგავსების „არქონას“ უნდა აღნიშნავდეს და სხვას არაფერს, მაგრამ ეს ასე არ არის. დავიწყით იმიტ, რომ ძველად უმსგავსო ძალიან კარგს, საუკეთესოს, უბადლოს, შეუდარებელს აღნიშნავდა: მაგალითად, "ქართლის ცხოვრება" ასე ახასიათებს დავით აღმაშენებელს: "და საშუალ მათსა თუით იგი უ მ ს გ ა ვ ს ო სპასეტი და წინამბრძოლი მიმსგავსებული ძუელისა ქაიხოსროსათუის მოთხრობილთა, წინა უძღოდა, და იწყო რბევად სპარსეთისა..."

სიტყვა „უმსგავსოს“ ეს დადებითი შინაარსი, იმ ვინმეს და რაიმეს საქებად მიმართული, ვისაც თუ რასაც ქვეყნად მსგავსი

არ მოეპოვება, სავსებით ლოგიკურია, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ სადღეისოდ ეს მნიშვნელობა სიტყვას დაკარგული აქვს. სამაგიეროდ, თანამედროვე ენაში დამკვიდრებულია „უმსგავსის“ რადიკალურად საპირისპირო მნიშვნელობა – რალაც ძალიან ცუდის, უარყოფითის, უსახურის, უშნოს, უღაზათოს აღმნიშვნელი. ამასთანავე, არც ეს მნიშვნელობაა ახალი – „ვეფხისტყაოსანი“ გავიხსენოთ: „განალა თქვას ერთი, ორი, უმსგავსო და შორი-შორი, მაგრა იტყვის: “ჩემი სჯობსო”, უცილობლობს ვითა ჯორი.“

თუ დავფიქრდებით, ალოგიკურად უნდა გვეჩვენოს ეს უარყოფითი მნიშვნელობა – კარგი, ბატონო, რალაცა რალაცას არ ჰგავს, მაგრამ რატომაა ეს ასე ძალიან ცუდი?

ამ შეკითხვაზე პასუხს ჩვენი რელიგიის ისტორიაში ვიპოვით.

არიანელობა ანუ არიოზელობა ქრისტიანულ ეკლესიაში IV-VI საუკუნეებში. წარმოშობილი მიმდინარეობაა, მას 318 წელს ალექსანდრიელმა ხუცესმა არიოზმა ჩაუყარა საფუძველი, როდესაც წინააღმდეგ მსოფლიო ქრისტიანული ეკლესიის დოგმისა, რომლის მიხედვითაც ძე ღმერთი (იესო ქრისტე) მამა ღმერთის ერთარსი და თანასწორია, გამოაცხადა, რომ ქრისტე მამა ღმერთთან ერთად დასაბამიდან არ არსებობდა, რომ იგი ადამიანის მსგავსად მამის მიერ არის შექმნილი. არიანელობამ დიდი განხეთქილება შეიტანა როგორც ქრისტიანულ წრეებში, ისე მაშინდელ ბიზანტიურ საზოგადოებაში; იგი მჭიდროდ იყო გადახლართული სოციალური მოძრაობისა და რომის (მოგვიანებით ბიზანტიის) ორბიტაში მოქცეული პროვინციების პოლიტიკურ ბრძოლასთან. 320 წელს ალექსანდრიის საეკლესიო კრებაზე არიანელობა დაგმეს, მაგრამ მას მხარი აღმოსავლეთის ეპისკოპოსთა ნაწილმა დაუჭირა. კონსტანტინე დიდის მიერ მოწვეულმა ნიკეის საეკლესიო კრებამ 325 წელს არიანელობა მწვალებლობად გამოაცხადა და საეკლესიო დოგმად აღიარა ძე ღმერთის მამა ღმერთთან ერთარსებობა. ნიკეის კრების პირველ კანონში, რომელიც მწვალებელთა შერყენებას შეეხება, ვკითხულობთ: „ნუ უგულებელვყოფთ ბითვინიის ნი-

კეაში შეკრებილ 318 მამათა სარწმუნოებას, არამედ იყოს იგი თავისი სახით და შერჩენებულ იქნეს ყველა მწვალებლობა: ევნომიანოსთა, ანუ უმსგავსოთა, ანუ არიანელთა მწვალებლობა, მათ ენოდებათ აგრეთვე ევდოქსიანები; სულის მბრძოლთა ანუ ნახევრად არიანელთა ერესი; საბელიანოზთა ერესი; მარკელიანოზთა ერესი; ფოტინელთა ერესი; აპოლინარელთა ერესი.“

ამრიგად ტექსტში უმსგავსოებად იმ უკიდურესი არიანული მწვალებლური მოძღვრების მიმდევრები მოიხსენებიან, რომელმაც სახელწოდება მისი დამაარსებლის, კვიზიკიის ეპისკოპოსის, ევნომიოსის სახელისაგან მიიღო. აღიარებდა რა, რომ ჩვენს გონებას შეუძლია სავსებით სწორი წარმოდგენა იქონიოს ღმერთის ბუნებაზე, ევნომიოსი ამ ბუნების უმთავრეს თვისებად მიიჩნევდა უცილობელ პირველსაწყისობას, წამოუქმნელობას, უშობელობას. აქედან ის ასკვნიდა, რომ სამების მეორე პირი არ შეიძლება თანაზიარი იყოს ღვთაებრივი არსისა. ძე არ ჰგავს მამას, ძის ბუნება არა მარტო არ არის იგივე მამის ბუნებისა, არამედ მისი მსგავსიც კი (ὁμόμοιος; აქედან ევნომიანელთა მეორე სახელწოდება – ანომიანელები). ევნომიოსი ადამიანისა და ღმერთის ერთადერთ კავშირად განსჯაზე დამყარებულ გონებისმიერ რწმენას თვლიდა.

ამრიგად, მართლმადიდებლებმა „უმსგავსოების“ მიმდევრები უწოდეს მათ, ვინ მამისა და ძის უმსგავსოებას – მსგავსების არარსებობას – ქადაგებდა და ისინი მწვალებელ ერეტიკოსებად გამოაცხადეს, ქართულმა ენამ კი ეს ტერმინი განაზოგადა, ყოველივე ცუდისა და საძაგელის სინონიმად აქცია.

აი, ამ უძველესი დროიდან შეიძინა სიტყვა „უმსგავსოება“ ერთი შეხედვით ალოგიური უარყოფითი მნიშვნელობა.

„უმსგავსო საქმე ყოველი მოკლეა, მით ოხერია.“

როგორც ყოველთვის, ჭეშმარიტებას ბრძანებს რუსთველი.

თარგმნა

თარგამოსი ანუ თარგმოსი წარღვნის შემდგომი დროის პატრიარქი, იაფეტის შვილიშვილი და ნოეს შვილთაშვილი იყო. ლეონტი მროველი „ქართლის ცხოვრებაში“ წერს: „პირველად ვაჟსენოთ ესე, რამეთუ სომეხთა და ქართველთა, რანთა და მოვაკანელთა, ჰერთა და ლეკთა, მეგრელთა და კავსასიანთა ამათთვსთა ერთი იყო მამა, სახელით თარგამოს. ესე თარგამოს იყო ძე თარშისი, ძისწული იაფეთისი, ძისა ნოესი. და იყო ესე თარგამოს კაცი გმირი. და შემდგომად განყოფისა ენათასა, ოდეს აღაშენეს ბაბილონის გოდოლს და განეყვნეს მუნ ენანი და განიბნინეს მუნით ყოველსა ქუეყანასა. და წარმოვიდა ესე თარგამოს ნათესავითურთ მისით, და დაემკვდრა ორთა მათ მთათა შუა კაც-მეუვალთა, არარატსა და მასისსა. და იყო ნათესავი მისი დიდი და ურიცხვ, რამეთუ ესხნეს ცოლ-მრავალ ძენი და ასულნი, და შვილნი და შვილის-შვილნი ძეთადა ასულთა მისთანი, რამეთუ ცხოვნდა იგი ექუსას წელ. და ვერღარა იტევდა ქუეყანა არარატისა და მასისისა. ხოლო ქუეყანა იგი, რომელი წილით ხდომოდა, ესე არს საზღვარი ქუეყანისა მისისა: აღმოსავლით ზღვა გურგენისა, დასავლით ზღვა პონტოსა და სამხრეთით ზღვა ორეთისა და ჩრდილოით მთა კავკასია.“

ლეონტი მროველის აზრით თარგმოსს რვა შთამომავალი (ვაჟი) ჰყავდა: ჰაოსი – სომეხთა წინაპარი, მითიური სომხეთის პირველი მეფე. მისგან და მისი ვაჟისაგან, არმენაკისაგან, ისტორიკოსები წარმოქმნიან სიტყვას არმენია. ქართლოსი - ქართველთა ეპონიმი, ქართლის დამაარსებელი, აგრეთვე ბარდოსი, მოვაკანოსი, ლეკოსი, ჰეროსი, კავკასოსი, ეგროსი – კავკასიის სხვა ეთნოსების დამფუძნებელნი. ქართლოსს თავის მხრივ ჰყავდა ვაჟები – მცხეთოსი, გარდაბოსი, კახოსი, კუხოსი, გაჩიოსი... მხცეთოსს – უფლოსი, ოძროხოსი, ჯავახოსი... მოკლეთ, ჩვენს მითიურ წინაპრებს აქეთ-და აქეთ თუ გამოვყევით, ეგება თემქოსი და სანზონოსიც აღმოვაჩინოთ...

ეს ხუმრობით, ხოლო ძველ აღქმაში კი წერია „ხოლო ეს არის წარმომავლობა ნოეს ძეებისა: სემის, ქამის და იაფეთისა,

და შეეს მათ ძეები წარღვნის შემდეგ. იაფეთის ძეები: ღამერი და მაგოგი და მადაი და თობელი და მოსოქი და თირასი. და ღამერის ძეები ასქანაზი და რიფათი და თორღამა.“ (შესაქმე. 10:1-4). ასურულ ლურსმნულ დამწერლობაში გვხვდება მცირე აზიის აღმოსავლურ ნაწილში მდებარე ქალაქი „თეგარამა“ და ტომი „თილგარიმუ“, ბეთ თორგამას ახსენებს წინასწარმეტყველი იეზეკიელი (27, 14 და 38, 6). ებრაულ ლიტერატურაში შუა საუკუნეებში სიტყვა თრაგმოსი დღევანდელი თურქეთის აღსანიშნავად გამოიყენებოდა.

ახლა მოდით ამ ძველისძველი სიტყვის ეტიმოლოგიას სიღრმეში ჩავყევთ. სპეციალისტები თვლიან, რომ სახელი თორღამა ივრითში სხვა ენიდან უნდა იყოს შესული და პირდაპირი მნიშვნელობა არ გააჩნია, მაგრამ ტრანსლიტერაციაზე დაკვირვების შედეგად ასკენიან, რომ სიტყვის შუაში ჩამჯდარია ძველებრაული არსებითი სახელი **ღაგ** (ღერემ), რაც ძვლებს ნიშნავს, გადატანითი მნიშვნელობით კი საფუძველს, იმას რაც სხეულისგან სიკვდილის მერე რჩება, („გულმან მხიარულმან კეთილ და ბრწყინვალე ქმნის, ხოლო კაცისა მწუხარისაგან ჯმებიან ძულანი.“ იგავნი 17:22), ანდა იმ ძალას, რომელსაც არსება ეყრდნობა, სანამ ცოცხლობს. („ისაქარი – ძვალმსხვილი ვირი, ბაკებში მწოლარე.“ შესაქმე 49:14). მეფეთა მეორე ნიგნში ეს სიტყვა გამოყენებულია, როგორც გარკვეული წარმომავლობის, იდენტობის აღმნიშვნელი – მოუხმო მეფემ ციბას, საულის მორჩილს, და უთხრა: საულისა და მისი სახლის მთელი საბადებელი შენი ბატონისთვის მიმიცია. (2 მეფეთა. 9:13). არსებითი სახელიდან „ღერემ“ წარმოქმნილა ზმნა „ღარამ“, რაც ძვლების მტკრევას აღნიშნავს. „ღმერთია მისი გამომყვანებული ეგვიპტიდან, მარტორქის ძალაა იგი მისთვის; ჭამს მის მტრებს, ძვლებს უმტკრევს და თავისი ისრებით გმირავს.“ (რიცხვნი, 24: 8). ჯონსის „ძველი აღქმის საკუთარ სახელთა ლექსიკონი“ ბიბლიურ სახელს – „თორღამა“ ძვლებთან აკავშირებს.

სავარაუდოა, თანამედროვე ქართულ ენაში ზემოთ მოყვანილ მნიშვნელობებს ყველაზე მეტად სიტყვა „ჩონჩხი“ შეესაბამება. ქართულში ეს სიტყვა „თარგამოს“ ფონეტიკური ფორმით

უკვე მეთერთმეტე საუკუნეში გხვდება, ლეონტი მროველთან, და საფიქრალია, იმთავითვე ამ ფორმით გადმოსულა ბიბლიიდან. აქედან გამომდინარე, ვარაუდს გამოვთქვამ, რომ „თარგამოს“ ლექსემას უკავშირდება კიდევ ორი სიტყვა – „თარგი“ – როგორც რაიმეს საფუძვლის აღმნიშნავი და „თარგმანი“ – ძველი მნიშვნელობით რაიმე ტექსის სიღრმეში ჩაღწევა და მისი განმარტება-კომენტირება, ან თუნდაც თანამედროვე გაგებით – ერთი ენაზე არსებული ტექსტის სიღმისეულ აზრში წვდომით მისი მეორე ენაზე გადმოტანა. ყოველივეს თარგი ესაფუძვლება, როგორც ჩონჩხი სხეულს, როგორც თარგამოსი ეთნიკურ კავკასიელთა კოლექტიურ ერთობას. ასევე, როცა რაიმეს ვთარგმნით, განვმარტავთ თუ ერთი ენიდან მეორეზე გადმოგვაქვს, იმ წინარე ენას უნდა ჩავწვდეთ, რომელიც ყოველი კონკრეტული ენის საფუძველშია, ისე, როგორც თარგამოსია კავკასიელთა, ანდა ქართლოსი ქართველთა თარგი თუ ჩონჩხი.

გვარი

ქართულ ენაში სიტყვა გვარი ჯერ ცხადია ეგრეთ წოდებულ საოჯახო სახელწოდებას ნიშნავს და მერეღა აქვს შეძენილი ზოგადად ამა თუ იმ სახეობის, კატეგორიის, ჯიშისა თუ ჯურის კუთვნილების მნიშვნელობა.

ოჯახის სახელს, ევროპულ ენებში ლათინური „ფამილია“ დაესაფუძვლა, თუმცა ამ სიტყვას ძველ რომში დღევანდელთან შედარებით ცოტა განსხვავებული აზრი ჰქონდა. კი იტყოდნენ კაცზე კვინტილიუსის ოჯახიდან არისო, ანუ, მოკლედ, კვინტილიუსიაო, მაგრამ ასე იტყოდნენ კვინტილიუსის ვაჟზეც, მამიდაზეც და მონაზეც. ეს მნიშვნელობა სიტყვას დიდხანს მრავალი საუკუნის მანძილზე გაჰყვა. პირველი გვარები დღევანდელი გაგებით სავარაუდოდ მხოლოდ შუა საუკუნეებში, იტალიის განვითარებულ, სავაჭრო ოლქებში წარმოიშვა. იტალიის შემდეგ საფრანგეთში, მერე იქიდან 1066 წლის ნორმანებთან ომის შემდეგ ინგლისში და ასე შემდეგ.

საქართველო როდის აჰყვა ამ ევროპულ მოდას, ახლა ამის გარკვევას არ შეუდგებათ. საინტერესო თვით სიტყვა გვარის ეტიმოლოგია გახლავთ.

ქართულ ენაში, როგორც ლიტერატურულში, ასევე დიალექტებში ხშირია „ვა“ და „ო“ ბგერათშეთანხმებათა ინვერსია – ფარნავაზი – ფარნაოზი, დიაკვანი – დიაკონი, ყვავილი – ყოილი და ასე შემდეგ. სწორედ ამგვარი წესითაა მიღებული სიტყვა გვარიც. გორისაგან.

„გახსოვდეს ვისი გორისა ხარ“, – ალექსანდრე ყაზბეგი-სეული ეს ფრაზა საქართველოში ყველას სმენია.

მთა-გორიანი ქვეყნის შვილები ვართ. ვინც ერთ გორაზე ცხოვრობდა, ერთი გვარისა იყო... ანდა სხვაგვარად – ერთ გორაზე საქართველოში ერთი გვარის ხალხი სახლობდა.

მერე გაგვიკვირდება, ზღვა რომ გვაქვს, ფლოტი რატომ არასოდეს გვყოლია ისტორიის მანძილზე.

მთის ხალხი ვართ, აი რატომ.

კომლი

კომლი საზოგადოებრივი შენაერთია, რომელიც ერთ საოჯახო მეურნეობას მოიცავს და მრავალ სოციალურ, მიკროეკონომიკურ და სამთავრობო მოდელების ანალიზში ერთ-ერთი ძირითადი ფაქტორია. ტერმინი ზოგადად მიუთითებს ყველა პირზე, რომელიც ერთ ოჯახში ცხოვრობს.

ძირითად ეკონომიკურ მოდელთა უმრავლესობა არ ითვალისწინებს, კომლის ყველა წევრი ტრადიციული გაგებით ერთ ოჯახს ეკუთვნის თუ არა. საზოგადოებრივი პოლიტიკის განხილვისას კომლსა და ოჯახს ხშირად მოიხსენიებენ, როგორც სინონიმებს. თუმცა რეალურად, ეს ორი ტერმინი ერთმანეთისგან განსხვავდება.

ხომ გაგიგონიათ ანდაზა „ტაბახმელას ხუთი კომლი, ოცდახუთი მოურავიო.“

მაგრამ ახლა ამაზე როდია საუბარი, საქმე ისაა, რომ ქართული ენისთვის ჩვეული „ავ“ და „ო“ ბგერათშეთანხმებათა ინ-

ვერსიით, – როგორ გვარი და გორი, დიაკვანი და დიაკონი, ფარნავაზი და ფარნაოზი, -კომლიც სიტყვა კვამლისგან არის წარმოქმნილი. ნახეთ, რა ხატოვანია – რამდენი კვამლიც ამოდის სოფელში, იმდენი კომლია.

სხვათა შორის, იმავე კვამლს უკავშირდება ზმნა კმევა და სახელზმნა საკმეველი.

არის ყოველივე ამაში რაღაც მეტად თბილი და საკრალური.

ოჯახი

ქართული ყოფის ეგზოტიკური პარადიგმა – გორაზე მობინადრე გვარი, კერიის კვამლი – კომლების დასათვლელად. თითო კომლი, თითო ქართული ოჯახი...

სტოპ. განა ბევრმა იცის, რომ სიტყვა ოჯახი, დღეს რომ ქართული ცნობიერების კერპადაა ქცეული, სულაც არ არის არც ძველი და არც ქართული წარმომავლობის ლექსემა.

აგერ, ნიკო ჩუბინაშვილის ლექსიკონს ჩაეხედოთ:

„ოჯახი – თათრულია, კერა, ცეცხლაპირი, საცეცხლური... მიმსგავსებით იწოდების სახლი ან სახლობა, ვითარ კომლი, კომლეული...“

ანდა დავით ჩუბინაშვილის ლექსიკონს:

„ოჯახი – (ოსმანური) კერა, ცეცხლა პირი, სახლი, სახლობა, კომლეული“...

ჩვენი თანამედროვე „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონიც“ ამასვე ადასტურებს:

ოჯახი – [თურქ.] 1. ერთად მცხოვრებ უახლოეს ნათესავთა ჯგუფი (ცოლ-ქმარი, მშობლები, შვილები, შვილიშვილები...) მრავარიცხოვანი ოჯახი – ოჯახის ბურჯი – ოჯახის შემოსავალი – ხალხთა ძმური ოჯახი (ფიგურ.) . 2. ცხოველთა ან ფრინველთა ჯგუფი, რომელიც შედგება მამლის, დედლისა და ნაშიერთაგან, მგლის ოჯახი || ერთ სკაში მოთავსებული ფუტკრის გუნდი. 3. ერთი და იმავე სახეობის ზოგ ცხოველთა და

მცენარეთა განცალკევებული ჯგუფი. ლომი და ვეფხვი კატეგორიის ოჯახის ცხოველები არიან – ვარდისებრთა ოჯახის მცენარეები: ვაშლი, ბალი, მარწყვი... ოჯახს მოეკიდება – ცოლს შეირთავს, ოჯახს შექმნის.

იმასაც თუ გავითვალისწინებთ, რომ კერას თურქულად „ოჯაქ“ ჰქვია, აზერბაიჯანულად „ოჩაღ“, ყაზახურად – „ოშალინი“, რუსულად კი – „ოჩაგ“, მაშინ ცხადი უნდა გახდეს, რომ ეს სიტყვა რამდენიმე საუკუნის წინ ისეთივე ბარბარიზმი იყო ჩვენში, როგორც რომ მოგვიანებით „სტოლი“ ან „სპირიტა“, მაგრამ მერე და მერე გაქართველებულა, დამკვიდრებულა და ერთობ საპატიო ადგილიც მოუპოვებია.

ასეა და რა გინდა რომ ქნა?!

ფოფოღია

ფოფოღია – მღვდლის ცოლს ქვია. ლექსივითაა. თითქოს დიდი არაფერი, ცხადია რუსულიდანაა, რადგან მღვდელს რუსულად «поп» -ს ეძახიან, მის მეორე ნახევარს კი «попадья»-ს. ერთი შეხედვით ბევრს ვერაფერს იტყვი, აშკარად მეცხრამეტე საუკუნის ამბავია. ეგ ზარხოხსაა მოყოლილი. მაგრამ... არის ერთი მაგრამ – „ფოფო“ კოპი პეისტიტაა გადმოღებული, მაგრამ ეს დია რაღა? დია ხომ ძველი ქართული სიტყვაა – დიაცი – ქალის სინონიმი. საბა წერს თავის ლექსიკონში „დაბადა ღმერთმან ხატებისა და მსგავსებისაებრ თვისისა, ნივთებთა მიერ ჯორცნი შემზადა სულისა გონიერისა და სიტყვიერისა შთაბერვითა მიმნიჭებლმან. ხოლო კაცი ზოგად ყოველთა ეწოდების. ესე კაცი განიყოფ(ვ)ების მამაცად და დიაცად.“ იმერეთში ახლაც ასე მიმართავენ ქალებს – რავა ხარ, დია? ხევსურები ქალს ახლაც დიაცად უხმობენ. მაშ, ეგება რუსული „дья“-ც ქალს ნიშნავდნენ. რუსულში უნდა ჩავიხედოთ.

იქაური სპეციალისტები თვლიან, რომ სიტყვა «поп» ბერძნული «πάπας»-იდან აქვთ ნასესხები. აგრეთვე ბერძნულიდან არის გადმოღებული სიტყვა «попадья»-ო. ბერძნულად დია

ქალს არ ნიშნავს, ხოლო რას ნიშნავს – ამაზე მსჯელობა მეტად შორს წაგვიყვანს, თუნდაც იმიტომ, რომ “დია” აფიქსი დიაკონ-შიც ჟღერს და დიავოლშიც.

ფოფოდიაშ რალაც გენდერულ თემასთან მიგვიყვანა...

თაგვნი

თაგუნი, თაგვნი – სხვილ(ნ)ი ძარღვნი. XVII – საბას ლექსიკონი.

თაგუნი – მსხვილძარღვნი, (შეშაძარღვი ნახე). შეშაძარღვი – მსხვილი ძარღვები სადრეკთა, – ნიკო ჩუბინაშვილის ლექსიკონი.

თაგვნი – მსხვილი ძარღვები, შეშაძარღვი, мышцы. – დავით ჩუბინაშვილი ლექსიკონი.

Мышцы – კუნთები/ რუსულ-ქართული ლექსიკონი.

Мыш – თაგვი.

Мыши – თაგვები, თაგვნი.

ყოვლად გაუგებარი, სიბნელით მოცული რუსულ-ქართული კონტაქტია. ნამდვილი თავსატეხი.

უდაბნო

კვლავ ქართული ყოფის ეგზოტიკური პარადიგმა – გორაზე მობინადრე გვარი, კერიის კვამლი – კომლების დასათვლელად. თითო კომლი, თითო ქართული ოჯახი...

მერე ქართველები მთა-გორებიდან დაბლა, დაბ-ლა ჩამოდიან და ბარში დაინაბაკებენ. დაბებში, დაბ-ებ-ში. ხოლო სადაც დაბანი არ არიან დასახლებულნი, იმ ადგილებს უ-დაბ-ნ-ო ეწოდება.

ძალიან ლამაზია ქართული.

ველური

მაინც მთის ხალხი ვართ ქართველები, საკუთარ სტიქიაში უფრო მაშინ ვგრძნობთ თავს, როცა ჩვენი დაბები თუ ქალაქები აღმართ-დაღმართიანია, ტერასებზე გაშენებული, თუ არა და სწორი, გაშლილი ადგილი გვეუცხოვება და ამის შესახებ ყველაზე უკეთ ქართულმა ენამ იცის.

ველი – ესე არს გრძელი და ვრცელი ნაყოფიერი მინდორი ვაკე, ხოლო მინდორი არს ფორო მომცრო ადგილი, რომელსა თურქნი მეიდნად უწმობენ; ხოლო ველი არს უტყეო ვაკე იყოს, თუ გვერდობა დიდი და ვრცელი.

და მერე:

ველური – გარეული, მინდვრისა, дикий...

ესე იგი, ველის ბინადარი, გინდ კაცი და გინდა მხეცი, ჩვენთვის ველურია, ასე ვუწოდებთ.

მეტი რალა საბუთი მოეთხოვება ჩვენს მთიელობას.

დეკანოზი

იმ სიტყვათა რიგში, ორჯერ სხვადასხვა ეპოქაში რომ შემოსულან და დამკვიდრებულან ქართულ ენაში, არის სიტყვა დეკანოზი. „ლათინურად ხუცეთ-უხუცესიაო“, განმარტავს სულხან საბა ორბელიანი. თანამედროვე ლექსიკონში აღნიშნულია, რომ დეკანოზი არის:

1. საპატიო წოდება, რომელიც ენიჭებათ შედარებით ღირსეულ და დამსახურებულ მღვდლებს, ტაძრის წინამძღვარი (უფროსი მღვდელი);

2. ქართულ მონასტრებში – მღვდლებისა და მგალობლების უფროსი, მონასტრის წინამძღვრის შემდგომ მეორე პირი, მისი თანაშემწე ღვთისმსახურებაში;

3. აღმოსავლეთ საქართველოს მთაში ხატის მსახური, რომელიც საპატიო რიტუალს ასრულებდა და ხატის ქონებას განაგებდა (წარმართობის გადმონაშთი).

4. კათოლიკურ და ანგლიკანურ ეკლესიაში: უფროსი მღვდელი.

5. ძველ რომში; ჯარის ათისთავი. (ალბად, სიტყვა აქედან მოდის – „დეკა“ ხომ ათს ნიშნავს)

6. იგივეა, რაც დუაიენი – დიპლომატიური კორპუსის მე-თაური, მამასახლისი რომელიმე ქვეყანაში.

ის გარემოება, რომ სიტყვა სულხან საბას აქვს განმარტებული და მით უფრო, რომ იგი წარმართობისდროინდელ გადმონაშთსაც აღნიშნავს, ნათელჰყოფს, რომ დეკანოზი დიდი ხნის წინ დამკვიდრებულა ქართულში.

მაგრამ აი, ჩვენს სეკულარულ ეპოქაში სიტყვა მეორედ შემოვიდა, ამჯერად ბერძნული „ოზ“ სუფიქსის გარეშე და უმაღლეს სასწავლებელში ფაკულტეტის ხელმძღვანელი პირს დაერქვა – დეკანი.

ოღონდაც დეკანს დეკანოზისგან განსხვავებით არც წვერი აქვს და არც ანაფორა აცვია.

ფიშტო

ან განსვენებული ჩემი მეგობარი ნუგზარ შატაიძე მიაშობოდა, პაპაჩემო, ქართლელი კაცი, ილა ხიზამბარელი, მეტყოდა ხოლმეო, ჩვენა, შვილო, ხიზამბარელები ფრანგები ვართო. მიკვირდაო, სადაური ფრანგებიო, იცინოდა ნუგზარი. მერე გავიგე, კათოლიკე ქართველები თავის თავს ასე უწოდებდნენო.

ძველ საქართველში ევროპელთაგან ფრანგებს იცნობდნენ ყველაზე უკეთ. ეგ კი არა, საერთოდ ყველა ევროპელს ფრანგს ან ფრანგს ეძახდნენ. ანედან მოდის სიტყვა პრანჭია – სჩანს ფრანგულ მოდას ბადალი არც იმ უხსოვარ დროში ჰყავდა. ფარიკაობაშიც ტოლს არ უდებდნენ ქართველებს – დ'არტანიანი გავიხსენოთ. აკი საუკეთესო ხმაღს მთიელები დღესაც ფრანგულს ეძახიან. „ბევრ ქისტს მათქრა მარჯვენა, სცადა ფრანგული ფხიანი.“ ძველთაძველი ქართული ბალადის „შამომეყარა ყივჩაღის“ ერთ-ერთ ვარიანტში ასეთი რამ შემხვედრია „ღვინო მთხოვა და ვასმიე, ვურჩევდი შაფანცკისასა“...

ძალიან მომწონს ფრანგულიდან ქართულში ორჯერ სხვადასხვა დროს შემოსული ერთი სიტყვა.

დავით ჩუბინიშვილისეულ ლექსიკონში „დამბაჩა“ ასეა განმარტებული – ფიშტო, მოკლე თოფი, пистолет.

მაშასადამე, ამ იარაღისთვის, რომელსაც თურქეთიდან იქაური სახელი შემოჰყოლია, – (თურქულად „თაბანჩა“, აზერულად „თაპანჩა“,) ქართველებს სასწრაფოდ ევროპული სახელიც შეურჩევიათ – „ფიშტო“.

პირველი პისტოლეტები მეთხუთმეტე საუკუნეში დაამზადეს – ხის ტარზე დამაგრებული ლითონის ლულა, რომელსაც ტყვიითა და დენთით ტენიდნენ და პატრუქს უკიდებდნენ. ჩახმახი არც მეტი და არც ნაკლები, ლეონარდო და ვინჩიმ გამოიგონა. ამბობენ, ეს ერთადერთი რამ იყო, რამაც აღიარება ფლორენციელ გენიოსს სიცოცხლეშივე მოუტანაო. ფრანგი ეტიმოლოგები მიიჩნევენ, ამ ნივთს სახელი ჩეხური „პისტალას“ მიხედვით დაერქვა, რაც დუდუკს, სანრუპუნოს ნიშნავსო – გარეგნული მსგავსების გამო. თუმცა ცნობილი მეცნიერი ეტიენ ტაბურო ამ აზრს არ ეთანხმება, სიტყვა პისტოლეტი იტალიის ქალაქ პისტოიიდან მომდინარეობს, სადაც ოდითგანვე საუცხოო ხანჯლებს ამზადებდნენო. ასეა თუ ისე, მოგვიანებით ეს სიტყვა უფრო თანამედროვე ჟღერადობითაც დამკვიდრებულა ქართულ ენაში – პისტოლეტი.

ფიშტო კი, როგორც ძველებურ ხალიჩაზე დაკიდული მამა-პაპათა სახსოვარი, თითქოს ღიმილნარევ თუ საალერსო რელიქვიად შემოგვრჩენია.

ამაყი

მინდოდა მეთქვა, ქართველებს შეგვიძლია ჩვენი ენით ვიამაყოთ-მეთქი, მაგრამ სულხან საბამ შემაჩერა: „ამაყი– ქართული არ არის, ყიფი ჰქვიან, ბრიყვიო“.

იოანე ბაგრატიონმაც კვერი დაუკრა: „სხუათა ენაა, ქართული ყიფი, ესე ამპარტავეანსა და ლალს შუა არს: „ამაყი კაცია“, მოთაკილე ანუ მოუთვნელსაცა ნიშნავს, ეგრეთვე ითქმის

მონადირე ფრინველზე: „ამაყი ქორია“ და სხუანი.“ სხვა ლექსიკონში კიდევ ეს ამოვიკითხე; „გულ–მაღალი; გულ–მწყრალი, კადნიერი, აჰმაყ–არაბული ლექსი არსო“. ენათმეცნიერების დოქტორი ქალბატონი სოფიო იმედაძე თავის ნაშრომში „არაბული წარმოშობის ლექსიკა სულხან–საბა ორბელიანის „ლექსიკონ ქართულში“ აღნიშნავს, რომ „ქართულ წერილობით ძეგლებში ამაყი ლექსება „თავ–მომწონე, ყიფი, უკადრი“–ს მნიშვნელობებით პირველად „ვეფხისტყაოსანში“ ფიქსირდება... ასეთივე მნიშვნელობითაა „შაჰ–ნამეში“ , „ქილილა და დამანაში“ , ვახტანგ VI -ის ლექსებსა და პოემებში... „ამაყი“ სიტყვის ამოსავალია არაბული أماق / òamaq – „ბრიყვი, ბოროტი, სულელი“, òamaqa ზმნიდან. ასეთივე მნიშვნელობებითაა შესული ეს სიტყვა სპარსულ – ðahmaq და თურქულ – ahmak ენებში... თურქული ahmak–აჰმაკ/ქ > ახმახი... არაბული ამაყი ლექსება მნიშვნელობებით ზუსტად შეესაბამება საბას მიერ განმარტებულ სიტყვას. თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში მან სემანტიკური ტრანსფორმაცია განიცადა. ის „თავმომწონე, ბრიქ, თავისთავში დარწმუნებულს ნიშნავს“. შემოსვლის გზა სპარსულია დაახლოებით XII საუკუნიდან.“

ასე, რომ შორს ჩვენგან ყოველივე ამაყი და ახმახი. თავმდაბლობა გვერჩიოს.

პიროვნება

თანამედროვე ლექსიკონის განმარტებით ამ სიტყვის მნიშვნელობა ასეთია:

უნიკალური არსება, რომელიც თავის თავზე ერთდროულად მრავალ ფუნქციას (როლს) იღებს. ეს როლები დინამიურია და ცვალებადობას განიცდის დროსა და გარემოში. ყოველ პიროვნებას გააჩნია ატრიბუტების კომპლექტი (მოქმედების კომპონენტები), რასაც ემატება ცხოვრებისეული გამოცდილება. ადამიანი სარგებლობს ამ საშუალებებით, რათა გარემოსთან და სხვა ადამიანებთან ჰქონდეს ურთიერთობა. იგი ამას

აღწევს ოკუპაციური ქმედების საშუალებით. ტერმინი „პიროვნება“ გულისხმობს ადამიანის მიერ საკუთარი თავის შეცნობას, პერსონალურ სტილს, კულტურულ და სოციალურ საფუძვლებს და პირად უნარებს ანუ მონაცემებს. პირად უნარებში შედის მოტორული, სენსორული, შემეცნებითი უნარები და მთლიანად ჯანმრთელობა. ყოველი პიროვნება იყენებს ჩვევათა ნაკრებს (კომპლექტს), როგორც თანდაყოლილს, ასევე შეძენილს, რათა ჩაერთოს ოკუპაციურ ქმედებებში ანუ მისთვის მიზანმიმართულ საქმიანობებში.

შეგვხვდება სხვა, უფრო მოკლე ახსნაც:

ინდივიდისთვის დამახასიათებელი ნიშანთა ერთობლიობა, რაც განაპირობებს ადამიანის ქცევას.

ანდა:

უნიკალური ფსიქოლოგიური თვისებების რთული ერთობლიობა, რომელიც განსხვავებულ სიტუაციებში და სხვადასხვა დროს გავლენას ახდენს ინდივიდის ქცევის თავისებურებებზე.

ერთი სიტყვით, სერიოზული ბუნდოვანებაა. ძნელად თუ გაიგებ რამეს.

ფსიქოლოგმა გორდონ ოლპორტმა (Allport, დაიბ. 1937), არსებული მეცნიერული მასალის ანალიზის საფუძველზე ცნება „პიროვნების“ ორმოცდაათამდე განმარტება გამოყო, რომელიც კატეგორიებში დააჯგუფა. ძირითადად აღინიშნა ორი მიდგომა:

ბიოსოციალური — ამ კატეგორიაში გაერთიანებული თეორიების მიხედვით პიროვნების მეცნიერული განმარტება დიდად არ განსხვავდება ამ ცნების ყოველდღიური, არამეცნიერული გაგებისგან. ამ შემთხვევაში პიროვნება განიხილება, როგორც სოციალურ-სასტიმულო ღირებულება და სწორედ გარშემომყოფთა რეაქცია განსაზღვრავს ინდივიდის პიროვნებას. ოლპორტი კატეგორიულად ეწინააღმდეგება იმ მოსაზრებას, რომ პიროვნება შედგება მხოლოდ სხვათა რეაქციებისგან და უპირატესობას ბიოფიზიკურ მიდგომას ანიჭებს.

ბიოფიზიკურ კატეგორიაში გაერთიანებული თეორიების თანახმად, პიროვნება სუბიექტის მახასიათებელისა და ნიშნების ერთობლიობას წარმოადგენს და არა სოციალურ რეაქციებს. ბიოფიზიკური თეორიების მიხედვით, პიროვნება შეიძლება დავაკავშიროთ ინდივიდისათვის დამახასიათებელ თვისებებთან, რომლებიც ექვემდებარება ობიექტურ აღწერასა და გაზომვას.

განსაზღვრებების სხვა მნიშვნელოვანი ტიპი (რომელსაც „განსაზღვრება-ომნიბუსსაც“ უწოდებენ) ტერმინ „პიროვნებას“ იყენებს იმ ყველაფრის აღსანიშნავად, რაც ინდივიდს ეხება და თეორეტიკოსი ინდივიდის აღწერისას ჩამოთვლის მისი აზრით ყველაზე მნიშვნელოვან გაგებებს, რომლებიც ქმნიან პიროვნებას. კიდევ სხვა განსაზღვრებებში კი ხაზი ესმება პიროვნების მაინტეგრირებელ ან ორგანიზაციულ ფუნქციას. იგულისხმება, რომ პიროვნება განსხვავებული დისკრეტული რეაქციების სტრუქტურა ან ორგანიზაციაა, რომელიც პიროვნების აქტივობის შედეგს წარმოადგენს. აქტივობა კი ინდივიდის შიგნით არსებული ძალით წარიმართება. პიროვნება არის ის, რაც აწესრიგებს, ათანხმებს და წარმართავს ინდივიდუალური ქცევის სხვადასხვა სახეს.

სხვა განსაზღვრებები პიროვნებას ქცევის ინდივიდუალურ თუ უნიკალურ ასპექტთან აიგივებენ. ამ შემთხვევაში, პიროვნების ცნება იხმარება როგორც იმ მახასიათებლის აღსანიშნად, რომელიც ინდივიდს დანარჩენი ადამიანებისაგან განსხვავებს.

საბოლოოდ, არსებობს ისეთი მოსაზრებაც, რომლის თანახმად პიროვნება ინდივიდის არსს წარმოადგენს. ამ განსაზღვრებებში ხაზი ესმება იმას, რომ პიროვნება არის ის, რასაც ადამიანი სინამდვილეში წარმოადგენს, ანუ პიროვნება მოიცავს იმას, რაც ადამიანის ყველაზე ტიპიური და ღრმა მახასიათებელია.

თუ ამ ფსიქო-ფილოსოფიურმა განმარტებებმა საბოლოოდ არ დაგვაბნია, მართებული იქნება, „პიროვნების“ ცნება საღვთისმეტყველო დოგმატიკისა და თეოლოგიის ჭრილშიც მოკლედ განვიხილოთ. საქმე ისაა, რომ სიტყვა „პიროვნება“

ცხადად და ერთმნიშვნელოვნად მხოლოდ ადამიანთან ან ღმერთთან მიმართებაში იხმარება. ადამიანი სწორედ იმით განსხვავდება ცხოველებისა და მცენარეებისგან, რომ პიროვნება გააჩნია, თუმცა ყველა ცოცხალი არსება – ინდივიდია. პირველ-ცოდვის შედეგად ადამიანის ბუნება დაეცა, მაგრამ ადამისა და ევას პიროვნული ცოდვა ჩვენს პიროვნებებზე არ ვრცელდება, ჩვენ მხოლოდ დაცემული ადამიანური ბუნება ვიმემკვიდრეთ და სწორედ ეს ცოდვილი ადამიანური ბუნება რომ ჩვენი პიროვნებების საშუალებით დავძლიოთ, ამისთვის განკაცდა ღმერთი – ჩვენი დაცემული, სიკვდილით დალდასმული ადამიანური ბუნების გამოსასყიდათ და არა ჩვენი პიროვნებებისა. პირიქით, პიროვნებები სწორედ მაშინ ვართ, თუ ღვთის მადლითა და შენევნით ჩვენს ცოდვილ ბუნებას ვძლევთ. იესო ქრისტემ ადამიანური ბუნება მიიღო და ღვთაებრივ ბუნებას შეუერთა, თუმცა მისი პიროვნება შეურევლად ღვთაებრივია, რადგან მამის სათნოდყოფით და სულიწმინდის მოქმედებით განკაცდა ძე ღვთისა – ღვთაებრივი ტრიადის ერთ-ერთი ჰიპოსტაზი. ერთარსება ღმერთის სამი პირის (ანუ პიროვნების) აღსანიშნავად ეს ბერძნული ტერმინი – ჰიპოსტაზი – უკვე თითქმის ოცი საუკუნეა მთელს საქრისტიანოში გამოიყენება, ხოლო თანამედროვე ქართულ ენაში მას სიტყვა „პიროვნება“ შეესატყვისება.

რატომ მაინც და მაინც ეს სიტყვა?

„პიროვნება“ იმ ტიპის წარმოებულ სიტყვათა რიგშია, როგორიცაა „ხელოვნება“, „დიდბუნებოვნება“, „კეთილხმოვანება“ და სხვა „ოვან“ სუფიქსით ნაწარმოები აბსტრაქტული სახელები. ფუძე კი ამ სიტყვის არის „პირი“.

პიროვნება ის არის, ვისაც აქვს პირი. ნახევრად ხუმრობით ვიკითხოთ, რალა პირი და არა ვთქვათ ცხვირი, თვალი, ტვინი?

პირი ქართულ ენაში ერთ-ერთი ისეთი სიტყვათაგანია, რომელსაც უამრავი სხვადასხვა მნიშვნელობა აქვს. ნაპრალი ტუჩებს შორის, ბაგეთა ჭრილი, ტუჩების მოხაზულობა; ღრუ ტუჩებს შორის; სახე – პირს ღიმილი აფენია; ცალკე ადამიანი; პირობა – შეგვრათ პირი; მხარის დაჭერა; ნება, უფლება – უფ-

ლებამოსილი პირი; დედანის ასლი, ეგზემპლარი; ზედაპირი, ზედა და გარე მხარე; ერთ-ერთი მხარე; გადასაკრავი; განაპირა ადგილი, კიდე; ჭურჭლის ზედა ნაწილი; ხელსაწყო იარაღის მხარე; ერთი წყება; ჯერი; იარაღის ლულის ნახვრეტი; დასაწყისი საღამოს პირი; გრამატიკული კატეგორია.

წინათაც ასე იყო. აბა, სულხან-საბას მოვეუსმინოთ:

პირი არს რომელი თვისთა მოქმედებათა და თვისებათა მიერ ცხადსა და თანამეტომესა თვის[გან] განყოფითა გამოსაზღვრებულთა საცნაურებასა მომცემდეს ჩვენ. ხოლო გვამი განუკვეთელი და პირი მასვე ერთსა დანიშნავს, არამედ პირუტყვთა ზედა არა ითქმის, არამედ სიტყვიერთა ზედა. პ ი რ ი არს ბაგეთა აღ(ხ)მა (პირი ბაგე აღხმული); პ ი რ ა დ ითქმის პირისახე კაცისა; პ ი რ ა დ ითქმის პირობისა და პაემნის მიცემა; პ ი რ ა დ ითქმის ზღვათა და წყალთა კიდური; პ ი რ ა დ უნოდენ ჭურჭელთა ბაკოსა; პ ი რ ა დ უნოდენ ლახვართა და მახვილთა მკვეთელობათა. პირი არს რომელი თვისთა მოქმედებათა და თვისებათა მიერ ცხადსა და თანამეტომეთა თვისგან განყოფით(ა) გამოსაზღვრებულსა საცნაურებასა მომცემ(დე)ს ჩვენ. ხოლო სათანადო არს უწყება, ვითარმედ წმიდათა მამათა გვამი და განუკვეთელი და პირი მასვე და ერთსა უნოდეს, რომელი თვისგან თავით თვისით შემტკიცებით მდგომარე და არსებისაგან და შემთხვევითთა შემოკრებულ იყოს და რიცხვით(ა) განიყოფოდეს, მას ვისმე ცხად—ჰყოფს, ვითარ—იგი პეტრე, პავლე და მას რომელსამე ცხენსა, ხოლო ითქმის გვამი შემტკიცები(თი)სა შეგვამებისათვის' პ ი რ ი არს გაღებული ბაგენი; პ ი რ ა დ ითქმის პირისახე კაცთა; პირად ითქმის პირობისა და პაემნის მიცემა; პ ი რ ა დ ითქმის ზღვათა და წყალთ კიდური; პ ი რ ს უნოდენ ჭურჭელთ ბაკოსა; პ ი რ ა დ უნოდენ ლახვართა და მახვილთ პირთა გამკვეთელთა.

და ბოლოს — პირი არს სიტყვიერობის კარი. სხვა ვერსიით სათქმელის (სათქმელთ) კარი.

აჰა, სულხან-საბა მიგვიყვანა ჭეშმარიტებასთან როგორც იქნა.

სიტყვა „პიროვნების“ სანარმოებლად ქართულმა ენამ ფუძე „პირი“ იმიტომ კი არ შეარჩია, რომ იგი ცოცხალი არსებების იმ ორგანოს აღმნიშვნელია, რომლითაც ეს არსებები იკვებებიან, არამედ სწორედ იმიტომ, რომ პირი ადამიანის სიტყვიერობის კარია, ხოლო ღმერთმა ქვეყნიერება სიტყვით შექმნა, მაცხოვარიც ღვთის სიტყვად იწოდება, ხოლო სიტყვიერობა დამბადებელმა მხოლოდ ღვთის ხატად და მსგავსად შექმნილ ადამიანს მისცა სამყაროში და სხვას არავის.

აი ამაშია საქმე და თუ გნებავთ, შესაქმეც.

კეთება

მსოფლიოს უკლებლივ ყველა ენა რომ გადაქექოთ, ანალოგიურ საოცრებას ვერსად წააწყდებით: ქართულში ზმნა „კეთებას“ და სახელზმნა „სიკეთეს“ ერთი ფუძე აქვთ - „კეთ“. ნახეთ ლათინური – სად „facere“ და სად „bonum“, ან ინგლისურ „to do“-ს რა საერთო აქვს „kindness“-თან, არც რუსულ „делать“-სა და „доброе“- აქვთ ერთი ფუძე...

მხოლოდ ქართულშია „სიკეთის კეთება“ ტავტოლოგია.

ის, რომ ზმნა „კეთება“, სახელზმნა „სიკეთეს“ და ზედსართავ „კეთილს“ ესაფუძელება, საოცარ მეტაფიზიკურ სიბრძნეს გამოხატავს, რადგან გამოდის, რომ „კეთება“ მხოლოდ „სიკეთისა“ შეიძლება, ხოლო ის მოქმედება, რისი შედეგიც „სიკეთე“ არ არის, „კეთებად“ ვერ ჩაითვლება. „ცუდის“ ჩადენას „კეთება“ კი არა „ცუდება“ უნდა ერქვას, მაგრამ ენა ეკლესიას-ტესეული „ამაოება ამაოთა, ყოველივე ამაოსკენ“ გადახრილა, თითქოს უთქვამს, „ცუდი“ და „ბოროტი“ არ არსებობს, მხოლოდ „ამაო“ და „ფუჭიო“ და სიტყვა „გაფუჭება“ აურჩევია. ხოლო „კეთება“ მხოლოდ „სიკეთეა“... „სიკეთეა“ ის, რისი „კეთებაც“ არის შესაძლებელი. ერთია ეგ ორი რამ – „კეთება“ და „სიკეთე“...

არადა, ჩვენ ესე ვხმარობთ ყოველდღიურ მეტყველებაში ამ სიტყვებს, რომ სრულიადაც ვერ ვამჩნევთ ენაში დაფარულ

ღრმა აზრს, რომელსაც ადამიანთაგან დამოუკიდებლად, თავისთავადი სიბრძნით ფლობს ჩვენი ქართული ენა...

„და იხილნა ღმერთმან ყოველნი, რაოდენნი ქმნნა, და აჰა კეთილ...“ (დაბ. I – 31).

სახე

აქ მინდა იმ მსგავსებას შევხებო, რომელიც სამ ფუნდამენტალურ ქართულ სიტყვას შორის შეინიშნება. ეს სიტყვებია სახე, სახელი და სახლი.

მსგავსებას მათი უბრალოდ მორფოლოგიური დაშლაც ნათელჰყოფს;

სა-ხ-ე. ანალოგიისთვის სარკე – სა-რკ-ე, რომელიც ზმნა „აირეკლავს“ უკავშირდება, სახრე – სა- ხრ- ე, სადაც გარკვევით ჩანს, რომ „ხრ“ შეკუმშული „ხარი“-ა და ასე შემდეგ.

სა-ხ-ელ-ი. ამ სიტყვას, აშკარაა, თვით სიტყვა სახე ესაფუძვლება, ისევე როგორც მართვა მმართველს, ანდა ვარცხნა – სავარცხელს.

და ბოლოს – სა-ხ--ლი. დაშლა გვიჩვენებს ანალოგიას ასეთივე ნესით შედგენილ სიტყვებთან: სათლი, ვარცლი, დახლი და სხვა.

ამ აფიქს-სუფიქსების რაობა-მნიშვნელობის გარკვევა ენათმეცნიერებს მივანდოთ, ჩვენ კი მხოლოდ ის უმთავრესი გარემოება ვიკმაროთ, რომ სამივე მოცემული სიტყვის საერთო ძირი ერთადერთი ქართული ასო-ბგერაა – „ხან“-ი, რასაც თავის მხრივ განსახილველ ლექსემათა სივრცეში კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი სიტყვა შემოაქვს – ხატი, რომელიც ფაქტიურად სახის სინონიმია (შევადართ – ასახვა – ხატვა, გამოსახული – გამოხატული...) და თვალი გადავავლოთ იმ უღრმესსა და უფართოეს აზრობრივ პანორამას, რომელსაც ეს სიტყვები გადაგვიშლიან თვალნი.

თვით სულხან-საბა სახეს და ხატებას სინონიმებად მიიჩნევს და საკმაოდ რთულად (თუ სულაც ბუნდოვნად) განმარ-

ტავს: „ნათესავთან ნახე, ნათესავისაგან განყოფილი. სახისათვის კათილორიას 2 თავში და იოვანე დამასკელის 47 თავში იძიე.“ აქ დიდი ქრისტიანი მამის იოანე დამასკელის "წყაროდ ცოდნისაჲს" I ნაწილი იგულისხმება, ე. წ. „კათილორია ანუ დი-ალექტიკა,“ და აგრეთვე ამავე შრომის მეორე ნაწილი, ე. წ. "გარდამოცემა".

აქვე დიდი ლექსიკოგრაფი ასახელებს „სახის“ ლექსიკურ სივრცეში შემავალ სხვა სიტყვებს: შესახედავი, ბადისახე, გამო-სახვა, ესახა, ნასახური, პირისახე, სახნიერი, ლამაზი სახოიანი სახე, უსახეესნი სახენი, უსახი, უსახური, შესახვა... საიდანაც ჩანს, თუ რა მრავლისმომცველია ქართულ ენაში სიტყვა „სა-ხის“ მნიშვნელობა, თუმცა რაღა სულხან-საბა, აგერ, თანამედ-როვეობაში ფართოდ გავრცელებულ ზმნებს დავუკვირდეთ: ჩა-სახვა – იდეის, გნებათ ცოცხალი არსების, დასახვა – მიზნის, წარმოსახვა – ცნობიერებაში, ასახვა – რეალობაში და ვინ მოსთვლის, კიდევ რა.

„მინა იყო უსახო და უდაბური, ბნელი იდო უფსკრულზე და სული ღვთისა იძვროდა წყლებს ზემოთ.“ ბიბლიის პირველი ფრაზის ამ თანამედრივე თარგმანში სამყაროს საწყისში არსე-ბული სინგულარული ვირტუალობის გადმოსაცემად სწორედ სიტყვა „უსახო“ არის გამოყენებული, თუმცა სხვა ვერსიაში მას სიტყვა „უფორმო“ ენაცვლება, ხოლო ძველ ქართულ ტექსტში კი ამავე აზრის გადმოსაცემად ეპითეტები – „უხილავ“ და „გა-ნუშზადებელ“ -გვხვდება.

რუსთველი ამბობს: „ჰე, ღმერთო ერთო, შენ შექმენ სახე ყოვლისა ტანისა“...

ყოველივე ეს საცნაურჰყოფს, რომ ქართული სიტყვა „სა-ხე“, რომლის მნიშვნელობათაგან ჩვენს ყოველდღიურ მეტყვე-ლებაში ყველაზე ხშირად იმას ვიყენებთ, რომელიც ადამიანის თავის ფასადს აღნიშნავს და რომლის საშუალებითაც ადამიანე-ბი ერთმანეთს ვცნობთ და განასხვავებთ, – პირისახის აღმნიშ-ვნელი მნიშვნელობა პირველადი არ გახლავთ, გადატანითია, ხოლო ძირითადი ისაა, რომლითაც „სახე“ „ხატის“ სინონიმია და რომელიც ნებისმიერი ობიექტის თუ მოვლენის აღქმის შეხე-

დუღებაზე მიგვითითებს. რაიმეს გარეგანი ფორმის აღმნიშვნელი ამ ძირითადი აზრით სიტყვა „სახე“ მნიშვნელოვანი ტერმინია ფილოსოფიაში, ესთეტიკაში, ბიოლოგიასა თუ გრამატიკაში, თანაც ერთობ განსხვავებული მნიშვნელობებით.

სახე – ვიზუალური, გარეგნული... გამოსახულება...

სახე – წესი, ხერხი, მეთოდი, ორგანიზაცია – თუნდაც ცხოვრების... რა სახის ინდივიდუალური თუ ჯგუფური ქმედებები გვაქვს, რა სახის აზრები... მსოფლმხედველობა, ჭკრეტა, შეხედულება...

ფილოსოფიაში „სახე“ ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი და მრავლისმომცველი ტერმინია, იდეალურისა და მატერიალურის, ობიექტურის და სუბიექტურის ურთულესი ურთიერთობის ნაირგვარ ვარიანტებში მრავალგვარად გამოყენებული.

ფსიქოლოგიაში „სახე“ გარემომცველ სივრცეში მდებარე ობიექტის ადამიანის ცნობიერებაში გადატანილ მენტალურ სურათს აღნიშნავს, მათემატიკაში y შედეგში x წინაპირობის ფუნქციას. ინფორმატიკაში ინფორმაციის გარეგნულ გარდაქმნას და ასე შემდეგ.

ყველაზე ხშირად მაინც მხატვრული სახის შესახებ გვინევს საუბარი: მხატვრული შემოქმედების იმ საყოველთაო კატეგორიაზე, გარკვეული ესთეტიკური პოზიციიდან ურთიერთმოქმედი ობიექტების შეერთებით რომ მიიღება და მთლიან ნაწარმოებსაც რომ აღნიშნავს და მის თითოეულ კომპონენტსაც. მხატვრული სახე იმგვარი სახეა, ავტორის მიერ რომ იქმნება, მაგრამ ამავედროულად აღმქმელის კომუნიკაციურ სიტუაციაზეც დიდად რომ არის დამოკიდებული, მის პიროვნებაზე, მის მიზნებზე, თუნდაც ამნუთიერ განწყობილებაზე და თან აგრეთვე მთლიან კულტურულ გარემოცვაზე. ამიტომაც საუკუნეების წინ შექმნილი მხატვრული სახე ახალ დროებაში სულ სხვაგვარად აღიქმება ხოლმე და არა ისე, როგორც ავტორის თანამედროვეები (ან თუნდაც თვით ავტორი) გაიაზრებდნენ.

არისტოტელეს პოეტიკაში სახე-ტროპი წარმოიქმნება, როგორც რაღაც გაზვიადებული, დაკნინებული ან სახეცვლილი, რომელშიც ბუნებრივი დედანია გარდატეხილი. რომანტიზმის

ესთეტიკაში მსგავსება და მიბაძვა შემოქმედებით გათავისებას, სუბიექტურ გარდაქმნას უთმობენ ადგილს. ამ თვალსაზრისით განუმეორებელი, არაფრის მსგავსი – მშვენიერია. ასეთივეა სახის გააზრება ავანგარდის ესთეტიკაში, რომელიც უპირატესობას, ჰიპერბოლას, მეტამორფოზასა და აქცენტების გადანაცვლებას ანიჭებს. სიურეალიზმის ესთეტიკაში, სიმართლე შვიდზე გამრავლებული სინამდვილეა. თანამედროვე პოსტ-მოდერნისტულ ხელოვნებას სურს მხატვრული სახეები სინათლის სიჩქარით ამოძრავოს, მეცნიერება დაადუმოს და მეტამეტაფორებით ალაპარაკდეს.

აზროვნების ისტორიაში თუ ჩავიხედავთ, დავრწმუნდებით, რომ ქართული „სახე“ ენათესავება ისეთ პოპულარულ სიტყვებს, როგორებიცაა „იდეა“, „ეიდოსი“, „ფორმა“ ან „ჰელშტალტი“. ამასთან დაკავშირებული საკითხების ონტოლოგიური თუ გნოსეოლოგიური მიმოხილვა ერთობ შორს წაგვიყვანს: ნეტარი ავგუსტინედან ემანუილ კანტამდე და ბარუხ სპინოზიდან მიშელ ფუკომდე. ნიკოლაი ბერდიაევი, უპირისპირებს რა „სახეს“ საგანს, ამბობს, რომ ან სახე ფორმირდება საგნის ბაზაზე, ან პირიქით – სახე გვევლინება საგნის წარმოქმნის საფუძვლად, როგორც პროტოტიპი, ანთუ არქეტიპი და მაინც ორივე ამ შემთხვევაში „საგანსა“ და „სახეს“ შორის იზომორფული ურთიერთკავშირიაო. არსებითად, რვაასი წლით ადრე, რუსთაველმაც იგივე თქვა: „ჰე, ღმერთო ერთო, შენ შექმენ სახე ყოველისა ტანისაო“.

ჰეგელის აზრით, სახე (ხატი) სიმბოლოს განუყოფელი კომპონენტია, ხოლო მეორე კომპონენტი აზრია. აქედან გამომდინარე – აზრის გამოხატვა. მსგავს შეხედულებას გამოთქვამს სერგეი ავერინცევიც: „ყოველი სიმბოლო სახეა (და ყოველი სახეც, გარკვეული თვალსაზრისით, სიმბოლოა), მაგრამ სიმბოლოს კატეგორია სახის საკუთარი ფარგლებიდან გასვლაზე მიუთითებს, კიდევ რაღაც აზრის არსებობაზე, სახესთან განუყოფლად შერწყმულზე, მაგრამ არა იგივეობრივზე.“ ამასთანავე გასათვალისწინებელია, რომ რაკი არსებობს „ვიზუალური“, „ხედვითი“ სახის მცნება, ეს თავისთავად გულისხმობს, რომ ზოგა-

დად „სახე“ აუცილებელ „ვიზუალურობას“ არ გულისხმობს. „სახე“ ინტენციონალურია. გამოსახულება შეიძლება მოვსპოთ, მაგრამ მხატვრულ სახეს ვერ გავანადგურებთ. საბოლოოდ თეორეტიკოსები თანხმდებიან, რომ ხედვით-გრძნობადი სახის გარდა არსებობს ფსიქოლოგიური, ფანტაზიურ-შემოქმედებითი და მეტაფიზიკური სახეებიც.

ფილოსოფიური განმარტების თანახმად სამყარო ადამიანს სახეებად წარმოუდგება, რაც შეგრძნებების, აღქმების, წარმოდგენების, გააზრებისა და მსჯელობის ძირითად საფუძველს ქმნის. ამ საფუძველზევე აღმოცენდება ენის ფენომენი, სხვადასხვა კოდური სისტემები – დამწერლობის დაწყებული და კომპიუტერული მოდელირებით დამთავრებული. ერთხელ დაბადებული სახე დამოუკიდებელ არსებობას იძენს და აქტიურად მონაწილეობს ადამიანთა მოქმედებების წარმართვაში, განაპირობებს და არეგულირებს მათ.

ეს ფილოსოფიური მოსაზრებები და ტერმინოლოგია უეჭველად მიგვიყვანს შუასაუკუნეების თეოლოგიასთან, პატრისტიკასთან და წმინდა წერილთან, სადაც ღმერთი – სახიერია, ხოლო მისი პროექცია ადამიანში ამ უკანასკნელის არსებობის გამართლებაა.

მოკლედ, სახე ის არის, რაც ამქვეყნად ყველაფერს გააჩნია. უსახურება თითქმის იგივეა, რაც არარსებობა. ღმერთმა სამყარო არაფრიდან შექმნა, უსახურებიდან ამოიყვანა და სახე მისცა მას.

რასაც აქვს სახე, შესაბამისი სახელიც ჰქვია.

საწოდებელიო, მოკლედ განმარტავს სულხან-საბა.

საგნებისათვის სახელთა დარქმევა ღმერთმა ძირითადად ადამიანს მიანდო: „და და-ვე-ჰბადა უფალმან ღმერთმან ყოველი მკეცი ველისად ყოველი მფრინველი ცისად და მოიყვანა იგინი ადამისა ხილვად და ყოველთა მშვნვიერთა ცხოველთა, რომელიცა უწოდა ადამ, იგი არს სახელი მათი, რადიი უწოდოს მათ.“ (დაბ. 2 -19)

არც სახელსა აქვს ერთი მნიშვნელობა – იურიისპრუდენციაში სხვა რამეა სახელი და გრამატიკაში სულ სხვა. რომ

ალარაფერი ვთქვათ იმის შესახებ, რომ ეს სიტყვა დიდებასა და პატივთან არის დაკავშირებული – „სჯობს სახელისა მოხვეჭა ყოველსა მოსახვეჭელსა.“ ხოლო თეოლოგიური თვალსაზრისით, სახიერ ღმერთს სახელიც გააჩნია, თუმცა მისი ფუჭად წარმოთქმა მისგანვე მესამე მცნებით გვაქვს აკრძალული – „არა მოიღო სახელი უფლისა ღმრთისა შენისაჲ ამაო-სა ზედა“ და ამიტომ ამ თემაზე ნულარაფერს ვიტყვით. არც საგანთან მიმართებაშია სახელის საქმე მარტივად. ამის შესახებ დიდებულ მეცნიერს ალექსეი ლოსევს მთელი წიგნი აქვს დანერგილი „*Вещь и имя*“. იქ იმდენად ამომწურავადაა ეს თემა განხილული, რომ ველარაფერს დავსძენთ. ამიტომ სჯობს ჩვენს მიერ არჩეულ სახელთა წრის მორიგ სიტყვას ჩავუკვირდეთ.

სახლი.

პირველ ყოვლისა, თქვენს ყურადღებას იმაზე შევაჩერებ, რომ ძველ ქართულად ამ სიტყვაში ასო „ლას“-ი არ იხმარებოდა და ამიტომ იგი უღერადობით სიტყვა „სახეს“ თითქმის ემთხვეოდა. „და ესრეთ სიხარულით წარვიდა სახიდ თვისად და აღიდებდა ქრისტესა ღმერთსა.“ (გიორგი მერჩულე. გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება.) აქვე მაგალითი წმინდა წერილიდანაც – მაცხოვარმა აღწერა რა ლოცვა ფარისეველისა და მეზვერისა, ბრძანა: „გეტყვი თქვენ, გარდამოვიდა ესე განმართლებული სახიდ თვისად, ვიდრე ფარისეველი იგი.“ რატომ და როგორ არის ეს, ამას ქართული ენის ისტორიის სპეციალისტებს თუ ვკითხავთ, მაგრამ ფაქტია, რომ აღნიშნული გარემოება ჩვენეულ თვალსაზრის ამ ორი სიტყვის აზრობრივი ურთიერთკავშირის შესახებ საფუძვლიანად ამყარებს.

„სახლი ზოგადი სახელი არს ყოველთა სახლთა, არამედ ყოველთა სხვადასხვა რიგთა სხვადასხვა სახელი სძესო,“ – განმარტავს საბა.

ამ ზოგადობის ფონზე ალბათ სახლის, როგორც მსოფლიო მითოსში ერთობ პოპულარული მითოლოგიის მოკლე განხილვა გაგვარკვევდა, რომ ადამიანისთვის სახლი არა მხოლოდ ფიზიკურ-ყოფითი საცხოვრისია, არამედ სულიერი ფასეულობის, ბედნიერების, კეთილდღეობის, ოჯახურ-საზოგადოებრივი

მთლიანობის, გარდასულ წინაპრებთან ერთობის მძლავრი სიმბოლოცაა.

„ყველა, ვინც ისმენს ჩემს სიტყვებს და ასრულებს, გონიერ კაცს ჰგავს, რომელმაც თავისი სახლი კლდეზე ააშენა. ნამოვიდა წვიმა, მოვარდნენ მდინარეები, დაჰბერეს ქარებმა და ეკვეთნენ იმ სახლს, და არ დაეცა, რადგან დაფუძნებული იყო კლდეზე. ყველა, ვინც ისმენს ჩემს სიტყვებს და არ ასრულებს, უგუნურ კაცს ჰგავს, რომელმაც ქვიშაზე ააშენა თავისი სახლი. ნამოვიდა წვიმა, მოვარდნენ მდინარეები, დაჰბერეს ქარებმა, ეკვეთნენ იმ სახლს და დაეცა, და დიდი იყო მისი დაცემა“. (მათე 7, 24-27.) მაცხოვრის ამ იგავში ცხადია, მხოლოდ მშენებლობის სპეციფიკაზე როდია საუბარი. იგი ყველაზე უკეთ მიგვანიშნებს, თუ რაოდენ ვრცელი, ღრმა და მრავალმნიშვნელოვანი სიმბოლური დატვირთვა აქვს სახლის მითოლოგიას.

სახლი უპირისპირდება გარემომცველ სივრცეს, როგორც დახურული – ღიას, უსაფრთხო – ხიფათით აღსავსეს, შინაგანი – გარეგანს. იგი ერთგვარ სამყაროს მოდელს ქმნის: სახლის ოთხი კედელი ქვეყნის ოთხ მხარეს მიემართება, საძირკველი, დედაბოძი და სახურავი სამყაროს სამ სკნელს – ქვესკნელს, შუასკნელსა და ზესკნელს შეესაბამება, ანუ ჯოჯოხეთს, ამქვეყანასა და ზეცას. სახლი მუდამ გვჭირდება, სანამ ცოცხლები ვართ და მერეც, როცა გარდავიცვლებით, რასაც ფარაონთა საოცარი პირამიდები და მეფეთა დიდებული აკლდამები გვიდასტურებენ. სახლი ყველას და ყველაფერს სჭირდება – ცხოველს სორო, მცენარეს – მიწა და ვარსკვლავს – კოსმოსი.

„სახლი ზოგადი სახელი არს ყოველთა სახლთაო“, ბრძანებს საბა და თუ ამ ზოგადობას ბოლომდე მივიყვანთ, უნდა ვთქვათ, რომ სამყაროა ადამიანის სახლი.

დასკვნა ასეთია: ყველაფერს თავის სახე აქვს, ხოლო რასაც სახე აქვს, იმას თავისი სახელიც გააჩნია და თავისი სახელიც. ეს ჭეშმარიტება ჩვენზე ადრე და უკეთ ქართულ ენამ იცის.

წყალი

მსოფლიოს ყველა ენაზე წყალი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სიტყვაა. ქართულადაც, რალა თქმა უნდა.

სულხან საბასთან ასეა:

„(1, 2 დაბად.). წყალი არს ერთი ოთხთა კავშირთაგანი კეთილად დაბადებული ღმრთისაგან პირველსა დღესა. წყალი არს ნივთი ნოტიო, გრილი, მძიმე და ქვე დამზიდველი და ადვილად დასათხველი. ქვეყანა უმძიმეს არს წყალთა და ჰაერი უსუბუქეს წყალთა და ცეცხლი – უსუბუქეს (ჰ)აერთა. წყალი ეწოდების ზღვასა, ტბასა, მდინარესა, წყაროსა, ფშასა, ჯურღმულთა, წვიმათა და თოვლისა ნადნობთა და ამათ მიერ იქმნების ნათლის–ღება, ხოლო თვინიერ ამათსა ვარდის–წყლითა და სხვათა მიერ ნოტიოთა არა ნოტიოებითა არა იქმნების, იცოდეთ.“

აღსანიშნავია, რომ ჩვენი დიდი ლექსიკოლოგი ამ განმარტების დასაწყისში ბიბლიის საწყის თავებს იმონებს, ხოლო თვით ფორმულირება იოანე დამასკელის გარდამოცემიდან აქვს აღებული. ამას გარდა იგი ჩამოთვლის წყალთან დაკავშირებულ სხვა ლექსემებს, რომელთა ჩამონათვალი ასე გამოიყურება: ასო, ვარდის-წყალი, ვეცხლის-წყალი, კავშირი, ლაკვა, [მეფე წყალთაშინათი, ლევიანთან, ნივთი, ცეცხლი, პირისწყალი, სავარდისწყლე, სარწყული, ჭურჭელი, სტუქო, ქაშქის-წყალი, ქუეყანა, წმიდა წყალი, აიაზმა, წყლიანი, წყლიერნი, ჭავლი წყლისა, რწყვა, ჰაერი...

ამავე ნაშრომში სულხან საბა განმარტავს სხვა სიტყვებსაც, რომლებიც „წყალ“ ფუძიდან არიან წარმოებული. ესენია: ეწყალობა, ვწყალობ, საწყალი, საწყალობელი, სწყალობ, უწყალო, შე, შეწყალება, წყალობა, უფალო შეგვიწყალებ, კირიე-ლეისონ...

თუ რატომ არის მოცემულ სიებში ზემოაღნიშნული სიტყვები (მით უფრო, ზოგიერთი მათგანი), ახლა ამაზე მსჯელობა შორს წაგვიყვანდა, თუმცა გულახდილად უნდა გითხრათ, ამ შემთხვევაში კითხვები ბევრი მაქვს, პასუხები კი არ გამაჩნია.

ამიტომ მხოლოდ ორიოდ საყურადღებო შემთხვევას განვიხილავ.

საწყალი. საბრალოს, საცოდავის სინონიმი. საბრალო ისაა, ვინც უნდა შევიბრალოთ. საბრალოს ფუძე ბრალია. საცოდავი ისაა, ვინც უნდა შევიცოდოთ, საცოდავის ფუძე ცოდვაა.

საწყალი ისაა, ვინც უნდა შევიწყალოთ. საწყალის ფუძე წყალია.

საწყალი იმავე წესითაა „წყალ“ ფუძიდან ნაწარმოები, როგორც „მკიდან“ სამკალი, ან „ჭვალნიდან“ სამჭვალი. განსხვავება ისაა, რომ თუკი აზრობრივი კავშირი სამკალსა და მკას, ან განჭვალვასა და სამჭვალს შორის მეტად აშკარა და მარტივია, საწყალსა და წყალს შორის ასეთი უშუალო პირდაპირი კავშირი არ ჩანს.

იგივე ითქმის სიტყვათა მთელ ჯგუფზე, რომელთა კრებით წარმომადგენლად შეგვიძლია შევარჩიოთ სიტყვა „წყალობა“ (იუნყალოვა, მენყალის, მინყალე, მონყალე, მწყალობელი და სხვა)

ადიდეთ უფალი, რადგან კეთილია, რადგან უკუნისამდეა წყალობა მისი! (ფსალ. 106)

აღიარებდით უფალსა, რამეთუ კეთილ, რამეთუ უკუნისამდე არს წყალობად მისი. (ფსალმ. 135)

საბას განმარტებით წყალობა „არს მნუხარება სხვისა ბოროტსა“-ო. ეს ბრწყინვალე აფორიზმი უეჭველად გაგვახსენებს კიდევ ერთ შედევრს: შური არს მნუხარება სხვისა სიკეთესა ზედო. ამ მონახაზში წყალობა შურის ანტონიმად მოიაზრება.

მაგრამ რატომ წყალი?

საბა მიგვიითთებს, დაბადების პირველ-მეორეო.

„ხოლო ქუეყანად იყო უხილავ და განუმზადებელ და ბნელი ზედა უფსკრულთა. და სული ღმრთისად იქცეოდა ზედა წყალთა.“

გასაკვირი და იდუმალია, თუ რატომ ჩნდება შესაქმის მისტიერიაში ჯერ ფაქტიურად დაუზადებელი სამყაროს უსახურ, უფორმო, ბნელ და სინგულარულ აღწერაში სავსებით კონკრეტული სუბსტანცია – წყალი (წყლები). ამასთანავე ყურადსაღ-

ბია ის გარემოება, რომ იქვე (დაბ. 1:6-7) ნათქვამია: „თქვა ღმერთმა: იყოს წყალთა შორის მყარი და გაჰყაროს წყლები. გააჩინა ღმერთმა მყარი და გაჰყარა ერთმანეთისგან წყალი, რომელიც არის მყარს ქვემოთ, და წყალი, რომელიც არის მყარს ზემოთ. და იქმნა ასე. (და თქუა ღმერთმან: იქმენინ სამყარო შორის წყლისა და იყავნ განმყოფელ შორის წყლისა და წყლისა. და იქმნა ეგრეთ. და განყო ღმერთმან შორის წყლისა, რომელი იყო ქუეშე კერძო სამყაროდსა და შორის წყლისა ზედა კერძო სამყაროდსა.)“

ანუ ირკვევა რომ ვირტუალური, ჯერ უფორმო და უსახური მიწა თავის ვირტუალობაშიც კი არ არის მყარი მიწა, ამ სიტყვის რეალური გაგებით, არამედ მარტოდენ წყალია, რომელსაც სულიწმინდა დასტრიალებს, მანამ ღმრთის სიტყვით ხორცშესხმული მატერიალური ცა და მიწა შეიქმნება.

„ზედა უფსკრულთა“... „ზედა წყალთა“... აქ ბიბლიის დედანში ორი აზრობრივად მონათესავე სიტყვაა გამოყენებული (tehom და maim), ორივე წყლის სტიქიას უკავშირდება და აღნიშნავს წყლის დიდ ოდენობას, მთელს უფსკრულს წყლისა. პირველქმნილი ქაოტური სამყარო წყალია, წყლის თვისებათა მატარებელია, წყალია მისი სუბსტანცია.

რას ნიშნავს, რომ წყალი წინ უსწრებს ყოველივე მატერიალურს, თვით სინათლეს, ზეცას, მიწას და სხვა დანარჩენს? ნათლად სჩანს, რომ წყალი ჯერ კიდევ მანამდე ფიგურირებს შესაქმეში, სანამ უფალი პირველ ცხოველმყოფელს სიტყვას დასძრავდა.

რატომ?

რას ნიშნავს წყალი, რომელზეც ღვთის სული იძვრის?

ამ საკითხს გულმოდგინედ და ყოველმხრივ უნდა ჩავუღრმავდეთ.

„ვინაიდან ნებსით ივიწყებენ, რომ დასაბამიდან ცანი და მიწა წყლისგან და წყლის მიერ შეიქმნენ ღმერთის სიტყვით“ (მეორე პეტრე. 3.5)

დედამიწაზე წყალი ერთის მხრივ ყველაზე ჩვეულებრივი ნივთიერებაა და ყველა სხვა ნივთიერებაზე განუზომლად ბევ-

რია. ამასთან, მეცნიერების მიერ უტყუარად დადგენილია, რომ დედამიწაზე წყლის რაოდენობა უცვლელია. წყალი იმდენივეა, რაც თავიდანვე იყო. მის ოდენობას არც აკლდება და არც ემატება რაიმე.

წმინდა წერილის გააზრებით, წყალი ჩვეულებრივ ფიზიკურ სუბსტანციაზე მეტია. წყალი ერთგვარი ცნებაა და სიცოცხლის იდეას უკავშირდება.

წყალი, როგორც ქიმიური ნივთიერება, მაქსიმალური ელასტიურობით გამოირჩევა, მასზე ლბილი და დამყოლი ნივთიერება არ არსებობს, მაგრამ ისეთი ძალა აქვს, მყარ კლდეს თლის და ანგრევს. წყალი თან მორჩილია და თან უძლეველი.

ნობელის პრემიის ლაურეატის კურტ ვიუტრიხის თქმით, „საყოველთაოდ ცნობილია, რომ წყალს, როგორც ქიმიურ ნაერთს, სითხეს, ყველა სხვა ქიმიური ნაერთისგან და სითხისგან განსხვავებული, არაჩვეულებრივი, არატიპური ფიზიკური და ქიმიური თვისებები გააჩნია.“ მეცნიერებამ ახსნა დღემდე ვერ მოუწახა წყლის იმ უცნაურ თვისებას, რომ ტემპერატურის კლებისას ამ ნივთიერების მოცულობა იზრდება, ხოლო ტემპერატურის მატებისას მცირდება, მაშინ, როცა ყველა სხვა ნივთიერება პირიქით, სიცივისგან იკუმშება, სიცხისგან კი ფართოვდება. რატომ? მეცნიერებამ ეს არ იცის. წყალს, როგორც ნივთიერებას შეუძლია წარმოუდგენელი წნევა წარმოქმნას. მაგალითად, ბალახის ღერის ფორებში 400 ატმოსფერომდე წნევა წარმოიშვება და მისი ძალით ბალახს ბეტონის საფარიც გარღვევა შეუძლია. წყლის ძალა მოგვცესო, ბრძანებს ქართული ხალხური გამონათქვამი.

წყლის მოლეკულებს ისეთი განსაკუთრებული ანომალიური თვისებები გააჩნიათ, რასაც სხვა მოლეკულებში ვერ ვხვდებით. ამასთან, მეცნიერებამ დაადგინა, რომ სწორედ ამ განსაკუთრებული თვისებების გარეშე სიცოცხლის არსებობა დედამიწაზე შეუძლებელი იქნებოდა. კერძოდ,

- წყალი ერთადერთი ქიმიური ნაერთია, რომელიც დედამიწის ბუნებრივ პირობებში სამივე სტაციონარულ

მდგომარეობაში არსებობს – სითხის, მყარი სხეულის (ყინული) და აირის (ორთქლი) სახით.

- წყალს არსებულ სითხეთაგან ყველაზე მეტი ზედაპირული დაჭიმულობის მახასიათებელი გააჩნია.
- წყალი ყველა ნივთიერებაზე უფრო მძლავრი განმხსნელია.
- წყალს შეუძლია ბიოლოგიურ ორგანიზმებში განვითარებული ათეულობით და ასეულობით ატმოსფეროს დამძლევ ნნევის განვითარების უნარით მოძრაობა – მაგალითად, მიწის ზედაპირიდან საქვოიის ღეროს გავლით ას მეტრს სიმაღლეზე ასვლა, რაც არ შეუძლია არცერთ ნივთიერებას.

ჩვენს მიერ ზემოთ მოყვანილ პეტრე მოციქულის მიერ მეორე ეპისტოლეში გამოთქმულ პოსტულატს, როგორც მანამდე, ისევე მას მერე, მსოფლიო მეცნიერების ისტორიაში არაერთი მოაზროვნის შეხედულება ეთანხმება.

პირველ ყოვლისა ესაა თალეს მილეტელი (Θαλῆς ὁ Μιλήσιος; დ. ≈ ძვ. წ. 624 — გ. ≈ 546,) ანუ თალეს მილესელი — სოკრატემდელი ბერძენი ფილოსოფოსი და შვიდ ბერძენ ბრძენთაგან ერთ-ერთი. მრავალი მეცნიერი მას ბერძნული ტრადიციის პირველ ფილოსოფოსად და ასევე მეცნიერების მამად მიიჩნევს. ის თვლიდა, რომ საწყისი ელემენტი, რისგანაც შეიქმნა მსოფლიო, იყო წყალი, რომ ყოველივე წყლისაგან იშვება, წყლისგან აღმოცენდება და წყლად იქცევა. ელემენტების საწყისი, საწყისი ყოველივე ნივთიერისა წყალია, წყალია მატერიალური სამყაროს თავი და ბოლო. ყოველივე წყლისგან ყალიბდება — გამყარებისა თუ გაყინვისას — მყარი სხეულები, აორთქლებისას — აირები. გამკვრივებისას წყლისაგან მიწა ჩნდება, აორთქლებისას — ჰაერი. ამ ქმნადობისა თუ მიმოძრაობის მიზეზი კი სულია (πνευμα), წყლის წიაღში ჩაბუდებული.

ძველბერძენი ფილოსოფოსი ჰერაკლიტე ალეგორისტი (ჰერაკლიტე ეფესელი (Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος, 544-483 წწ. ჩვ. წ-მდე) — აღნიშნავს: „ტენიანი ნივთიერება იოლად გარდაიქმნება სხვადასხვაგვარ სხეულებად და ფორმათა სიჭრელეს იო-

ლად იძენს. მისი აქროლადი ნაწილი ჰაერს მიემართება, უთხელესი ჰაერი კი ეთერის სახით აღდება. ნალექებად ჩამოსული და შლამად ქცეული, წყალი მიწად იქცევა. ამიტომაც ელემენტთა ოთხეულიდან თაღესმა წყალი პირველსაწყის ელემენტად გამოაცხადა“.

ცნობილი ძვერბერძენი ისტორიკოსი პლუტარქე წერს: „ეგვიპტელები ამბობენ, რომ მზე და მთვარე ცარგვალს ეტლებით კი არა, ხომალდებით გარსშემოუვლიან, რითაც მნათობთა ტენისგან წარმოქმნილობასა და საზრდოობაზე მიგვითითებენ. ფიქრობენ, რომ ჰომეროსიც წყალს ყველა სხვა საგნის საწყისად და მშობლად თვლიდა, ისევე, როგორც თაღესი, რამეთუ მათ ეს ცოდნა ეგვიპტიდან აიღეს.“

თაღესი თვლიდა, რომ სამყარო, კოსმოსი ერთი მთლიანობაა. წყალი და ყოველივე, რაც წყლისგან წარმოიშვა, უსულო არ არის, არამედ განსულიერებულია. კოსმოსი სულიერია (εμψυχος) და ღვთაებრივი ძალითაა აღსავსე (δαίμονες). სული, როგორც მოქმედი ძალა და გონიერების მქონე, ღვთაებრივი საწყისის შემადგენელია. ცოცხალი და არაცოცხალი ბუნება მოძრავ საწყისის – საფშვინველის, ფსიქეს (ψυχή) მქონეა.

თაღესი სულს წარმოიდგენს თხელი ეთერული ნივთიერების სახით. პლუტარქე შენიშნავს: „თაღესის შემდგომად ანაქარსისმა (Ἀναξαγόρας. 605—545 წწ. ჩვ. წ-მდე. ანტიკური ხანის სკვითი ფილოსოფოსი) აღნიშნა: „რა მშვენიერად ფიქრობს თაღესი, რომ კოსმოსის ყველა უმნიშვნელოვანესსა და უდიდეს ნაწილს სულიერება გააჩნია და ამიტომ არ უნდა გაგვიკვირდეს, რომ ღმრთის ჩანაფიქრით მშვენიერი საქმეები ხორციელდება“.

თაღესი სამართლიანად ითვლება მიმდინარე ცივილიზაციის პირველ მეცნიერად, პირველ მათემატიკოსად და ფიზიკოსად. რასაკვირველია, ზოგიერთი მისი კონკრეტული წარმოდგენა სამყაროს მოწყობის შესახებ თანამედროვე მეცნიერების გადასახედიდან გულუბრყვილო სჩანს. მაგალითად, მისი თქმით, დედამიწა წყალზე ტივტივებს, ხის ნაჭრის, ან ხომალდის მსგავსად და მიწისძვრები, ქარიშხლები, ვარსკვლავთა ზეციური მოძრაობა წყლისა და მასზე მოტივტივე სხეულების მექანიკით აიხ-

სნება. რომ ხმელეთი, როგორც ფიზიკური სხეული, ეყრდნობა წყალს არა აბსტრაქტულად, არამედ წყლის ფიზიკურივე თვისებების გათვალისწინებით (დენადობა, თხევადობა და სხვა). მისივე აზრით, მზე და სხვა ციური სხეულები იმავე წყლის ანაორთქლით იკვებებიან.

თუმცა თალესის ზოგიერთი პოსტულატი სადღეისოდაც ერთობ მართებული სჩანს. თუნდაც ავიღოთ დებულება იმის შესახებ, რომ ცოცხალ არსებებს, რომლებსაც კვება და სუნთქვა სჩვევიათ, ამ ფუნქციათა შესრულება წყლისა და სულიერი სანყისის, საფშვინველის (ψυχή). საშუალებით ხელენიფებათ.

რაც მთავარია, იგი სავსებით მართებულად მიიჩნევს წყალს უმნიშვნელოვანეს ნივთიერებად, სამყაროს ძირითად ელემენტად, კოსმოსის საფუძველში მდებარე სუბსტანციად.

გასაკვირი არ არის, რომ ბიბლიური ეპოქისა და იმდროინდელი ცივილიზაციის მოაზროვნეთა შეხედულებები (ჰომეროსი, თალესი, ანაქსიმანდრე, ანაქსიგორა, ანაქსიმენე, ანაქარსი-სი, პლუტარქე, არისტოტელე და სხვა), რომლებიც დაახლოებით იმ პერიოდში ცხოვრობდნენ, როდესაც წმინდა წერილი გა-ნეცხადა კაცობრიობას, დაახლოებით თანხმიერებაშია შესაქმი-სეულ კოსმოგონიასთან. ჩვენთვის უფრო საყურადღებო ის გა-რემოებაა, რომ გაცილებით გვიანდელმა, რაციონალიზმის მკაცრ ჩარჩოებში მოქცეულმა მეცნიერებამ კიდევ და კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი ცოდნა დააგროვეს წყლის, როგორც სამ-ყაროს გენერალური მატერიალური (და არა მხოლოდ მატერია-ლური) სუბსტანციის შესახებ.

ავიღოთ ერთი საინტერესო მაგალითი ბიოლოგიის ისტო-რიიდან.

თანამედროვე წარმოდგენები იმ პროცესების შესახებ, რომლებიც ცოცხალ უჯრედებში მიმდინარეობენ, საკმაოდ რთული ბიოქიმიური ექსპერიმენტების შედეგებს ეყრდნობა, მაგრამ მეცნიერების გარიჟრაჟზე ჩატარებული ცდები, რომ-ლებიც ფოტოსინთეზის თავისებურებებს შეეხო, თავისებური სისადავითა და სილამაზით გვაოცებს.

დაახლოებით 1600 წელს ფლამანდელმა ფილოსოფოსმა და ბუნებისმეტყველმა იან ბატისტვან ჰელმონტმა დასვა შეკითხვა: „როგორ აიგებენ საკუთარ სხეულს მცენარეები?“

ვან ჰელმონტმა აიღო ნორჩი ტირიფი, რომელიც 5 ფუნტს (2.27 კგ.) იწონიდა და სანამ ნერგს კასრში ჩარგავდა, შიგ ჩაყრილი მშრალი მიწაც აწონა. მიწა 200 ფუნტი (90.72 კგ.) აღმოჩნდა. ხუთი წლის მანძილზე ვან ჰელმონტს ნიადაგში არანაირი ნივთიერება არ ჩაუმატებია, მხოლოდ რეგულარულად რწყავდა ტირიფს. ამის შემდგომ მან ამოთხარა გაზრდილი ხე და კვლავ აწონა მიწა. გაირკვა, რომ ტირიფი 30-ჯერ გაიზარდა, 169 ფუნტი და 3 უნცია გახდა (76.74 კგ.), ხოლო მიწის წონამ კი მხოლოდ ორი უნციით (56.6 გრამით) მოიკლო.

ამ დამაჯერებელი არგუმენტებით აღჭურვილმა ვან ჰელმონტმა სავსებით ერთმნიშვნელოვნად დაასკვნა, რომ მცენარის სხეულის ნივთიერება მხოლოდ წყლისგან წარმოიქმნება, ხოლო ნიადაგი ამ პროცესში სრულიად არ მონაწილეობს.

ამრიგად, ჰელმონტმა აღმოაჩინა ერთ-ერთი ქიმიური ნივთიერება, კერძოდ, წყალი, რომელსაც მცენარეები თავიანთი ქსოვილების ზრდისთვის იყენებენ. მეტიც, აღწერილი ცდის შედეგად უეჭველად დადასტურდა, რომ თავისი ორგანიზმის ასაგებ ნივთიერებებს მცენარე ნიადაგიდან არ ღებულობს. თუმცაღა ვან ჰელმონტი სცდებოდა, როცა მიაჩნდა, რომ წონაში მატება მხოლოდ წყლის საშუალებით ხდება. თითქმის ორი საუკუნის შემდგომ გახდა ცნობილი, რომ მცენარეთა ზრდისათვის აუცილებელია ჰაერში არსებული ნახშირმჟავა აირი – ნახშირორჟანგი. კიდევ ასი წლის შემდგომ ახსნილ იქნა ფოტოსინთეზის მოლეკულარული მექანიზმები.

აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ ვან ჰელმონტამდე თითქმის ასი წლით ადრე ლეონარდო და ვინჩიმი (1452-1519) თქვა: „წყალს მიეცა სასნაულებრივი ძალა იმისა, რომ დედამიწაზე სიცოცხლის წვენი იყოს...“

თანამედროვე მეცნიერთა აღიარებით, რაციონალური ცოდნის დაგროვების დღევანდელ ეტაპზე წყალი თითქმის შესწავლელია და მის შესახებ კაცობრიობამ ცოტა რამ თუ იცის.

ბოლო ხანს მიმდინარეობს გაცხოველებული შესწავლა საკითხისა, რომელსაც წყლის მეხსიერების საკითხი ეწოდება. ამ თეორიის მიხედვით, წყალს „მეხსიერება“ გააჩნია, ანუ უნარი შესწევს ასახოს და დააფიქსიროს ყველაფერი, რაც მასზე ზემოქმედებას ახდენს. მასზე აღიბეჭდება ყოველივე, რაც გარემომცველ სივრცეში ხდება. იგი თითქოს „იმახსოვრებს“ ყველაფერს, მთელს ინფორმაციას. საკმარისია, წყალი შეეხოს რაიმე ნივთიერებას, რომ იგი წამსვე „იგებს“ ამ ნივთიერების შესახებ ყველაფერს და თავის წიაღში ინახავს შესაბამის ინფორმაციას, და არა მხოლოდ ნივთიერებას, არამედ ნებისმიერი სახის ზემოქმედებას, ბგერით თუ ელექტრომაგნიტურ ვიბრაციებს, ანუ ყოველივეს, რისგანაც ხილული სამყარო შედგება. ამრიგად, წყალი არ არის მხოლოდ ნივთიერება თხევად ფაზაში, არამედ ესაა სუბსტანცია, რომელსაც ინფორმაციის მიღების, შენახვის და გადაცემის უნარი გააჩნია. ინფორმაციის აღბეჭდვის შედეგად წყალი შესაბამის თვისებებს იძენს, თუმცაღა მისი ქიმიური შემადგენლობა არ იცვლება. აქ ქიმიურ შემადგენლობაზე უფრო მნიშვნელოვანი როლი წყლის მოლეკულარულ სტრუქტურას ენიჭება, ანუ იმას, თუ როგორაა ორგანიზებული წყლის მოლეკულები. წყლის მოლეკულები ჯგუფებად ერთიანდებიან. წყლის ძირითად სტრუქტურას სწორედ ეს მილიარდობით პატარა ნიბოიანი რომბული ნაწილაკები შეადგენენ. ყოველი ნიბოს ზედაპირზე კი ელექტრო მუხტების, „პლიუსების“ და „მინუსების“, შემთხვევითი ნახატი შეიძლება იყოს ჩადებული. ეს მუხტები ჭარბობენ წყლის მოლეკულების ნაპირებზე. ზუსტად ეს არის წყლის „მეხსიერება“. წყლის კრისტალური სტრუქტურა ხსნის წყლის ისეთ ბევრ თვისებას, რომელსაც აქამდე ახსნას ვერ უძებნიდნენ. მოლეკულათა ამ ჯგუფებს კლასტერები ეწოდებათ.

კლასტერი (ინგლ. *cluster* – გროვა) ეწოდება გარკვეული რაოდენობის ერთნაირ ელემენტთა ჯგუფს, რომელიც შესაძლოა განხილულ იქნეს, როგორც გარკვეული თვისებების მქონე დამოუკიდებელი ერთეული. ქიმიაში კლასტერი რამდენიმე ატომისა და მოლეკულისაგან შემდგარ რთულ წარმონაქმნს

ჰქვია. ეს არის ქიმიური შენაერთი, რომელიც ატომებსა თუ მოლეკულებს შორის კოვალენტურ ბმებს შეიცავს. კლასტერები შესაძლოა კომპლექსური გაერთიანებები იყვნენ, თუ კი ლიგენდებითა და ნეიტრალური მოლეკულებით დასტაბილურდებიან. ტერმინი კლასტერი უფრო ფართო მნიშვნელობითაც იხმარება და აღნიშნავს ატომთა ნებისმიერ ჯგუფს, ზომით შუალედურს მოლეკულას და მყარ სხეულს შორის.

წყლის მოლეკულური კლასტერები დედამიწაზე ერთ-ერთი ყველაზე მცირე ზომის თვითორგანიზებადი სტრუქტურებია. სწორედ კლასტერების სტრუქტურა რეაგირებს სხვადასხვა ინფორმაციაზე და ამგვარად ინერება წყალში ნებისმიერი ინფორმაცია. ცნობილმა იაპონელმა მკვლევარმა მასარუ ემოტომ მიაგნო ხერხს, რომლითაც ეს გარემოება დადასტურდა. წყალს „ანვდიან“ ამა თუ ინფორმაციას ანუ მასზე სხვადასხვა გზით ახდენდენ ზემოქმედებას: მუსიკა, გამოსახულებები, ტელევიზორის ელექტრომაგნიტური გამოსხივება, ერთი ადამიანისა თუ ადამიანთა ჯგუფის აზრები, ლოცვები, დაბეჭდილი და წარმოთქმული სიტყვები და ა. შ. და შემდეგ მეყვსეულად ყინავენ, მერე კი მიკროსკოპში აკვირდებიან გაყინულ კლასტერებს, რომლების სხვადასხვა ინფორმაციისგან სხვადასხვა ფორმებს იღებენ. გაირკვა, რომ წყალს ძალუძს შეითვისოს, შეინახოს და გადაიტანოს ადამიანთა ფიქრები და ემოციები. გაყინული კლასტერების ფორმა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა მუსიკა „ასმენინეს“ წყალს, რა გამოსახულება „დაანახეს“, რა სიტყვები უთხრეს, რა იფიქრეს. წყალი უყურადღებობაზეც კი რეაგირებს. დოქტორი ემოტო თვლის, რომ რაკილა წყალს უნარი შესწევს დააფიქსიროს ელექტრომაგნიტური ტალღების (ვიბრაციების) მეტად ფართო სპექტრი, ამდენად იგი გლობალურად ასახავს სამყაროს ფუნდამენტურ თვისებებს. ადამიანებიცა და მთელი ჩვენი პლანეტა 70 პროცენტი წყლისგან შედგება და, როგორც ჩანს, წყალი დამაკავშირებელი რგოლია სულიერ სამყაროსა და მატერიალურ სამყაროს შორისო, მიიჩნევს დოქტორი ემოტო.

როგორც უკვე ითქვა, წყალზე აზროვნებითაც შეიძლება ზემოქმედება, ამის გაკეთება მეტნაკლებად ყველა ადამიანს შეუძლია. ასე შეიძლება წარმოიქმნას „ცოცხალი“ და „მკვდარი“ წყალი. შესაბამისად ერთში ელექტროგამტარობა მეტია ვიდრე მეორეში. ეს წყლები განსხვავებულად ზემოქმედებენ ცოცხალ ორგანიზმებზე: „ცოცხალი“ დადებითად, ზოგჯერ სამკურნალო თვისებებიც აქვს, „მკვდარი“ – უარყოფითად, მან შეიძლება ქსოვილების ან მთლიანად ორგანიზმის კვდომაც კი გამოიწვიოს.

ადამიანის აზრებითა და სიტყვებით წყლის სტრუქტურირების წარმატებით ჩატარებული რიგი ექსპერიმენტების შედეგად დოტორმა მასარუ ემოტომ დააფიქსირა ფაქტი, რომელიც შემდგომ სხვადასხვა ქვეყნის არაერთმა მეცნიერმა დაადასტურა (მათ შორისაა ცნობილი ქართველი მუსიკოსი და მეტაფიზიკოსი, პროფესორი ნოდარ მამისაშვილი) – წყლის სტრუქტურა, რომელსაც ადამიანი მოიხმარს, პირდაპირ კავშირშია მის აზრებთან, ანუ ადამიანს ძალუძს ფიქრისმიერი ზემოქმედებით წყლის მოლეკულარულ სტრუქტურას გარკვეული კლასტერული ფორმა მიანიჭოს, რის შედეგადაც წყლის მოლეკულების ელექტრომაგნიტური რხევების მოცემული სიხშირის თანახმად, წყალი იძენს დადებით, (სამკურნალო), ან პირიქით, უარყოფით, დამანგრეველ თვისებებს.

ნეგატიური სიტყვები აყალიბებენ მსხვილ კლასტერებს ან სულაც არ აყალიბებენ მათ, დადებითები და ლამაზი სიტყვები კი წვრილ ლამაზ კლასტერებს წარმოქმნიან. რაც უფრო წვრილია კლასტერი, მით უფრო მეტ ხანს ინახავს წყლის მეხსიერებას. კლასტერებს შორის თუ ძალიან დიდი ინტერვალებია, მაშინ მათში სხვა ინფორმაცია ადვილად აღწევს, მათ მთლიანობას არღვევს და ამ გზით ანადგურებს ინფორმაციას. მათ შორის შეღწევა ზოგ შემთხვევაში მიკროორგანიზმებსაც შეუძლიათ. კლასტერების დაძაბული, მჭიდრო სტრუქტურა ინფორმაციის ხანგრძლივი შენახვისთვის ყველაზე ოპტიმალურია.

წყალი ინერს ინფორმაციას და შემდეგ, ჩაბმულია რა პლანეტარულ ბრუნვაში, ამ ინფორმაციას ყველგან ავრცელებს.

როგორც უკვე აღინიშნა, მასარო ემოტომ მოახერხა კლასტერებში მოლეკულების განლაგების ვიზუალიზაცია წყლის მყისიერი გაყინვის გზით. გაყინული წყლის კლასტერები გარკვეული სახით არიან განლაგებულნი. წყალში ჩანერილი ინფორმაციის დანახვა შესაძლებელია მიკროფოტოგრაფირებით. ირკვევა, რომ კრისტალების ფორმა დამოკიდებულია ალბეჯდოლი ინფორმაციის შინაარსზე. რაც მეტად დადებითია აზრები და სიტყვები, რაც მეტად ჰარმონიულია მუსიკა, მით მეტია სიმეტრიის, წესრიგისა და სილამაზის დონე კრისტალებში. გრძნობები და ვიბრაციები ყინულის კრისტალებში იხატება.

წყლის ამ უნიკალური თვისების – ინფორმაციის მიღების, შენახვისა და გადაცემის თვისების შესწავლა ამჟამად მთელს მსოფლიოში მიმდინარეობს.

ინფორმაციის დამახსოვრებისას წყლის თვისებები იცვლება, თუმცა მისი ქიმიური შემადგენლობა უცვლელი რჩება. თანამედროვე მეცნიერებამ დაადგინა, რომ წყლის მეხსიერების თითოეულ უჯრედში 440 ათასი საინფორმაციო „პანელია“ და თითოეულს თავისი დანიშნულება აქვს ინფორმაციის ჩანერის პროცესში. თუ კლასტერს განვიხილავთ, როგორც გარკვეული მოლეკულების ჯგუფს, ასეთი კლასტერის არსებობა დროში ხანგრძლივი არაა, მაგრამ თუ კლასტერს შევხედავთ, როგორც გარკვეულ სტრუქტურას, რომელშიც მოლეკულების მუდმივი როტაციის მიუხედავად სტუქტურული წყობა უცვლელია, ასეთი კლასტერის არსებობა ერთობ ხანგრძლივია. სწორედ კლასტერული სტრუქტურის მდგრადობა განაპირობებს ინფორმაციის შენახვის უნარს. წყალი, შეიძლება ითქვას. ერთი უსასრულოდ დიდი ტევადობის კომპიუტერია, რომელიც მთელს სამყაროულ ინფორმაციას ინახავს. წყალი ინფორმაციის უნივერსალური საცავია. მოლეკულური სტრუქტურა წყლის ალფაბეტია. თუ ალფაბეტს დავუფუძლებთ, შეგვიძლია ნებისმიერი რამ დავწეროთ, ან ჩანაწერში ცვლილება მოვახდინოთ.

მეცნიერების ექსპერიმენტები ადასტურებენ, რომ წყლის სტრუქტურაზე მეტად ეფექტურ ზემოქმედებას ადამიანური ემოციები ახდენენ. სიყვარული ამ სტრუქტურის სტაბილიზირებას ახდენს, აგრესია კი დამარღვევლად მოქმედებს.

დადებითად სტრუქტურიზებული წყლის გამოყენება სასურველ შედეგებს იძლევა მცენარეთა მორწყვისას. მცენარეები სწრაფად იზრდებიან და უკეთეს თვისებებს ფლობენ. ამ ახლად აღმოჩენილ გარემოებას მეტად საინტერესოდ ეხმაურება ქარულ ეთნოგრაფიაში შემონახული ერთი ფაქტი. ცნობილი ქართველი მეცნიერის, თედო სახოკიას ცნობით, „მეგრელებს სწამთ, რომ მიცვალებულის ნაბანი წყალი ხელს უწყობს მცენარეთა ზრდას. ამიტომ ამ წყლით რწყავენ ნორჩ ხეებს, განსაკუთრებით ყვავილებს.“ (თ. სახოკია. მიცვალებულთა კულტი სამეგრელოში. მასალები... III, 1940, გვ. 172). როგორც ვხედავთ, სტრუქტურიზებული წყლის საირიგაციოდ გამოყენების უძველესი მეგრული წესი, იაპონელ და სხვა მეცნიერთა ძალისხმევით, მთელს მსოფლიოში ინერგება, როგორც უახლესი ტექნოლოგია.

ამრიგად, გარკვეულად ითვლება, რომ წყლის ქიმიური შემადგენლობის უცვლელად, მისი სტრუქტურირების ხარჯზე, ხდება ინფორმაციის ჩადება წყალში და იცვლება მისი თვისებები, მაგრამ როგორ ხდება ეს, მეცნიერებას ამის გარკვევა ჯერ კიდევ წინა აქვს.

ჩვენ დაახლოებით ყოველდღიურად ორნახევარ ლიტრ წყალს ვსვამთ. ჩვენი ორგანიზმიც, როგორც უკვე აღინიშნა, მეტწილად წყლისგან შედგება.

ოდიდგანვე ადამიანებს მხოლოდ იქ შეეძლოთ ეცხოვრათ, სადაც წყლის წყარო იპოვებოდა.

წყალი ინახავს და იმახსოვრებს მთელს ინფორმაციას, რომელსაც გამოივლის. იოლი მისახვედრია, რა განსხვავებაა ამ თვალსაზრისით წყაროს წმიდა წყალსა და მეგაპოლისის წყალგაყვანილობაში მოტრიალე ქიმიურად გაფილტრულ, მაგრამ ინფორმაციულად, სულიერად დაბინძურებულ წყალს შორის. წყალი „ინერს“ შურს, ბოლმას, სტრესებს. (გავიხსენოთ ცუდი ამბისა და ცუდი სიზმრის წყლისთვის გატანების ხალხური ჩვე-

ულემა). ამიტომაც არსებობს გამოთქმები – ცოცხალი წყალი, მკვდარი წყალი, უკვდავების წყალი და ა.შ.

დედამინა ფაქტიურად წყლის გიგანტური ჭურჭელია, რომელშიც ყოველგვარი სიცოცხლე ჩაისახა. თითოეული ცოცხალი ორგანიზმიც, თავის მხრივ, აგრეთვე ჭურჭელია წყლით აღვსებული. დედამინაზე წყლის გარეშე სიცოცხლე წარმოუდგენელი იქნებოდაო, ბრძანებს თანამედროვე ბიოლოგია. ის საყოველთაოდ დადასტურებული ფაქტი, რომ პირველი ცოცხალი ორგანიზმები წყალში გაჩნდნენ და მხოლოდ დიდ დროის შემდეგ მოახერხეს ხმელეთზე ცხოვრებასთან ადაპტირება, ნობელის პრემიის ლაურეატის კურტ ვიუტრიხის გამოთქმა რომ ვიხმაროთ, შემთხვევითი როდია. ცნობილი მეცნიერი საკმაოდ ნათლად მიანიშნებს წმინდა წერილის პირველ ფრაზებზე.

როგორც თიხაშია ჩამალული ყველა სამომავლო სკულპტურის შესაძლო ფორმა, ასევე წყალში, რომელზეც „დაბადების“ საწყისში მოიხსენება, („...და ღვთის მოქმედი ძალა იძვროდა წყლის ზევით“) იმპლიციტურად, ჯერ გაუცხადებლად, ჩადებულია მთელი სამყარო, მთელი ინფორმაცია ყოველივე ქმნილისა და არსებულის შესახებ. წყალმა იტვირთა შემოქმედის ჩანაფიქრი, ის იქმნა მისი განზრახვის პირველად, საწყისი მატრიცის შემცველ სუბსტანციად. სული ღვთისა იძვროდა (მიმოიხროდა). წყლებსა ზედა ჯერ კიდევ მაშინ, როცა სამყარო უფორმო და უსახური იყო, ოდენ მიზანმიმართულად იყო დაყოფილი ცად და მიწად, იყო მხოლოდ ბნელი უფსკრული და სხვა არაფერი არ იყო ჯერ.

ყველა პროცესს თავისი იმპულსი სჭირდება.

ძველ ბრძენთა აზრით ეს პირველადი იმპულსი ღვთიური ნაპერწკალი, გნებავთ, უფლის სიტყვა იყო.

მოლეკულარულ დონეზე წყალი დნკ-ს სპირალის სტრუქტურას ქმნის. წყალი რომ არ იყოს, არავითარი გენეტიკური სპირალი არ იარსებებდა, ამბობს მარტინ ჩაპლინი – ლონდონის უნივერსიტეტის პროფესორი. წყალი პროტეინების სტრუქტურას ქმნის. ეს სტრუქტურა წყლის გარეშე ვერ იმუშავებდა. ყოველი ცოცხალი წყალში იღებს სათავეს. გარემომცველ

წყალში, როგორც უნივერსალურ კომპიუტერში, იხსნება ნებისმიერი ბიოლოგიური პროგრამა. ამ პროგრამის შეცვლაც მხოლოდ წყალს შეუძლია.

წყალზე ზესუსტი იმპულსური ველების ზემოქმედებით, რომლებიც ათიათასობით სუსტია დედამიწის ბუნებრივ მაგნიტურ ველზე, ქვირითიდან განსხვავებული ლიფსიტები გამოიჩეკა, რუხი ზოლებით, ნათელი ლაქებით. ასეთ ცვლილებებს ფენოტიპური ცვლილებები ეწოდება და ამის შესახებ ჯერ კიდევ დაბადება მოგვითხრობს: „აილო იაკობმა სტირაქსის, ნუში-სა და ჭადრის ნედლი ჯოხები, ალაგ-ალაგ გათალა და ჯოხებს თეთრი ადგილები გამოუჩინა. ბოლოს გათლილი ჯოხები ჩაუნყო ფარას წყლის გეჯაში, სადაც ფარა მიდიოდა დასარწყულებლად, რათა დასარწყულებლად რომ მივიდოდნენ, ახურებულიყვნენ. შეხედავდა ცხვარი ჯოხებს, ახურდებოდა და იგებდა ზოლებიანს, დაწინკლულსა და ხალებიანს.“ (დაბადება 30.37-39) მეცნიერთა აზრით წყალს შეუძლია ორგანიზმებისა და მათი ქცევების დაპროგრამება და შეცვლა.

ზოგიერთი მეცნიერის მტკიცებით ატომური აფეთქების ზონაში წყლის ცვლილებები მოსახლეობაში თვითმკვლელობების რიცხვს ზრდის, რადგან იცვლება იმ წყლის სტრუქტურა, რომელსაც ადამიანის თავის ტვინი შეიცავს.

თანამედროვე მეცნიერთა მტკიცებით, ორგანიზმების შემცველი წყლის სტრუქტურა დაბადების ადგილას არსებული წყლის სტრუქტურის იდენტურია. ამიტომაც სამშობლოსთან შინაგან მუდმივ კავშირსაც წყალი განაპირობებს. სამშობლოს ცნებას სავსებით კონკრეტული ფიზიკური შინაარსი გააჩნია.

მიუხედავად იმისა, რომ დედამიწაზე ამდენი წყალია, ხელმისაწვდომი მტკნარი წყალი მსოფლიო წყლის მარაგის მხოლოდ 0,5 %-ს შეადგენს. ახლა ძირიდად თემას ორიოდ სიტყვით გადავუხვიოთ და, რაკილა სამშობლო ვახსენეთ, აღვნიშნოთ, რომ საქართველო სასმელი წყლით მსოფლიოში ერთ-ერთი უმდიდრესი ქვეყანაა და ყოველივე იმის კონტექსტში, რასაც ახლა ჩვენ წყლის შესახებ ვამბობთ, იმ საკრალური, გრანდიოზული როლის გათვალისწინებით, რაც წყალს მსოფლიო კოსმოგონიაში გააჩნია, რა ინფორმაციასაც წყალი ფლობს, რაც მას სიცოც-

ხლისთვის და ადამიანისთვის შეუძლია – ეგებ აღარც უნდა გვიკვირდეს მსოფლიო პოლიტიკის ვეშაპების დღემდე გაუნელებელი აგრესიული მცდელობა დაიპყრონ და თავისი გავლენის სფეროში მოაქციონ ეს პატარა ქვეყანა.

დავუბრუნდეთ ჩვენს ძირითად თემას. წყალი, ამოდის რა მიწის ზედაპირზე, ატარებს ინფორმაციას მიწის გეოლოგიური და ბიოლოგიური თავისებურებების შესახებ. ამიტომ არსად დედამიწაზე წყალი ერთნაირი სტრუქტურისა არ არის.

ადამიანის თავის ტვინი მეტწილად წყლისგან შედგება. ცხადია იგი მონანილეობს თავის ტვინის მიერ საინფორმაციო აქტივობის პროცესში. ორგანიზმში წყლის გარდა არაფერი სხვა განსაკუთრებული არ მოიპოვება. წყალში მრავალგვარი ინფორმაციაა დაგროვილი. წყალი ადამიანის ორგანიზმში რომ ხვდება, ამ ინფორმაციას ორგანიზმს გადასცემს. ამ ინფორმაციას ორგანიზმში შესაბამისი ცვლილებები მოჰყვება. ორგანიზმის უნარი, მიიღოს ინფორმაცია სხვადასხვა სახის ვიბრაციებით და მოახდინოს შესაბამისი რეაქციები, ასევე მთლიანად წყლის ინფორმაციულ უნარებსა და ვიბრაციებისადმი მგრძნობელობას ეყრდნობა. ამ გარემოებას ეფუძნება ალმოსავლური ტრადიციული მედიცინა და სხვა.

ჩინელი ექიმები გვარწმუნებენ, ჩვენ წყლით როდი ვმურნალობთ, რამეთუ ორგანიზმი თავად წყალია, არამედ ჩვენ მასზე მანტრების (ლოცვების) ვიბრაციით ვმოქმედებთ და ორგანიზმის წყალს ამგვარად ვაუმჯობესებთ. მსოფლიოს ყველა რელიგიაში მიღებულია საკვების მიღების წინ ლოცვის წარმოთქმა. აგრეთვე საკვების კურთხევა. წინაპრებს კარგად ესმოდათ ის, რასაც თანამედროვე მეცნიერება ექსპერიმენტულად ცდილობს რომ ჩასწვდეს: ლოცვის წარმოთქმისა ვიბრაციის სიხშირე ნებისმიერ ენაზე რვა პერცის ტოლია, რვა პერცია დედამიწის ელექტრო-მაგნიტური ველის რხევის სიხშირეც. ამიტომაც ლოცვა აუმჯობესებს ნებისმიერ საკვებში მყოფი წყლის კლასტერების სტრუქტურას.

1995 წელს დოქტორმა მოსარუმ პირველად დააფიქსირა წყლის მუსიკალური შთაბეჭდილებები. წყალს მუსიკა მოასმენინეს და მერმე სასწრაფოდ გაყინეს, რათა მიკროსკოპში დაფიქ-

სირებული კლასტიკები დაეთვალეირებინათ. ბახის, მოცარტის, ბეთჰოვენის მუსიკამ საოცრად სიმეტრიული და ლამაზი კლასტიკები წარმოშვა, მძიმე როკის მოსმენამ კი კლასტიკებში დისპროპორციულობა და ქაოტურობა გამოიწვია. აი, რა ემართება წყალს მუსიკის მოსმენისას. ამიტომ გასაკვირი არ არის, რომ კლასიკური მუსიკის კონცერტები მსმენელში დადებით ემოციებს, ჰარმონიულობისა და სიმშვიდის განცდებს იწვევს, რადგან წყალი ადამიანის ორგანიზმში სათანადოდ სტრუქტურირდება, ხოლო მძიმე როკისა და სხვა დაბალსიხშირეებიანი მუსიკის კონცერტებზე ხშირია ნერვული აფეთქებები, ჩხუბები, მასობრივი ფსიქოზი, უარყოფითი ემოციების ამოფრქვევა. თავის მხრივ, ექპერიმენტულად დადასტურებულია, რომ აგრესია წყლის მეხსიერებაზე უარყოფითად მოქმედებს, შლის მის სტრუქტურას, ან უკეთ რომ ითქვას, იწერება უარყოფითი ენერგია.

დოქტორმა ემოტომ ერთი საოცარი ექსპერიმენტი ჩაატარა; სამ ჭურჭელში ბრინჯს წყალი დაასხა. პირველს მთელი თვის მანძილზე მადლობას ეუბნებოდა, მეორეს ლანძღავდა, მესამეს კი უყურადღებოდ ტოვებდა. ერთი თვის შემდეგ პირველმა დუღილი დაიწყო და სურნელოვანი ბურახი გაკეთდა. მეორე ჭურჭელში ბრინჯი გაშავდა, მესამეში კი დალპა. გულგრილობა უდიდესი ბოროტებაა, ასკენის დოქტორი ემოტო. გულგრილობა, მრისხანება და სხვა უარყოფითი გამოვლენებანი არა მარტო სხვებზე, არამედ საკუთარ ორგანიზმში დავანებულ წყალზე მოქმედებს, ამიტომ ყოველივე ეს ადამიანს ცუდად მოუტრიალდება. ის ვინც უარყოფით, ბოროტ ფიქრებს წარმოქმნის, საკუთარ წყლებს აბინძურებს და თავის თავს ვნებს.

მსოფლიოს მრავალ ლაბორატორიაში ჩატარდა ერთი უმნიშვნელოვანესი ექსპერიმენტი. ერთი წყაროდან აღებულ წყალს ორ სხვადასხვა ჭურჭელში ანაწილებენ და შემდეგ მხოლოდ ერთზე ზემოქმედებენ ისე, რომ მისი სტრუქტურა შეიცვალოს. მაგრამ ცვლილება ორივეზე ვრცელდება. წყალი წყალს ინფორმაციას გადასცემს, ანუ უკეთ რომ ვთქვათ, ინფორმაცია წყალში ჰოლონომურად ვრცელდება.

წყალს უზუსტესი ფოტოფრაფიული, უკეთ, ჰოლოგრაფიული მეხსიერება აქვს, ამასთან იგი პრაქტიკულად სულ უმცირეს ვიბრაციებზე რეაგირებს და ნებისმიერ მანძილზე იღებს ინფორმაციას. წყლის საშუალებით ყველა ადამიანს შორის დისტანციური კავშირი მყარდება, რამეთუ ადამიანი წყლისმიერი სტრუქტურაა. წყალი ლოკალური კავშირის მატერიალური მატარებელია. და არა მხოლოდ ადამიანების, არამედ მთელი სამყაროს ნებისმიერი კომპონენტისა. მეცნიერები ადასტურებენ, რომ წყალმა იცის მზის დაბნელების შესახებ, კომეტების და სხვა ციური მოვლენების შესახებ. სამყარო ერთიანია, თითოეული მისი ნაწილი განუყოფელ კავშირშია ერთმანეთთან.

სამყაროს სისტემა შექმნილია როგორც ერთიანი, სრულყოფილი ორგანიზმი. მისი თითოეული ნაწილი, მათ შორის ჩვენიც და ჩვენი დედამიწაც, განუყოფლადაა დაკავშირებული ერთმანეთთან კოლოსალური საინფორმაციო ნაკადებით და ინფორმაციის როტაციის მექანიზმში ჩვენს პლანეტაზე გადამწყვეტ როლს სწორედ წყალი ასრულებს. ფაქტიურად ის წარმოადგენს სუბსტანციას, რომლის საშუალებითაც იმართება ბუნების მთელი მექანიზმი.

ნაკურთხი წყლის სამკურნალო თვისებების საკითხი, რომელსაც უწინ მეცნიერება რელიგიის ცალსახა პრიორიტეტად თვლიდა, ახლა სერიოზულად მოექცა თანამედროვე მეცნიერთა ყურადღების არეში. დაღუპვის პირას მისულ მცენარეს ნაკურთხი წყალი გამოაცოცხლებს და მასში დარღვეული ქიმიური პროცესები აღდგება. და ეს მაშინ, როდესაც თავად კურთხევისას წყლის ქიმიური თვისებები უცვლელია, მხოლოდ მისი კლასტერული სტრუქტურიზება ხდება კურთხევის შესაბამისად. სასულიერო ენაზე ეს მაღლის საიდუმლო გადასვლაა, რასაც მეცნიერულად ეგებ უნივერსალური ინფორმაციის ტრანსფორმირება ეწოდოს. ექსპერიმენტულად დადგენილია, რომ ჩვეულებრივი ონკანის წყალი, რომლის კრისტალები უსწორმასწორო ფორმისაა, კურთხევის შედეგად სტრუქტურირდება და მისი კრისტალები იდეალური სილამაზისა და სიმეტრიის მქონე ფიფქისა თუ ვარსკვლავის ფორმას იძენენ. ეს სტრუქტურა შემდგომ იოლად ვრცელდება, ათი გრამი ნაკურთხი წყალი

საკმარისია, რომ სამოცი ლიტრი ჩვეულებრივი წყლის სტრუქტურა გაზავებისას მთლიანად ასეთივე ნაკურთხი, სიმეტრიული და ჰარმონიული გახდეს.

ის, რასაც დედამიწაზე ამინდს ვუწოდებთ, მეტწილად წყლის აქტიუობაა. აქედან ადვილია იმ დასკვნამდე მივიდეთ, რომ ერთის მხრივ ცის წყალობა თუ ცის რისხვა მეტწილ წყალში დაგროვილი ინფორმაციის შედეგია, მეორეს მხრივ, ადამიანის მცდელობას – სურვილით, მედიტაციითა და ლოცვით იმოქმედოს ამინდზე, აშკარად რეალური საფუძველი გააჩნია და და ამის დამამტკიცებელი ფაქტებიც ერთობ ხშირია.

მეცნიერთა აზრით, ყოველივე უბედურება, რაც დედამიწაზე ხდება: ბუნებრივი კატაკლიზმები, ტერორიზმი, აგრესიული კონფლიქტები, შიშები, ყველაფერი, რაც ადამიანთა სულიერ და ფიზიკურ ავადმყოფობაზე მიუთითებს, წყლის ინფორმაციულ თვისობრიობასთანაა კავშირში.

სტრუქტურული მეხსიერების ფენომენი საშუალებას აძლევს წყალს, დაიმახსოვროს და ჩაინეროს ყველაფერი, რაც კი რამ ხდება ცისქვეშეთში, დააკავშიროს ერთმანეთთან ყოველი ცოცხალი სისტემა. თითოეული ადამიანი ინფორმაციული გაცვლის ამ უსასრულო რგოლის მონაწილეა. მონაწილეცაა და ინფორმაციის წყაროც. ყოველი ჩვენი მოქმედება, აზრი, სიტყვა, ემოცია წყალში ისახება და ინახება. ამასასთანავე, მას განმმენდის უნარიც აქვს და ამიტომაც გადმოდის ქრისტიანზე ნათლობის მაღლი წყლით. წყალში მუდმივად ჩანერილია სიცოცხლის საბაზო პროგრამა. სამყარო ჭეშმარიტად წყლით იწყება. თანამედროვე მეცნიერული თეორიები ამ მოსაზრებისკენ იხრებიან. ყველა რელიგიაში წყალი ადამიანსა და უზენაეს არსებას შორის შუამავალია. იგი განმმენდია. ქრისტიანებისთვის წყალი მონაწილის სიმბოლოცაა.

წყალი ასეთსავე ჰარმონიულ სტრუქტურას იღებს ლოცვებისაგან, ანდა ისეთი სიტყვებისაგან, როგორიცაა სიყვარული, იმედი, სული, დედა და სხვა. განსაკუთრებით ლამაზი ორმნამენტი შექმნა სიტყვათა წყვილმა: სიყვარული და მაღლიერება.

თითოეულ ჩვენთაგანში არის პირველქმნილი წყლის ნამცვრევი, როგორც შესაქმის მატერიალური ნიშანი. ყოველი ჩვენი სიტყვა, როგორც წყლის წვეთი, აზრსა და ინფორმაციას იტევს.

ყოველივე ზემოთქმული საფუძველს გვაძლევს უკეთ დავინახოთ აზრობრივი კავშირები ერთი შეხედვით სრულიად განსხვავებული შინაარსის მქონე ისეთ სიტყვებს შორის, როგორებიცაა წყალი – სანყალი – წყალობა და სხვა.

განუზომელი და გონიუწვდომელია ქართული ენის სიბრძნე და სიღრმე.

მანძილი

ნიკო ჩუბინაშვილის ლექსიკონი:

სასვენი, გზაზედ დასადგომი ადგილი, станция. თ. მანძილ [არაბ.].

დავით ჩუბინაშვილის ლექსიკონი:

(არაბ.) სასვენი, გზაზედ დასადგომი ადგილი შესასვენებლად, და არა სიშორე ერთის ადგილიდან მეორემდინ; станция რუსულ.

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი:

ორ პუნქტს შორის მოქცეული სივრცე, შორი მანძილი – მანძილის გაზომვა – რაიონის ცენტრამდე მანძილი უდრის 30 კმ-ს. მანძილზე – განმავლობაში, საუკუნეთა მანძილზე.

ვიკიპედია:

— სხეულებს შორის დაშორების რიცხვითი (რაოდენობრივი) აღწერა. მათემატიკაში და ფიზიკაში მანძილი არის მეტრიკის სკალარული ფუნქცია, რომელიც არის მანძილის ცნების ყოველდღიური გაგების განზოგადება.

როგორც წესი, "მანძილი A-დან B-მდე" იგივეა რაც "მანძილი B-დან A-მდე"...

მაგრამ, მოდით თავი დავანებოთ მათემატიკურ განსაზღვრებებს, იმასაც, რომ სიტყვა არაბული წარმოშობისაა და

თავდაპირველად ფუნდუკისმაგვარ დანესებულებას აღნიშნავდა.

მნიშვნელოვანი და საოცარი ისაა, რომ მანძილი განმავლობის სინონიმია, განმავლობაში „ვალ“ ფუძე ზმნა „ვალ“-თანაა (სვლა, დავალ) დაკავშირებული, აგრეთვე „ხანგრძლივობისა“, საიდანაც სიტყვა – სიგრძე, გრძლიობა გამოსჭვივის და რომ ეს სიტყვა თანაბრად გამოიყენება როგორც სივრცესთან, ასევე დროსთან მიმართებაში – „ხუთი კილომეტრის მანძილზე“ და „ხუთი წლის მანძილზე“.

არადა, ჩვეულებრივი, დაუფიქრებელი თანამედროვე ადამიანისთვის დრო დროა და სივრცე სივრცეა, ერთმანეთთან რა საერთო აქვს?

მაგრამ საკმარისია ამ დაუფიქრებელმა აზროვნება დაიწყოს, ოდნავ მაინც ჩაჰკიდოს თვალი რელიგიას, ფილოსოფიას, თუნდაც ფიზიკას, რომ წამსვე ურთულეს და უმნიშვნელოვანეს თემას გადაეყრება – ერთი რომაა დრო და სივრცე.

იესო ქრისტიე გვეუბნება:

“მე ვარ გზა და მე ვარ ჭეშმარიტება და ცხოვრება; არავინ მოვიდეს მამისა, გარნა ჩემ მიერ” (იოანე 14, 6).

გზა და სვლა ქრისტიანისთვის დროის ამსახველი კატეგორიაა და სივრცისაც. რადგან გზის გავლა სიცოცხლეა, გზის დასასრული კი, ანუ “სრბის აღსრულება” – გარდაცვალება. გზა რეალურ, ამქვეყნიურ ცხოვრებასა და ადამიანის წუთისოფელში არსებობა-მიმოქცევას გულისხმობს. ამავე მნიშვნელობით არის მოხმობილი ეს სიტყვები პავლე მოციქულის ეპისტოლეშიც: “სრბაი აღმისრულებიეს” (2 ტიმ. 4, 7)

ახლა თანამედროვე მეცნიერებას მივყევთ:

აინშტაინის ფარდობითობის თეორია სივრცისა და დროის თვისებებს შეისწავლის და კვანტურ მექანიკასთან ერთად თანამედროვე ფიზიკის საფუძველია. იგი იმ ღრმა წინააღმდეგობათა გადალახვის შედეგად ჩამოყალიბდა, რომლებიც კლასიკურ ფიზიკაში მექანიკური და ელექტრომაგნიტური მოვლე-

ნების თეორიების, როგორც ერთმანეთთან, ისე ექსპერიმენტთან შეთანხმების დროს წარმოიშვა. ამ წინააღმდეგობათა დასაძლევად აუცილებელი გახდა კლასიკური ფიზიკის ფუნდამენტური ცნებებისა და დებულებების შეცვლა. ეს ცვლილებები განსაკუთრებით ჩვენს წარმოდგენებს სივრცესა და დროზე და მათთან მატერიის კავშირს შეეხო. ფარდობითობის თეორიამ გამოაშკარავა მოძრავი ობიექტის სივრცული და დროითი მახასიათებლების დამოკიდებულება ათვლის სისტემის მიმართ ამ ობიექტის სიჩქარეზე და შემოიღო სივრცისა და დროის ერთიანი ოთხგანზომილებიანი კონტინუუმი – სივრცე–დრო. ყველა პროცესისათვის სივრცულ–დროითი კანონზომიერებანი ერთნაირია, რაც საშუალებას გვაძლევს ვილაპარაკოთ სივრცე–დროის თვისებებზე. ფარდობითობის ზოგადი თეორია, ანუ გრავიტაციის თეორია, სივრცულ–დროით თვისებებს შეისწავლის გრავიტაციულ ველში, ხოლო ფარდობითობის სპეციალური თეორია ამ თვისებებს ისეთი მიახლოებით იკვლევს, როდესაც შესაძლებელია გრავიტაციული ეფექტების უგულებელყოფა. მაშასადამე, ეს თეორია ფარდობითობის ზოგადი თეორიის კერძო შემთხვევაა.

1905 წელს ალბერტ აინშტაინის მიერ გამოქვეყნებული ფარდობითობის სპეციალური თეორია აღწერს მექანიკის კანონებს მაღალ სიჩქარეებზე და არის გალილეის ფარდობითობის პრინციპის განზოგადება, რომელიც ამტკიცებს, რომ ყველა თანაბარი მოძრაობა არის ფარდობითი, და არ არსებობს აბსოლუტური, გამორჩეული უძრაობის სისტემა. ფარდობითობის სპეციალური თეორია ამ პრინციპს ამატებს კიდევ ერთ პრინციპს, რომლის მიხედვითაც ათვლის ყველა ინერციული სისტემაში, მიუხედავად სინათლის წყაროს მოძრაობისა, სინათლის სიჩქარე ერთიდაიგივეა.

თეორიას აქვს მრავალი ექსპერიმენტულად შემოწმებული, ორიგინალური წინასწარმეტყველება, როგორიცაა სიგრძის შემცირება, დროის გაწელვა, ერთდროულობის ფარდობითობა, განსხვავებით კლასიკური მექანიკისგან, რომლის მიხედვითაც დრო ნებისმიერ ორ მოვლენას შორის ნებისმიერი ორი დამკვირვებლისთვის ერთიდაიგივეა.

ფარდობითობის ზოგადი თეორია ალბერტ აინშტაინმა 1915 წელს გამოაქვეყნა. ეს თეორია ფარდობითობის სპეციალურ თეორიასა და ნიუტონის მსოფლიო მიზიდულობის კანონს აერთიანებდა და გრავიტაციას აღწერდა, როგორც სივრცისა და დროის (ანუ სივრცე-დროის) გეომეტრიულ თვისებას. კერძოდ, ამ თეორიის მიხედვით სივრცე-დროის სიმრუდე უშუალოდ დაკავშირებული ენერგიასა და იმპულსთან. ეს კავშირი აინშტაინის განტოლებებით გადმოიცემა.

უბრალო ენით რომ ვთქვათ, ფარდობითობის თეორიას ორი უმნიშვნელოვანესი ცვლილება შემოაქვს დროისა და სივრცის შესახებ ჩვეულებრივ წარმოდგენებში: პირველი ისაა, რომ დროც და სივრცეც, და მასთან ერთად მასაც, ეს სამი ფუნდამენტური ფიზიკური სიდიდე, რომელიც ადამიანს მუდამ მარად უცვლელი და აბსოლუტურად მყარი ეგონა, ისეთივე ფარდობითი ყოფილა, როგორც „მარჯვენა“ და „მარცხენა“. ხომ არაფერი არსებობს ქვეყნად თავისთავად მარჯვნივ, ან თავისთავად მარცხნივ. ეს ხომ იმაზეა დამოკიდებული, თუ სად, რომელ მხარესაა საგანი დამკვირვებლის მიმართ. სანამ ადამიანს დედამიწა ბრტყელი ეგონა, „ზევით და „ქვევით“ ერთხელ და სამუდამოდ დადგენილ მიმართულებებად ითვლებოდა, მაგრამ როცა გაირკვა, რომ დედამიწა მრგვალი ყოფილა, ზევით და ქვევით საითაა, იმაზეა დამოკიდებული, თუ სად ვიმყოფებით, სფეროს რომელ წერტილში, ჩემთვის რომ ქვევითაა, მისტერ ობამასთვის ის ზევითაა და პირიქით. ჰოდა, ფარდობითობის თეორიამ, დაამტკიცა და დაადგინა, რომ არაფერია ყოველთვის ერთი კილომეტრის ზომისა, ერთი საათის ხანგრძლივობისა და ერთი კილოგრამი მასისა. თურმე სხეულის სიჩქარეს გააჩნია.

გონებაში რომ არ ეტევა, ისეთი დებულებაა, მაგრამ ასეა. მეცნიერულად დამტკიცებულია. ასეთია ჩვენი სამყარო.

ახლა მეორე დასკვნაც – დრო და სივრცე რაღაც ერთია, ერთიდაიგივე ფენომენიაო, ბრძანებს და ადასტურებს ფარდობითობის თეორია.

ახლა მოდით ბარემ კაცობრიობის მარადიულ თავსატეხსაც ჩავუღრმავდეთ – მაინც რა არის დრო?

თუმცა, ჯერ ისიც ვთქვათ, რომ სანამ ადამიანი იმის გარკვევას დაიწყებდა, თუ რა არის დრო, მანამ ათასნაირად დაიწყო მისი თელა და გაზომვა.

სიგრძე შეიძლება მეტრებითა და კილომეტრებით გაზომოთ, წონა – ტონებით, კილოგრამებით, გრამებით... ყველა ეს საზომი პირობითია და ისინი მოფიქრებულია ადამიანის მიერ, დროის ძირითადი საზომი კი ბუნებამ თვითონ მოგვცა.

კერძოდ, დროის აღრიცხვას საფუძვლად დაედო ციურ სხეულთა მოძრაობით განპირობებული ისეთი მოვლენები, რომლებთაც მეტ-ნაკლებად თანაბარი პერიოდულობით მეორდება. ეს არის დედამიწის ღერძული ბრუნვა, მთვარის ფაზათა ცვლა, რაც დედამიწის ირგვლივ მთვარის გარემოქცევას უკავშირდება, და დედამიწის წლიური სრბოლა მზის ირგვლივ.

დროის ხანგრძლივი შუალედის საზომად იქცა მზის გარშემო დედამიწის ერთი სრული გარემოქცევის დრო – წელიწადი, რომელთანაც დაკავშირებულია წლიური სეზონური ცვლილებების ციკლი.

მთვარის ფაზების ცვალებადობის პერიოდი – სინოდური თვე და მისგან მომდინარე, ახლანდელი კალენდარული თვე, ემსახურება დროის ათვლას წელიწადის ფარგლებში.

დროის ძირითადი საზომი ერთეულია დედამიწის ღერძული ბრუნვის პერიოდი – დღე-ღამე. ეს პერიოდი იყოფა ორ ნაწილად – დღედ და ღამედ (მათი ხანგრძლივობაწლის განმავლობაში იცვლება). თავდაპირველად თითოეულ მათგანს ყოფდნენ 12 თანაბარ ნაწილად – დღის საათებად და ღამის საათებად. შემდეგ მთელი დღე-ღამე დაყვეს 24 სტაბილურ საათად, საათი – წუთებად (საათის 1/60 ნაწილი) და წამებად (წუთის 1/60 ნაწილი).

თუ დროის აღრიცხვა ემყარება დედამიწის ბრუნვას ვარსკვლავების მიმართ, საქმე გვაქვს ვარსკვლავიერ დროსთან,

ხოლო თუ მზის მიმართ ბრუნვაზეა დამყარებული, მაშინ – ჭეშმარიტ მზისიერ დროსთან.

ვარსკვლავიერ დროს ასტრონომები გეოდეზიურ სამუშაოებისა და ასტრონომიული დაკვირვებისათვის იყენებენ, მაგრად ყოველდღიური საქმიანობისთვის მისი გამოყენება მიზანშეწონილი არ არის. ამისთვის არც ჭეშმარიტი მზისიერი დრო ვარგა არასტაბილურობის გამო. ამიტომ შემოღებულია თანაბრად მიმდინარე საშუალო მზისიერი დრო.

ოსვალდ შპენგლერი შენიშნავს, რომ “განსხვავებით ბაბილონური და ეგვიპტური კულტურებისაგან, სადაც ზუსტი ასტრონომიისა და წელთაღრიცხვის, წარსულისა და მომავლის სიყვარულით საათით ოპერირებდნენ, ბერძნებს ეს ინსტრუმენტი არ უყვარდათ. მათ წელთაღრიცხვა არ ქონდათ, ... ოლიმპიადების თვლა მხოლოდ ლიტერატურული, პალიატიური ხერხი იყო.”

ქართველი მკვლევარის, ირაკლი მჭედლიშვილის სტატიის ში „სივრცე-დრო და ადამიანური სამყაროს წყობა“ ამოვიკითხავთ, რომ „ანტიკურობაში, მსგავსად აღმოსავლური კულტურებისა, დროის ათვლის სხვადასხვა სისტემა არსებობდა (მთვარის, მზის კალენდრები). საბერძნეთის თვითეულ მხარეში საკუთარი კალენდარი და თვეთა ათვლა იყო შემოღებული. რომაელები, თუმცა წელთაღრიცხვას იწყებდნენ რომის დაარსების ლეგენდარული თარიღიდან (753 წ. წ. ე.-მდე), პროვინციებში დროის ათვლას რომის ხელისუფლების დამყარების (დაპყრობის) დღიდან ანარმოებდნენ.

ის ფაქტი, რომ იულიუს კეისარმა შეცვალა კალენდარი, შემოიღო ერთიანი ათვლის სისტემა და რომის იმპერიის, რომაული ცხოვრების წესის ჩრდილოეთით გავრცობას აპირებდა, “...შეიძლება ანტიკური მსოფლალქმიდან ემანციპაციადაც კი იქნას აღქმული, ... კეისარი რომის უარყოფაზე, ქალაქ-სახელმწიფოს ისეთ დინასტიურ სახელმწიფოდ გადაქცევაზე

ფიქრობდა, რომელიც ხანგრძლიობის სიმბოლოს ქვეშ იარსებებდა.

შეიძლება ითქვას, რომ დრო ანტიკურ სამყაროში (და საერთოდ მთელ ძველ მსოფლიოში) ერთგვარ პარალელურ განზომილებებში, ადგილებისა და ადგილობრივი მოვლენების შესაბამისად მიედინებოდა. ერთიანი, საყოველთაო დროითი ღერძის, დროთა დინების ერთ საფუძველზე და ერთი მიმართულებით სვლის წარმოდგენა ქრისტიანულ მსოფლხედვასთან არის დაკავშირებული და მისგანვე მომდინარეობს.

თვით დროის, როგორც თანმიმდევრული მომენტების მუდმივ შეუქცევად დინებად წარმოდგენა ქრისტიანული მსოფლხედვის შედეგია. ქრისტიანობამდე ბერძნებს არ აინტერესებდათ დრო, მათთვის ყველაფერი ერთ წერტილში, ერთ მიმდინარე მომენტში არსებობდა. ქრისტიანული წელთაღრიცხვა, ანუ ახალი ერა, VI საუკუნიდან აბატი დიონისე მცირეს წინადადებით შემოდის და საბოლოოდ ქრისტიანულ სამყაროში VIII-X საუკუნეში მკვიდრდება. ხოლო ქრისტეს შობამდე პერიოდის ძველ წელთაღრიცხვად (ერად) ათვლა კათოლიკური ღვთისმეტყველის პეტავიუსის წინადადებით XVII საუკუნეში შემოდის.

თანამედროვე განმარტებით დრო მატერიის არსებობის ერთ-ერთი ძირითადი ფორმაა, რომელიც მოვლენების კანონზომიერი მონაცვლეობით გამოიხატება. სივრცე და დრო განუყოფელადაა ერთმანეთთან დაკავშირებული — ყველაფერი სადღაც და ოდესღაც ხდება.

კლასიკური მექანიკის კანონების მიხედვით, დრო არასდროს ჩერდება — ის ყოველთვის უცვლელი სიჩქარით მიდის, კვანტურ მექანიკაში კი დროის მსვლელობა დამოკიდებულია სხეულის სიჩქარეზე ათვლის სისტემის მიმართ.

საყოველთაოდ მიღებული ერთიანი თეორია დროის არსისა და რაობის შესახებ სადღეისოდ არ არსებობს. ამ მარადიული ენიგმის თაობაზე უამრავი მოსაზრებაა გამოთქმული.

კლასიკურ ფიზიკაში დრო უწყვეტი სიდიდეა, სამყაროს აპრიორული მახასიათებელია, რომელსაც განმაპირობებელი საწყისი არ გააჩნია. დროის გაზომვას საფუძვლად შეიძლება დაედოს რაიმე პერიოდული, თანმიმდევრული მოვლენა, რომელიც გარკვეული მონაკვეთის ეტალონად იქნება მიჩნეული. საათები ამ პრინციპით ფუნქციონირებენ. მეცნიერები დროის აღსანიშნავ სიმბოლოდ ლათინურ *t*-ს იყენებენ (სიტყვიდან *tempus*). კლასიკურ ფიზიკაში დრო თავისთავადია, სივრცისგან და მატერიალური სამყაროს ნებისმიერი ობიექტისგან დამოუკიდებელი. დრო, როგორც ხანგრძლივობის ნაკადი, ერთნაირად განსაზღვრავს სამყაროში მიმდინარე ნებისმიერ პროცესს. ნებისმიერი პროცესი, სირთულისდა მიუხედავად, ვერავითარ გავლენას ვერ ახდენს დროთასვლაზე, ამიტომ კლასიკურ ფიზიკაში დრო აბსოლუტურ დროდ იწოდება. ისააკ ნიუტონი ამბობს: „აბსოლუტური მათემატიკური დრო თავისთავად, თავისი არსით არავითარ კავშირში არ არის რაიმე გარეგანთან, მიმდინარეობს თანაზომიერად და სხვაგვარად ხანგრძლივობად იწოდება... ნებისმიერი მოძრაობა შესაძლოა აჩქარდეს ან შენელდეს, მაგრამ აბსოლუტური დროის სვლა უცვლელია“. დროის ყოველი მომენტი წარსულში, აწმყოსა და მომავალში თანაბარია, დრო ერთგვაროვანია. დროთასვლა ყველგან სამყაროში ერთნაირია და უცვლელი. ყოველ ნამდვილ რიცხვს შეგვიძლია დროის მომენტი შევუსაბამოთ და პირიქით, დროის ნებისმიერ მომენტს შეგვიძლია ნამდვილი რიცხვი მივაკუთვნოთ. ამრიგად, მიიღება დროის კონტინუუმი. სივრცის არითმეტიზაციის მსგავსად, როდესაც ევკლიდური სივრცის თვითოეულ წერტილს შესაბამისი რიცხვი მიეკუთვნება, შეგვიძლია დროის არითმეტიზაციაც მოვახდინოთ აწმყოდან წარსულისკენ განუსაზღვრელად უკან და განუსაზღვრელად წინ მომავლისკენ. დროის განსასაზღვრად ერთი რიცხვია საკმარისი, რადგან დრო ერთგვაროვანია. დროის შუალედებს შეგვიძლია პარალელური ვექტორები შევუსაბამოთ, რაც საშუალებას მოგვცემს წრფის მონაკვეთებივით შევკრიბოთ და გამოვთვალოთ ისინი. დროის ერთგვაროვნების ამგვარი გააზრებიდან გამომდინარეობს

ენერგიის შენახვის კანონი, ნიუტონის მექანიკისა და მაქსველის ელექტროდინამიკის განტოლებები.

მაგრამ მიკროსამყაროს ფიზიკურმა შესწავლამ ეს ჰარმონიული სურათი დაარღვია. კვანტურ მექანიკაში დრო სიმეტრიული აღარაა. აქ წარსული მოვლენის აზომვისას ობიექტის მდგომარეობის შესახებ ალბათურ ინფორმაციას ვიღებთ, ხოლო სამომავლო მოვლენის განსაზღვრისას აზომვის პროცესი თვითონ ქმნის ახალ მდგომარეობას. რელატივისტურ ფიზიკაში სინათლის სიჩქარის მუდმივობიდან გამომდინარე დროისა და სივრცის ერთიანობა და ფარდობითობა დამტკიცდა. ეს იმას ნიშნავს, რომ რაც ერთი ათვლის სისტემაში ერთდროულია, სხვა ათვლის სისტემაში დროში განსხვავებას გვაძლევს. ამრიგად დროთასვლა ათვლის სისტემაზეა დამოკიდებული. დრო და სივრცე თავის დამოუკიდებლობას კარგავენ და ეგრეთ წოდებულ მინკოვსკის სივრცეში ერთიანდებიან, სადაც დრო შეიძლება შენელდეს ან აჩქარდეს, იმისდა მიხედვით, თუ რა სიჩქარით მოძრაობენ ობიექტები და დამკვირვებელი. ამასთან, დრო-სივრცის თვისებები ნებისმიერ წერტილში მიზიდულობის ველის ზეგავლენის გამო სხვადასხვაგვარია. მასიური სხეულების სიახლოვეს, ანუ გრავიტაციის აბსოლუტური მნიშვნელობის დიდი ოდენობის მქონე წერტილებში დროთასვლა მუდამ უფრო ნელა მიმდინარეობს, ვიდრე მათგან მოშორებულ წერტილებში. შავი ხვრელების სიახლოვეს მდებარე წერტილებში დრო მაქსიმალურად ნელდება და საბოლოოდ სვლას საერთოდ წყვეტს. ერთი-და-ერთად, ელემენტარული ნაწილაკების შემსწავლელ სფეროში, კვანტურ ფიზიკაში მიჩნეულია, რომ ელემენტარული ნაწილაკების შესაბამისი ანტინაწილაკებით შეცვლის შემთხვევაში დრო შესაძლოა უკუმიმართულებით მიედინებოდეს. ეს გარკვეული თვალსაზრისით იმას კი არ ნიშნავს, რომ წარსული მომავლად იქცევა, მომავალი კი წარსულად, არამედ

უბრალოდ, ანტინაწილაკები განიხილება, როგორც ნაწილაკები, რომლების დროში უკუმიმართულებით გადაადგილდებიან.

მეოცე საუკუნის დიდი ბელგიელი მეცნიერი, სინერგეტიკის შექმმნელი ილია პროგოჟინი წერს: „დრო თავის ჭეშმარიტ არსს შეუქვეცადობასთან და პროცესის ისტორიათან კავშირში იძენს, რადგან იგი მოძრაობის დამახასიათებელი უბრალო გეომეტრიული პარამეტრი არ არის.“

ფიზიკაში ზოგიერთი თეორია ოპერირებს ეგრეთ წოდებული მყისიერი დროის ერთეულებით – ქრონომეზით. ქრონონომი უმცირესი, ელემენტარული და განუყოფელი „დროის კვანთია“ და $5,3 \cdot 10^{-44}$ ნამს უდრის (ე.წ. „პლანკის დრო“).

მართლაც რომ მეტად რთული მეცნიერებაა ფიზიკა ჩვეულებრივი მოკვდავისთვის, მაგრამ მოდით მაინც ჩამოვთვალოთ დროსთან დაკავშირებული ის ორი ძირითადი კითხვა, რომლებზეც პასუხი ამ ძლევამოსილ მეცნიერებას დღემდე ვერ გაუცია: საერთოდ რატომ მიედინება დრო და რატომ მიედინება იგი მუდამ ერთი მიმართულებით?

ამ და სხვა კითხვებზე პასუხის გაცემას ფიზიკაზე უფრო ადრე ფილოსოფია ცდილობდა.

ფილოსოფოსთა შორის ერთ-ერთი პირველთაგანი, ვინც დროის ფენომენის გააზრება სცადა, პლატონი გახლდათ. ტრაქტატში „ტიმეოსი“ დრო (ბერძულად $\chi\rho\nu\nu\omicron\varsigma$) მან განსაზღვრა, როგორც „მარადისობის მოძრავი მინამსგავსი“, არასრულყოფილი ხილული სამყაროს დინამიური მახასიათებელი, იმ სამყაროსი, სადაც მადლი არ არის, არამედ მხოლოდ მადლის ფლობის სურვილია. ამრიგად დრო უსრული და არასაკმარისია – ამქვეყნად დროის მუდმივი დეფიციტია. მარადისობა, პირიქით, სტატიკური ღვთაებრივი სამყაროს მახასიათებელია. პლატონი აღნიშნავს, რომ „...მან /ღმერთმა/ მიზნად დაისახა შეექმნა მარადისობის ერთგვარი მოძრავი ასლი და ცის წესრიგთან ერ-

თად უძრავი და ერთადერთი მარადისობის ხატად შექმნა მოძრავი და მარადმედინი ხატება, რომელიც რიცხვთა კანონის თანახმად მიედინება და რომელსაც დროს ვუწოდებთ..”

არისტოტელემ პლატონის ეს შეხედულებები განავრცო და დროს მოძრაობის საზომი უწოდა. თავის ფუნდამენტურ ნაშრომში – „ფიზიკაში“ გამოთქმული ეს დებულება შემდგომ დროის საბუნებისმეტყველო გააზრებას დაესაფუძვლა.

ნეოპლატონიკოსებმა და შემდგომი საუკუნეების მისტიკოსებმა განავრცეს და განავითარეს მოძღვრებები დროისა და მარადისობის – ამ ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო ფენომენის შესახებ.

ამ მოძღვრების თანახმად „დრო სამყაროს თანამოასაკეა, მარადისობა კი ღმერთის თანამარადისი.“ „დრო იქიდან მოედინება, სადაც ჯერ კიდევ არ არის, იმ გზით მიდის, რომელსაც სიგრძე არ გააჩნია და იქით მიდის, რაც უკვე აღარ არის.“ ანდა პირუკუ: იქიდან მოდის, რაც უკვე აღარ არის, იმ გზით მიდის, რომელსაც სიგრძე არ გააჩნია და იქით მიედინება, სადაც ჯერ კიდევ არაფერი არ არის. „ცხოვრებისეული განცდების სიჭარბე ან სიმცირე დროის ბუნებას ცვლის და სხვადასხვანაირად ზომავს. ეს ყველამ იცის საკუთარი გამოცდილებით. ბედნიერები საათს არ უყურებენ. საზარელი ტანჯვა განიცდება როგორც მარადიული, ჯოჯოხეთური წამება. თვითოეულმა ჩვენგანმა იცის, როგორ გრძელდება ან მოკლდება დრო სიცოცხლის სისავესის შესაბამისად. როცა სისხლსავესედ ვცხოვრობთ და მთელი არსებიც ვეფლობით მოვლენებში, დროის მათემატიკური განზომილება თავის მნიშვნელობას კარგავს და ადამიანი თავს აღწევს საათისა და კალენდრის მონობას. და პირიქით, ასე იმიტომ ვებლაუჭებით საათებს, რომ მეტწილ არც ისე ბედნიერნი ვართ და უბედურნი კი – ძალიან ხშირად. დრო მათემატიკურად არც შემოქმედებითი შთაგონების ჟამს იზომება, რაც იმას ნიშნავს, რომ, როცა რამეს ვქმნით, მაშინ მარადისობა იჭრება დროში და მის ღინებას განსაზღვრავს. რაც მარადიული არ

არის, არც მარადისობისგან არის და არც მარადისობისთვისაა...”

„როგორაა მოწყობილი მარადისობა, რაგვარი კავშირი აქვს დროსთან და დროში მოქცეულ ამსოფლიურ არსებობასთან? – წერს თავის წიგნში „დრო და მარადისობა“ ბაჩანა ბრეგვაძე, – მარადისობაში სიცოცხლე ერთიანი და განუწყვეტილებელია, ხან ეს კი არ არის, ხან კიდევ ის, არამედ ყველაფერია ერთდროულად. ხან ერთ რამეში როდი იჩენს თავს, ხან მეორეში, არამედ ერთ განუყოფელ მთელად გვევლინება, რომელშიც, როგორც წერტილში, თავს იყრის ყოველივე ის, რაც უძრავია და წარუვალი. მარადისობა ცალკეულ მომენტებად -წარსულად, აწმყოდ და მომავლად განუწილველი დროა, რომელიც ხასიათდება ერთადერთი ზმნით – „არის!“ აქ მხოლოდ აწმყოა ერთადერთი ტემპორალური რეალობა. ღმერთსა და მარადისობაზე ვამბობთ ხოლმე „იყო, არის და იქნება“-თქო, მაგრამ მართლად რომ განსვსაჯოთ, აქ უნდა ითქვას მხოლოდ „არის“, რადგან იმას რაც მარად უცვლელია, არ შეუძლების დროთა განმავლობაში უხნესი გახდეს ანდა უმრწმესი...” „წარსული ივინყებს, რომ ის წარსულია და მხოლოდ ამ გზით მონანილეობს აწმყოში. აქ არსებობს მხოლოდ აწმყო, აწმყო წარსულისა, აწმყო აწმყოისა და აწმყო მომავლისა.“

„მარადისობა წარუვალი ყოფიერების საზომია და იმდენად, რამდენადაც საგანი შორდება ამ ყოფიერებას და არსებობაში გადადის. ის შორდება მარადისობას, ზოგიერთი საგანი იმდენად შორსაა წარუვალი ყოფიერებისგან, რომ მათი არსებობა ცვალებადობას ექვემდებარება, ან სულაც ცვალებადობაა, და ამნაირ საგნებს საზომად აქვთ დრო. ასეთია ყოველგვარი მოძრაობა, ან ხრწნად საგანთა ყოფა. ზოგიერთი საგანი კი ნაკლებად შორდება წარუვალ ყოფიერებას, ასე, რომ მათი არსებობა არც ცვალებადობაა და არც ექვემდებარება მას. თუმცა გარკვეულად ისინიც იცვლებიან, როგორც აქტუალურად, ისე ვირტუალურადაც. ცხადია, ეს ეხება ციურ სხეულებს, რომელთა სუბსტანციური არსებობა უცვლელია, მათთვის ნიშნულია ადგილმონაცვლეობაც. იგივე ითქმის ანგელოზებზეც. რომელთა

არსებობა უცვლელია მათი არსის თვალსაზრისით, მაგრამ ცვალებადობას ექვემდებარება მათი რჩეულობის, ინტელექტის მდგომარეობისა და სივრცეში მდებარეობის მხრივ. ამ არსთა საზომი ქრონოსის ერთგვარი გარდამავალი ფორმაა, რომელსაც საუკუნო ჟამი ჰქვია, მას შუალედური ადგილი უჭირავს მარადისობასა და სამყაროულ დროს შორის. ხოლო წარუვალი ყოფიერება, რომლის საზომიცაა მარადისობა, არავითარ ცვალებადობას არ ექვემდებარება. ამრიგად, დროისთვის ნიშნეულია „უნინ“ და „შემდეგ“, საუკუნო ჟამისთვის უცხოა ერთიცა და მეორეც, თუმცა შეიძლება შეითავსოს ორივე, მარადისობა კი სიახლოვეს არ იკარებს არც ერთსა და არც მეორეს. ნამდვილი, არსთა არსი მარადისობა ღვთის ატრიბუტია და თვით წმინდანებს და ანგოლოზებსაც კი არა აქვთ საშუალება უხილავი ცხადად იხილონ. ისინი მხოლოდ ახლოს ჭვრეტენ წმიდა სამებას, მის სიკეთეში, სიმშვიდეში, სიბრძნესა და სინათლეში ნეტარებით ჩაფლულები.“

მეხუთე საუკუნის დიდი ქრისტიანი თეოლოგი და ფილოსოფოსი ნეტარი ავგუსტინე პირველი იყო, რომელმაც სუბიექტური დროის კონცეფცია ჩამოაყალიბა, რაც შემდგომში თემის ფსიქოლოგიურ კონცეფციებს დაედო საფუძვლად. ავგუსტინესეული დრო ფსიქიური ფენომენია და აღქმათა მონაცვლეობას, სულის განფენილობას (ლათინურად *distentio animi*) ემყარება. წარსული მეხსიერებაში გვეძლევა, მომავალი – მოლოდინში (ან შიშში ანდა სასოებაში). ავგუსტინე ხაზს უსვამს დროის შეუქცევადობას, რადგანაც დრო უკვე მომხდარი მოვლენებით ივსება – დრო გადის. ადამიანის სულის გარდა დრო ფიქსირდება კაცობრიობის ისტორიაშიც, სადაც იგი სწორხაზოვნად მიმდინარეობს. „იქ სადაც არავითარი ქმნილება არ არის... დრო არ შეიძლება იყოს ... დრო მხოლოდ ჩემს სულში არსებობს. წარსული მეხსიერებაში, მომავალი მოლოდინში, ... ანმყო დროის არსს ჭვრეტა (*intuitus*) შეადგენს“, წერს ნეტარი ავგუსტინე.

საუკუნეთა მანძილზე დროის კონცეფციები, როგორც ნატურფილოსოფიური, ასევე ფსიქოლოგიური, პარალელურად ვითარდებოდა. საბუნებისმეტყველო მიდგომა, როგორც ზემოთ

უკვე აღინიშნა, ისააკ ნიუტონმა გააღრმავა, ჩამოაყალიბა რა „აბსოლუტური დროის“ კონცეფცია, რომელიც სრულიად თანაბარზომიერად მიედინება, არც სანყისი აქვს და არც დასასრული. გოთფრიდ ლეიბნიცმა ნეტარი ავგუსტინეს კვალდაკვალ დრო მონადის ფარგლებში საგნების ჭვრეტის მეთოდად გამოაცხადა. მისი შეხედულება ემანუილ კანტმა განაგრძო – „დრო საგნების ჭვრეტის აპრიორული ფორმაა.“ „დრო სხვა არაფერია, თუ არა შინაგანი გრძნობის ფორმა, ე. ი. ჩვენი თავის და შინაგანი მდგომარეობების ჭვრეტა“. „იგი შინაგანი (ჩვენი სულის) მოვლენების უშუალო პირობაა და ამის გამო, ირიბად, ასევე გარე მოვლენების პირობაც არის“.

თუმცა უნდა ითქვას, დროის საბუნებისმეტყველო და ფსიქოლოგიურ კონცეფციებს საერთო აქვთ მდგომარეობის ცვლილების აუცილებლობა, რადგან თუ არაფერი იცვლება, მაშინ დროთასვლაც არანაირად არ მჟღავნდება. ანრი ბერგსონი სწორედ ამ თვალსაზრისით უარყოფს დროისა და საგნების ცალცალკე არსებობას და ფილოსოფიაში „რეალობის ხანგრძლივობის“ ცნება შემოაქვს. დრო ამ ხანგრძლივობის ერთ-ერთი, ჩვენს წარმოდგენაში არსებული გამოვლინებაა. დროის შეცნობა მხოლოდ ინტუიციით შეგვიძლია. „ჩვენი ხანგრძლივობა მომენტთა თანმიმდევრული მონაცვლეობა როდია, – წერს ბერგსონი, – ასეთ შემთხვევაში მხოლოდ ანმყო იარსებებდა, არ იქნებოდა არც ანმყოში წარსულის გაგრძელება, არც ევოლუცია, არც კონკრეტული ხანგრძლივობა. ხანგრძლივობა წარსულის უწყვეტი განვითარებაა, რომელიც მომავალს ისრუტავს და წინსვლის კვალდაკვალ იზრდება.“ მარტინ ჰაიდეგერის 1927 წელს გამოცემულ ნაშრომში „ყოფიერება და დრო“ დროის ანტითეზა უკვე „მარადისობა“ კი აღარაა, არამედ „არყოფნა“. დროის ონტოლოგიზაციამ მისი, როგორც ეკზისტენციალური ფენომენის გადააზრება გამოიწვია.

ამასობაში კი ფიზიკოსებმა ალბერტ აინშტაინის მეთაურობით დრო და სივრცე საბოლოოდ გააერთიანეს, თუმცა ამ ერთიანობასაც მეტად ღრმა ისტორიული ფესვები გააჩნია: ანტიკური ადამიანის მიერ გააზრებული კოსმოსი გეომეტრიუ-

ლად არის მოწყობილ-მოწესრიგებული; ნეტარი ავგუსტინეს მიგნება, რომ „დრო სხვა არაფერია, თუ არა რაღაც განფენა, მაგრამ რისი, დანამდვილებით არ ვიცი, თუმცა ნაკლებმოსალოდნელია, რომ იგი იყოს სხვა რამ, თუ არა თვით სულის განფენილობა“, ანუ ის, რომ ავგუსტინე დროის დასახასიათებლად სივრცობლივ ტერმინს (განფენა) იყენებს; დეკარტეს კოორდინატების სისტემა უსასრულო და ერთგვაროვან სამგანზომილებიანი სივრცეში, რომლის ღერძებიც შუასაუკუნეების პერიოდში დადგენილი დროითი ღერძის ანალოგიურია; კანტის განსაზღვრება, რომ სივრცე და დრო ყველა მოვლენის აპრიორული პირობაა და რადგანაც დროის „შინაგან ჭვრეტას არავითარი გარე სახე /გარეგნობა/ არ აქვს, ჩვენ ამ ნაკლის აცილებას ანალოგიის მეშვეობით ვცდილობთ და დროით მიმდევრობას ისეთი უსასრულოდ განგრძობადი ხაზის საშუალებით წარმოვიდგენთ, სადაც მრავაფეროვნება ერთი განზომილების მომცველ რიგს შეადგენს და ამ ხაზის თვისებებს დროის ყველა თვისებას ვუთავსებთ, იმის გამოკლებით, რომ ხაზის ყველა ნაწილი ერთდროულად არსებობს, მაშინ როდესაც დროის ნაწილები ერთმანეთის მიყოლებით ლაგდებიან“.

მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში მოღვაწე ფრანგმა ფილოსოფოსმა ანრი ბერგსონმა იმ დროისთვის ტრადიციული სივრცისა და დროის წარმოდგენა სივრცე-დროითი ერთიანობის, განუყოფლობის პრინციპამდის მიიყვანა და აჰა, ამასობაში მეცნიერები, აქეთ მათემატიკოსები პუანკარეს თამადობით, იქით ფიზიკოსები აინშტაინის წინამძღოლობით – თეორემული მტკიცებულებებითა და ექსპერიმენტულად გადამოწმებული თეორიებით ადგენენ: დრო-სივრცე ბუნებაში ერთიანი, განუყოფელი ფენომენია.

ჩვენს დროში, როგორც მერაბ მამარდაშვილი აღნიშნავდა, „...სივრცე-დროით წარმოდგენას ალბათ ისეთივე ოპერატორ-გარდამქმნელის როლი ეკისრება, ...როგორც მეტაფიზიკურ მე-ს“. დაკვირვების ჰომოგენურ ველში მას (მეტაფიზიკურ მე-ს) ტრანსცენდენტალური აქტით ნებისმიერი წერტილის დაკავება და ამავე დროს, ფიზიკურ და აზროვნების რი-
130

გებს შორის გადასვლა-გადმოსვლის (გადართვა-გადმორთვის) გაპირობებაც შეუძლია. ამიტომაც შეიძლება ითქვას, რომ სივრცე-დროითი ნარმოდგენა, მეტაფიზიკურ მე-ს მსგავსად შიდა და გარე რეალობების საზღვარზე "ფარფატებს".

მეოცე საუკუნის ერთ-ერთი უდიდესი მოაზროვნე ხოსე ორტეგა-ი-გასეტი წერს: „...ყველაფერი რაც სამყაროშია, იმიტომ ხდება შორეული ან ახლობელი, რომ აქ, ამ ადგილთან მიმართებაში მარჯვნივ ან მარცხნივ, ზემოთ ან ქვემოთ არის განლაგებული... სამყაროს წყობა, რომელშიც უნდა ვიცხოვროთ, ყოველთვის ორ დონეს, ორ ხედს გულისხმობს: საგანი ან საგნები, რომელსაც მიპყრობილი აქვს ჩვენი ყურადღება და ფონი, რომელზეც ისინი გამოიყოფიან... ყოველ მატერიალურ საგანს სინამდვილეში ორი მხარე გააჩნია. მათგან, როგორც მთვარის შემთხვევაში, ჩვენთვის ყოველთვის ერთია დამსწრე... თუ ვილაპარაკებთ მხედველობაზე, უფრო სწორად დანახვაზე, აღმოჩნდება, რომ არავის არასდროს არ უნახავს ვაშლი – ვაშლი, როგორც ასეთი – რადგან, როგორც ცნობილია, ვაშლს გააჩნია ორი მხარე, რომელთაგან ჩვენთვის ყოველთვის მხოლოდ ერთი არსებობს... პოპულარულ საცირკო რეპარიზაში ერთი კლოუნი ვაშლს მეორეს თავზე ადებს და სასროლი პოზიციის დასაკავებლად მიდის. ვიდრე პირველი კლოუნი ზურგით არის, მეორე ვაშლს იღებს, მის უკანა მხარეს ჩაკბეჩს და ნარჩენს ისევ თავზე იღებს. პირველ კლოუნს ჰგონია, რომ მეორე კლოუნის თავზე ისევ მთელი ვაშლია – სინამდვილეში ვაშლი ნახევრად შეჭმულია... ადამიანს არ შეუძლია აღწესსოს ყველაფერი, რაც მის გარშემო ხდება... ეს კი, ძირითადი, მარადიული პრობლემაა და ადამიანური დრამა, რომელიც ამ პრობლემას მოსდევს, ხან ტრაგიკულად ვითარდება ("ოიდიპოსი") და ხან კომიკურ სახეს იღებს... თვალსაჩინოებისათვის სარკის მაგალითს მივმართოთ. სად დევს, სად არის განთავსებული გამოსახულება, რომელსაც სარკეში ვხე-

დავთ? ის არც სარკის ზედაპირზე და არც სარკის უკანაა, გამოსახულება სარკის მიღმა დევს. ამ მოვლენის ფიზიკური მოდელი ასეთია: სარკის უკან წარმოსახვითი, ვირტუალური სხივი ვრცელდება, რომელიც, ასევე სარკის უკან ვირტუალურ ეკრანზე გამოსახულებას ქმნის. და აქ უკვე საქმე საყურადღებო მოვლენასთან გვაქვს: ნამდვილი საგნის ოპტიკური (სარკული) გამოსახულება შეგრძნების ორგანოზე, თვალზე ისევე ნამდვილად და უეჭველად ზემოქმედებს, როგორც საგნის პირდაპირი გამოსახულება. ხომ არ ნიშნავს ეს იმას, რომ სინამდვილესა და ვირტუალობას შორის საზღვარი ნაშლილია?!. ამგვარ გამოსახულებას შეიძლება ჩვენთვის ისეთივე მნიშვნელობის ჰქონდეს, როგორც საგნის უშუალო, პირდაპირ ხედვას. ან სხვა სიტყვებით, ვირტუალური შეიძლება აქტუალური იყოს (თუ ყოველთვის არ არის ასეთი). საგულისხმოა, რომ ინგლისურ სიტყვიერებაში ვირტუალური და აქტუალური ხშირად სინონიმებადაც გვევლინებიან... თითოეული კონკრეტული ადამიანის სამყარო არა totum revolutum-ს /უნესრიგობას, ქაოსს/, არამედ პრაგმატულ ველებად მონესრიგებულ ველს წარმოადგენს... ყოველი ჩვენგანის წარმოსახვაში სამყაროს სივრცითი სქემა არსებობს, რომლის ამა თუ იმ კვადრანტსა და უბანში ვათავსებთ ნებისმიერ საგანს, მათ შორის ისეთსაც, რომელსაც უშუალოდ სხეულებრივი ბუნება არ გააჩნია და რომელსაც ჩვეულებრივ სულიერს უწოდებენ, როგორიცაა, იდეები, გრძნობები და ა. შ.“ ორტეგა-ი გასეტის ეს ციტატები ირაკლი მჭედლიშვილის ზემოთაღნიშნული წერილიდან მაქვს მოყვანილი და უპრიანი იქნება თვითონ მისი მოსაზრებაც გავიმერო, რომელიც ამ ყველაფრიდან გამომდინარეობს: „სამყარო და ჩვენი ცხოვრება მასში მიმართულებების (მხარეების) მიხედვით არის ორიენტირებული.“ და შემდეგ: „ჩვეულებრივ, როდესაც მეცნიერულ ფორმულირებაზე ლაპარაკობენ, იგულისხმება, რომ სამყაროს სივრცე-დროითი სტრუქტურის ქვეშ ფიზიკური სამყარო მოიაზრება, იმ სახით, როგორც მას ფიზიკა გამოსახავს. მაგრამ სრულიად აშკარაა,

რომ ჩვენი ცხოვრება მიედინება არა ასეთ სინამდვილეში. ფიზიკური სამყარო ჩვენი ფიქრის, წარმოსახვის ან ფანტაზიის ნაყოფია, ამასთან ფანტაზიისა, რომელიც ცვალებადია (დღევანდელი წარმოდგენა განსხვავდება გუშინდელისაგან, ხვალისდელი – დღევანდელისაგან). სამყარო, სადაც ჩვენ ნამდვილად ვცხოვრობთ – ადამიანური სამყარო სხვანაირად არის მოწყობილი – იგი უსასრულო რაოდენობის სიტუაციური ველების, უბნების და მხარეებისაგან შედგება. მთლიანობაში ასეთი პრაგმატული სამყარო სივრცეშია სტრუქტურირებული და მის ყოველ უბანზე თანაარსებობენ, დინამიურ ურთიერთობაში არიან ობიექტები – საგნები, მათი სახელები და ანარეკლები, იდეები, წარმოდგენები... ამიტომაც... შეიძლება ითქვას, რომ ვირტუალობა ან ვირტუალური ობიექტები ყოველდღიურობაში ისე აქტუალურად არიან ჩართული, რომ ჩვენ მათ სასიცოცხლო მნიშვნელობის მოვლენებისაგან არც და ზოგჯერ ვერც გამოვყოფთ. მათ გარეშე სამყაროში ორიენტირება, ე. ი. ინსტიქტურისაგან განსხვავებული გააზრებული, ადამიანური არსებობა შეუძლებელია. ხოლო სივრცე-დროითი წარმოდგენა არა მარტო ანესრიგებს ადამიანურ სამყაროს პრაგმატულ ველებად, არამედ ველებს შიდა დინამიურ წონასწორობასაც განსაზღვრავს. მოკლედ რომ ითქვას, სივრცე-დროითი წარმოდგენა ორი თვისობრივად განსხვავებული (შიდა და გარე) რეალობის ორგანულ თანაარსებობასა და ადამიანის სამყაროში კოორდინაცია-ორიენტაციას შესაძლებელს ხდის. ძნელია იმის თქმა, თუ რა საშუალებებით, როგორ ან რა მექანიზმით ხდება ადამიანური სამყაროს სტრუქტურირება, კოორდინაციური ველების ფორმირება. თუმცა, დანამდვილებით შეიძლება ითქვას – რაიმე წესით მოცემული სამყარო სიტყვიერებაში, ანუ ენაში ყოველთვის აისახება. ამასთან, ენა მარტო ასახვის კი არა, სამყაროს მოწესრიგებულობის ერთ-ერთი ძირითადი მატარებელი და ახალი მიმართებების ფორმირების საშუალებაცაა... ძველი ბერძნები ენის სწორედ ასეთ ფუნქციას გულისხმობდნენ, როდესაც ამბობდნენ – ბარ-

ბაროსია ის, ვისაც ენა არ აქვს. ესე იგი, ისეთი ენა, რომელიც სამყაროს გააზრების და არა მხოლოდ უბრალო კომუნიკაციის ამ ალბ-მიცემის საშუალებაა... თუ ეს ასეა, უფრო სწორად, თუ ენა არა მხოლოდ "მომხმარებლური განცალკევების", არამედ შეკრების, ჭერისა და განვითარების საშუალებაა, მაშინ ის ძირეული პირობა, სივრცე-დროითი წარმოდგენა, რომელიც სამყაროს მოწესრიგებას უდევს საფუძვლად, მასშიც უნდა ვლინდებოდეს... აუცილებელია ხაზი გაესვას იმას, რომ ყოველივე, რაც ითქვა, თავისთავად, სადღაც აბსტრაქტულ გარემოში, ქრონოლოგიაში ან ბუნებაში არ ხდება. ადამიანი იძულებულია ეჭიროს, თავის თავში ატაროს მოწესრიგებული სამყარო, ამაში მას ვერავინ დაეხმარება. ჭერას, ტარებას კი მუდმივი ძალისხმევა სჭირდება, რაც ძალზედ რთულია. პიროვნული ფსიქიური აშლილობის (ან მოშლის) ნიშანი, წესრიგის დარღვევა, მოვლენათა და ობიექტთა ვერ მოწესრიგება, მათი შესაბამისი ადგილების აღრევა ან სტრუქტურირების ტერმინში პრაგმატული ველების მოშლა, დესტრუქციაა. ე. ი. ინდივიდუალური მონაცემების, წარმოდგენების და შესაბამისი სასიცოცხლო, ლოკალური გარემოს ურთიერთმორგების ვერ (ან არ) განხორციელებას კატასტროფამდის მივყავართ... ასევე კატასტროფა, ოღონდ უფრო დიდი, საყოველთაო დესტრუქციის აპოკალიფსური საშიშროება არის მოსალოდნელი იმ შემთხვევაშიც, როცა არა ცალკეული ინდივიდი, არამედ მთელი საზოგადოება ივინყებს წარსულს, აღარ უჭირავს, აღარ ატარებს, ბედის ანაბარა ტოვებს (გადააბარებს ბუნებას, ტექნიკას ან სხვა ვინმეს) იმ პრინციპებს, რომელიც მის არსებობას განაპირობებს... ასეთი რამ მაშინაც ხდება, როცა პრინციპები და შეხედულებანი, რომელთაც ეყრდნობოდა კაცობრიობა, შესაძლებლობას ამოწურავენ, ახალ რეალობას ვეღარ აღწერენ, ვეღარ აწესრიგებენ. ადამიანებს კრიზისულ პერიოდებში შიში და აპოკალიფსური წინათგრძნობა ეუფლება და ასე გრძელდება იქამდის, ვიდრე ახალი ხედვა ძირეულ საყრდენებს არ განაახლებს..."

ასეთი ძირეული საყრდენია ჩვენი ქართული ენა. როგორ არ გავიცდებოდა, როცა ეს ამდენსაუკუნოვანი ფილოსოფოს-ფიზიკოსთა ნააზრევნი იხედავ სცოდნია. სცოდნია ჩვენგან დამოუკიდებლად, ჩვენ ხომ ვლაპარაკობთ და არ ვუკვირდებით – სამი კვირის მანძილზე, ვიტყვი და ამ დროს თურმე ენაში დაუნჯებული სიბრძნე იმას გულისხმობს, რომ ადამიანის მიერ სიცოცხლეში განვლილი მანძილი მხოლოდ განვლილ კილომეტრებით კი არ იზომება, არამედ განვლილი წლებითაც.

არსი

სიტყვა „არსი“, ცხადია არის ზმნიდანაა წარმოქმნილი. ნებისმიერ ენაში ეს უმთავრესი ზმნაა, მაგრამ საინტერესოა, რატომაა ქართულში ამ ზმნის ძირი, ზმნისა, რომელიც რაიმეს ყოფნას, არსებობას ადასტურებს („ყოფნა, არ ყოფნა“, შექსპირი შემოგვეხმიანება მცისვე), დიახ, რატომაა ამ ზმნის ძირი „არ“? „არ“ ხომ ქართულ ენაში უარყოფითი ნაწილაკია, რომელიც სწორედაც უარყოფს და არ კი ადასტურებს. რა გამოდის – არსის, ყოფნის, არსებობის საფუძველში ჩვენს ენას უარყოფით „არ“ მოუთავსებია. ხომ შეიძლებოდა „ჰო“ მოეთავსებინა, ან „კი“, ან „დიახ“. ასე ხომ უფრო ლოგიკური იქნებოდა, ერთმნიშვნელოვნად ცხადი და გასაგები. გვეთქვა, „არის“ კი არა, „კიის“, „ჰოის“, „დიახის“, გვეთქვა „ვარ“ კი არა, „ვდიახ“, „არსებობს“ კი არა – „კისებობს“ ან „ჰოსებობს“, მოკლედ, რატომ „არა“ და არა „ჰო“. საკითხავი აი ეს არის.

რა ვთქვათ ამის პასუხად?! რთული საკითხია, ერთობ რთული, მაგრამ მაინც ვეცადოთ ამ ამოცანის ამოხსნას. სავარაუდოდ საქმე „დიალექტიკურ ნეგაციაში“ უნდა იყოს.

წმიდა მამებთან და საღვთისმსახურო ტექსტებში საღვთო თვისებათა ჩამონათვალში ხშირად ვაწყდებით გრამატიკულ უარყოფით ფორმაში ჩასმულ, „არა“ და „უ“-თავსართიან გამოთქმებს. უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ეს ფორმები „შემოსაზღვრულობის უარყოფას“ უსვამენ ხაზს. მაგ. არაუმეცარი

ნიშნავს მეცნიერს, მაგრამ თვისების შემოუსაზღვრელობაზე მიუთითებს. ამგვარ გამონათქვამთა ნიმუშს ვხვდებით ნმ. იოანე დამასკელთან მისსავე ნაშრომში „მართლმადიდებლური სარწმუნოების ზედმინევნით გადმოცემა“: „ღმერთი დაუსაბამოა, დაუსრულებელი, მარადიული, შეუქმნელი, გარდაუქმნელი, უცვლელი, მარტივი, შეუდგენელი, უსხეულო, უხილავი, შეუხებელი, აღუწერელი, უკიდევანო, გონებისათვის მიუღწეველი, შემოუწერელი, მიუწვდომელი, კეთილი, სამართლიანი, ყველა ქმნილების შემოქმედი, ყოვლადძლიერი, ყოვლისმპყრობელი, ყოვლისმხილველი, ყოვლისგანმგებელი, მეუფე ყოველთა, მსაჯული... თეოლოგები გემოდღვრავენ, ღმერთის შესახებ ჩვენი მსჯელობა მეტყველებს მასზე, რომ ღმერთი განსხვავდება ქმნილებათაგანო (მაგ, ღმერთი დაუსაბამოა, უსასრულო, მარადიული, სამყაროს კი აქვს დასაბამი, დასასრული, არსებობს დროში); ღმერთის ქმედებებზე საუბრისას ნუ ვეცდებით ცნება „ღმერთის“ „განმარტებას“. ეს არსებითად შეუძლებელია, რადგან ყოველი განმარტება „საზღვრებში“ ჩასმას ნიშნავს. ეს კი „შეზღუდვასა და სისავსის არქონაზე მიუთითებს. ღმერთი უსაზღვროა და ამიტომ შეუძლებელია არსებობდეს ამ ცნების განმარტება: „რადგან განმარტება თვითონ არის შეზღუდვის ერთ-ერთი სახე“.

ამიტომაც დიონისე არეოპაგელი ასე განმარტავს უზენაესს:

„იგი, რომელ არს აღმატებული პირველსაწყისი ყოველივესი გარკვეულად აღსაქმელისა, თვით არ არის ერთერთი საგანი, ცხადლივ შესამეცნებელი. და კვლავაც, აღმავალნი მალლა მის მიმართ, დაბეჯითებით დაგარწმუნებთ, რომ იგი არ არის არც სული, არც ჭკუა, არც წარმოსახვის, ამოცნობის, გონებისა და გაგების უნარ-ნიჭების უზრუნველყოფა. არ არის იგი აზრისმიერი და ფიქრისმიერი რამ აქტი, ცნობიერებით აღსანერი ან შემეცნებით სანვდომი, რამეთუ არ არის იგი რიცხვი და მწკრივი, სიდიდე ან სიმცირე, ტოლობა ანდა უტოლობა... და რადგანაც იგი არც უძრავია, არც მოძრავი და არც გარინდული, და არა აქვს არც ხელმწიფება და არ არის არც ძალაუფლება, არც სინათლეა, არც ცოცხლობს და არც არის სიცოცხლე, არ არის პი-

როვნული არსება, ან მარადისობა, ან დროთასვლა, ვერ მოვიხელთებთ მას გაგებით, რადგან არ არის იგი ცოდნა ან ჭეშმარიტება, არც სიბრძნის სამეფოა, არც ერთია და არც ერთიანობაა, არც ღვთაებაა და არც სათნოება, არც სულიერება, არც შვილობა და არც მამობა, არ არის აგრეთვე იგი სხვა რამ საგანი, რომელსაც ჩვენ ან ჩვენი მსგავსი თუ არამსგავსი სხვა არსება შეიმეცნებდა, არ მიეკუთვნის არარსებულის ან არსებულის კატეგორიებს, არ შეუძლიათ არსებულ არსებს განჭვრიტონ მისი ნამდვილი სახე, ისევე, როგორც თვითონ არ განჭვრეტს არსებულ არსთა ნამდვილ სახეს, არ შეუძლია ცნობიერებას მისი წვდომა, სახელდება და შემეცნება, არ არის იგი არც სიბნელე, არც სინათლე, არც შეცდომა, არც სიმართლე, მას არც მტკიცება, არც უარყოფა ესადაგება, რადგან თუკი ვამტკიცებთ ან უარვყოფთ რამეს, მის სიახლოვეს მტკიცებადს ან უარსაყოფელს, მას ვერ ვეხებით, რადგანაც იგი ყოფიერების ფარგლებს გარეთ არის გასული, ყველა მტკიცების და უარყოფის მიღმა დგას და ყოველივე არსებულის სრულყოფილი, ერთიანი მიზეზია, ყოველივეს აღემატება თავისი აბსოლუტური და მარტივი შინაარსით, ყოველგვარი შეზღუდვისგან თავისუფალია და ყოველივეს გარეშე მდგარია თავისი არსით." (დიონისე არეოპაგელი. "მისტიკური თეოლოგია" Dionysius the Areopagite, 1983, The Divine Names and Mystical Theology. London: Johns Hopkins Univ. Press, გვ. 207.)

აქ ლოგიკა ასეთია – რაკი ღმერთია ქვეყნიერების შემქმნელი, ანუ როგორც რუსთველი ამბობს „ჩვენ კაცთა მოგვცა ქვეყანა, გვაქვს უთვალავი ფერთა“, ამიტომ თვით ღმერთი არ შეიძლება ქმნილებათა რიგს მივათვალოთ, არ შეიძლება იგი ამ უთვალავ ფერთაგან ერთ-ერთი იყოს, ღმერთი ყველაფრის შემქმნელია და ამიტომ „ყველაფრის“ კატეგორიაში მას ვერ მოვათავსებთ, მაგრამ რაც „ყველაფერში“ არ შედის, შესაბამისად „არაფერია“. ესე იგი ღმერთი არაფერია. მაგრამ ღმერთი უმაღლესი არსია. ნამდვილი არსებობა ღმერთს გააჩნია, ანუ სწორედ მისი არაფრობაა ნამდვილი არსებობა. ამიტომაც გამოხატავს ქართული უარყოფითი ნაწილაკი „არ“ უმაღლეს ყოფიერებას – ის რაც უარყოფს ქმნილებას, შემოქმედის მყოფობას ადასტურებს. ამიტომაც ესაფუძვლება „არის“

ზმნას და მისგან ნაწარმოებს „არსსა“ და „არსებობას“ უარყოფითი ნაწილაკი „არ“ და არა, დაუშვავთ, დადებითი ნაწილაკი „ჰო.“

თუმცა არც „ჰო“ გახლავთ ხელნამოსაკრავი ნაწილაკი და ამას ქვემოთ კიდევ ვნახავთ, ახლა კი ზემოთქმული მსჯელობის დადასტურებად და გაგრძელებად ერთ მნიშვნელოვან ბიბლიურ პასაჟს უნდა მივმართოთ, კერძოდ, გამოცხადების მესამე თავს:

„მწყემსავდა მოსე თავისი სიმამრის, მიდიანელი მღვდლის, ითროს, ცხვარს. წაასხა ერთხელ ცხვარი უდაბნოს იქით და მიადგა ღვთის მთას, ხორებს. გამოეცხადა უფლის ანგელოზი ცეცხლის ალად შუაგულ მაყვლოვანში. ხედავს, ცეცხლი უკიდია მაყვლოვანს, მაგრამ არ იწვის მაყვლის ბუჩქი. თქვა მოსემ: მივალ და ვნახავ ამ დიდებულ სანახავს, რატომ არ იწვის მაყვლოვანი. დაინახა უფალმა, რომ მოდის მოსე სანახავად და დაუძახა ღმერთმა შუაგულ მაყვლოვანიდან: მოსე! მოსე! მიუგო: აქა ვარ. უთხრა: ახლოს ნუ მოხვალ! გაიძრე ფეხსამოსი, რადგან ეს ადგილი, სადაც შენ დგახარ, წმიდა მიწაა. უთხრა: მე ვარ მამაშენის ღმერთი, აბრაამის ღმერთი, ისაკის ღმერთი, იაკობის ღმერთი. სახე დაიფარა მოსემ, რადგან ღვთის ხილვისა შეეშინდა. თქვა უფალმა: ვიხილე ჩაგვრა ჩემი ერისა ეგვიპტეში და მომესმა ზედამხედველებისგან გამწარებულითა ღალადი. რაკი გავიგე მისი გასაჭირი, ჩამოვედი, რომ ვიხსნა იგი ეგვიპტელთაგან და წავიყვანო მაგ ქვეყნიდან მაღლიანსა და ვრცელ ქვეყანაში, სადაც ღვარად მოედინება თაფლი და რძე, ქანაანელთა, ხეთელთა, ამორეველთა, ფერიზეველთა, ხივიელთა და იებუსეველთა ქვეყანაში. აჰა, მოაწია ჩემამდე ისრაელიანთა ღალადმა და ვიხილე მათი ჩაგვრა, როგორ ჩაგრავენ მათ. ახლა გაგზავნი ფარაონთან, რომ გამოიყვანო ეგვიპტიდან ჩემი ერი, ისრაელიანები. უთხრა მოსემ ღმერთს: მე ვინ ვარ, ფარაონთან რომ წავიდე და გამოვიყვანო ისრაელიანები ეგვიპტიდან? უთხრა: მე ვიქნები შენთან. ეს გქონდეს იმის ნიშნად, რომ ჩემი გაგზავნილი ხარ: როცა ეგვიპტიდან გამოიყვან ჩემს ერს, თაყვანი ეცით ღმერთს ამ მთაზე. უთხრა მოსემ ღმერთს: კარგი, მივედი ისრაელიანებთან და ვუთხარი, თქვენი მამა-პაპის ღმერთმა გამომგზავნა-მეთქი. თუ მკითხეს მისი სახელი, რა ვუპასუხო? უთხრა ღმერ-

თმა მოსეს: მე ვარ, რომელიც ვარ. კვლავ უთხრა: ასე უპასუხე ისრაელიანებს: რომელიც ვარ მგზავნის თქვენთან.

და ჰრქუა ღმერთმან მოსეს: მე ვარ ღმერთი, მყოფი რომელი ვარ, და ესრე არქუ ძეთა ისრაელისათა: რომელ-იგი არს, მან მომავლინა მე თქუენდა.“ – ასეა ძველ კანონიკურ თარგმანში.

„რომელი ვარ“ – ბიბლიის ძველებრაულ დედანში აქ, ამ სიტყვების ადგილას ეგრეთწოდებული ტეტრაგრამიტონია.

რა არის ტეტრაგრამიტონი?

ორი ბერძნული სიტყვით „ტეტრა“ (ოთხი) და „გრამა“ (ასო) შედგენილი ეს კომპოზიტი ძველალქმისეულ ტრადიციამში ღვთის იმ წარმოუთქმელ სახელს ერქვა, რომლის წარმოთქმაც ადამიანს თვით ღვთის მცნებითვე ჰქონდა აკრძალული – („არა მოიღო სახელი უფლისა ღმრთისა შენისა“...). ითვლებოდა, რომ ტეტრაგრამიტონი სხვა სახელ-ეპითეტებისგან განსხვავებით ღვთის საკუთარი სახელი იყო. ბიბლიის ძველებრაულ ტექსტში პირველად შესაქმის მეორე თავის მეოთხე მუხლში, აგრეთვე პირველი მცნების ტექსტში და სხვა მრავალ ადგილას გამოიყენება. ეს არის ოთხი ძველებრაული ასო ნიშანი ' (იოდი) ო (ჰეი) ႁ (ვავი) და ႁ (ჰეი): ႁႁႁႁ. ლათინური ასოებით ტეტრაგრამა ტრანსკრიფცირდება როგორც IHVH ან YHWH ან JHWH.

ბიბლიის სხვა ენებზე თარგმანებში ღვთის ეს სახელი ტრანსკრიბირებული არასოდეს არ არის, რაც საფუძველს იძლევა ვივარაუდოთ, რომ ტეტრაგრამიტონი ძველებრაული დამწერლობის გარეშე არ გამოიყენება. მაგალითად, როდესაც ძველი ნელთალრიცხვის III-II საუკუნეებში ძველი ალქმის ტექსტი ბერძნულად ითარგმნა (ე.წ. სეპტუაგინტა), ამ თარგმანის ორი ვერსია შეიქმნა – ერთი ივრითის მცოდნე ებრაელებისთვის და მეორე კი ებრაელთა იმ ელინიზირებული ჯგუფისთვის, რომლებისთვისაც მშობლიურ ენად უკვე ბერძნული ქცეულიყო. თარგმანთა ეს ორი ჯგუფი ერთმანეთისგან იმით განსხვავდება, რომ პირველში ტეტრაგრამიტონი უცვლელი სახით – ძველებრაული ასოებით არის შეტანილი, ხოლო მეორეში ყველგან შეცვლილია

ისეთი ტიტულებით, როგორიცაა „Κύριος“ (კირიოს – უფალი) ან „Θεός“ (თეოს – ღმერთის აღმნიშვნელი ბერძნული სიტყვა). ტეტრაგრამიტონის ტრანსკრიფციურებას ვერსად შევხვდებით ვერც ახალი აღქმისა და სხვა ბერძნულ ქრისტიანულ ტექსტებშიც, იმ ადგილების თარგმანშიც კი, სადაც ციტირებულია ძველი აღქმის ტეტრაგრამიტონიანი ადგილები. ერთი სიტყვით, გარკვეული მიზეზების გამო, რომელთა შესახებ საუბარი ახლა მეტისმეტად შორს წაგვიყვანდა, ბიბლიურ ტექსტებში ტეტრაგრამიტონი ან უცვლელად ებრაული ალფაბეტით გვხვდება, ან საერთოდ არ გვხვდება და სხვა სიტყვით ან შესაბამისი მთარგმნელობითი პასაჟითაა ჩანაცვლებული. ამის მაგალითია თუნდაც ზემოთმოყვანილი ქართული თარგმანები – „რომელიც ვარ“ (ახალი ვერსია) და „რომელი ვარ“ (ძველი ვერსია).

იუდაური გადმოცემით ტეტრაგრამიტონი ხმამაღლა მხოლოდ იერუსალიმის ტაძარში ღვთისმსახურების დროს წარმოითქმოდა, ისიც განსაკუთრებულ შემთხვევაში, კერძოდ, იომ ქიფურის დღესასწაულზე მსხვერპლშენიშვისას, თუმცა ძველი წელთაღრიცხვის მესამე საუკუნის შემდგომ ესეც აიკრძალა. ამიტომ პრაქტიკაში შემოვიდა ღმრთისადმი ეგრეთწოდებული ირიბი მიმართვები – აღონაი (ჩემო ბატონო, უფრო სწორად მრავლობითში - ჩემო ბატონებო), ელ (ღვთის ზოგადიად აღმნიშვნელი სიტყვა), ელი (მარადიულო ღმერთო), ელოჰი (ღვთაებებო), ცაბაოთ (მეომარო), რაბონი (უფალო) და სხვა.

ძველი ბერძენი ავტორები, (ორიგენე, ეპიფანე კვიპრესელი, იერონიმე სტრიდონელი, თეოდორიტე კირიელი და სხვანი), რომლებსაც ტეტრაგრამიტონის წარმოთქმა შესაძლოა უშუალოდ ებრაელებისგან გაეგონათ, ამგავრ ტრანსკრიფციას გვაძლევენ: „იאו“, „იო“, „იაოუ“, „იავე“, „ია“, „იაი“, „იაჰო“, „იეიო“ და „იეიუ“.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ქრისტიანობაში ტეტრაგრამიტონის ფონეტიკურად მსგავსი რაიმე ტერმინი ღვთის აღსანიშნავად XVI საუკუნებდე საერთოდ არ არსებულა.

შესაბამისად, ტეტრაგრამიტონის ნამდვილი, ორიგინალური ჟღერადობა დღემდე არავინ იცის. იგი უკვე აღარ იცოდნენ არც ჩვენი წელთაღრიცხვის მეექვსე საუკუნეში მცხოვრებმა იუ-

დაური ტრადიციის დამცველებმა – მასორეტებმა, რომლებმაც ივრითის ოცდაორთანხმოვნიაანი ანბანის გასათანამდეროვებლად ახმოვანების სისტემა – ნექიდოთი შემოიღეს. სწორედ მაშინ გადმოიტანეს ხმოვნები ტეტრაგრაშიტონში სიტყვიდან ადონაი, რომელიც ასევე ოთხი ასოსგან შედგებოდა. ამის შედეგად, როდესაც ათასი წლის მერე, მეთექვსმეტე საუკუნეში ევროპელი მეცნიერები ამ საკითხით დაინტერესდნენ, მათ არასწორედ ამოშიფრეს ტეტრაგრაშიტონი, როგორც იელოვა. კიდევ სამასი წელი დასჭირდა მეცნიერულ კვლევა-ძიებას, რომ სავარაუდოდ ორიგინალთან მიახლოებული ვარიანტისთვის მიეგნოთ – იაჰვე. (ან მისი დასაშვები ვარიანტები – იაჰვო და იეჰვო).

ახლა ჩვენს ქართულ ვერსიას დაუბრუნდეთ – „რომელი ვარ“. ახლა უკვე გასაგებია, რომ ქართული ზმნა „ვარ“ ამ კონტექსტში ღვთის სახელის ადგილს იკავებს.

ვარ, ხარ, არის...

მე ვარ – ეუბნება ღმერთი მოსეს.

ვარ ღმერთის სახელია. „ვ“ პირველი პირის ნიშანია. რჩება „არ“.

აზრის მსვლელობამ კვლავ „დიონისე არეოპაგელთან და ეპიფატიკასთან მიგვაბრუნა: ის რაც არ არის ღვთის მიერ შექმნილი „ყველაფერი“, ყველაზე ზუსტად ამ „არ“ სიტყვით აღინიშნება. ეს „არ“, რომელიც მიწიერ თუ ზეციერ საგნებთან და მოვლენებთან მიმართებაში არსთა უარყოფას აღნიშნავს, ამავედროულად ჭეშმარიტი არსისა და მყოფობის გამომხატველი ერთადერთი მართებული სიტყვაა.

კიდევ ერთი თამამი ვარაუდის გამოთქმაც უნდა გავბედო. ისტორიიდან ცნობილია, სანამ ებრაელების მონოთეისტურ რელიგიას გაეცნობოდნენ, მერე კი გაქრისტიანდებოდნენ, ნარმართი ქართველები მზეს სცემდნენ თავყვანს.

ქართულ ხალხურ სიმღერებში შემონახული ენის არქეოლოგიური არტეფაქტები: რაშა, რერა, რერია, ორერა, ვორერა, რერო, რანინა, რანუნი, ნათლად რომ მიგვანიშნებენ ქართული-სა და ძველევგვიპტურის კავშირს ცივილიზაციის გარიჟრაჟზე, საფიქრებელს ხდიათ რომ მზის ღმერთს პრეისტორიულ საქარ-

თველოში „რა“ ერქვა და ეგებ, როცა ქართველმა გაიცნობიერა, რომ მზეც ღმერთი კი არა, ყოფიერების მიღმა მყოფი შემოქმედის ერთ-ერთი ქმნილებაა, აზროვნების ამ დიამეტრალური, ასოთხმოცგრადუსიანი შემოტრიალების კვალობაზე სიტყვაც შემობრუნდა, როგორც შესაქმისეული ყოფიერების ანტითეზა, ჭეშმარიტი ყოფიერების ამსახველი ღვთაების სახელი.

იმას, რაც საერთოდ არ არსებობს და რასაც თანამდეროვე ეგზისტენციალურ კოშმარში შთანთქმულმა და სასონარკვეთილმა ევროპულმა ცნობიერებამ არარა (გერმანულად Nichts) უწოდა, არ შეიძლება სახელი ერქვას და რაიმე სიტყვა აღნიშნავდეს. მათ შორის არც ქართული უარყოფითი ნაწილაკი „არ“, რომელიც ერთმანეთისგან ორი ყოფიერების – ღვთის ყოფიერებისა და შესაქმის ყოფიერების საზღვარს მიჯნავს.

გამოცხადების მესამე თავის ის პასაჟი, რომელიც ქართულად თარგმნილია, როგორც „რომელი ვარ“, ხოლო ძველებრაულ დედანში ტეტრაგრამიტონის სახითაა მოცემული, ბერძნულ თარგმანებში (მათ შორის უძველეს სეპტუაგინტაში), ნათარგმნია ქართული შინაარსის შესაბამისი ფორმით – „ὁ ὢν“ (ჰონ) -რომელი ვარ.

არაფერს გაგონებთ?

ჰო-ო.

მაცხოვარი ერთგან თავის მოწაფეებს მოძღვრავს „ნურც შენს თავს დაიფიცავ, ვინაიდან არ შეგიძლია არც ერთი ღერი თმის გათეთრება ან გაშავება. არამედ თქვენი სიტყვა იყოს: ჰო, ჰო; და – არა, არა; ვინაიდან რაც ამაზე მეტია, ბოროტისმიერია.“

რაც შეეხება ბერძნულ „ὁ ὢν“-ს, ქრისტიანთა დიდ ყურადღებას იქცევს სახარების ის ადგილი, როდესაც ჯვარცმის წინ იესო შეიპყრეს და მღვდელთმთავრებს მიჰგვარეს:

„ხოლო ის დუმდა და არაფერი მიუგო მათ. მაშინ კვლავ ჰკითხა მღვდელმთავარმა: შენ ხარ ქრისტე, ძე კურთხეულისა? იესომ მიუგო: მე ვარ. იხილავთ ძეს კაცისას, მჯდომარეს ძალის მარჯვნივ და მომავალს ზეცის ღრუბლებით.“ (მარკოზი 14. 61-62)

ანდა იგივე იოანესთან:

„მიუგეს: იესო ნაზარეველს. უთხრა მათ იესომ: მე ვარ. ხოლო იუდაც, მისი გამცემი, მათთან იდგა. როცა უთხრა მათ: მე ვარო, უკან დაიხიეს და მიწაზე დაემხნენ.“ ეგებ ძველქართული კიდევ უფრო შთამბეჭდავად ჟღერდეს: „და ვითარცა პრეტუა მათ: მე ვარ, გარეუკუნიქცეს და დაეცნეს ქუეყანასა.“

რამ გამოიწვია მღვდელმთავართა ეს საშინელი რეაქცია, გარეუკუნ რომ გადაცვივდნენ და მიწას დაეხეთქენ. ფაქტი ერთია, ამის შემდეგ იესო ქრისტე უყოყმანოდ გაგზავნეს ჯვარზე. ეგებ ისე გაკადნიერდა ეს ადამიანი, რომ გაბედა და ის თქვა, რისი თქმაც ადამიანს სასტიკად ჰქონდა აკრძალული და რაც მხოლოდ საიდუმლო ბეჭდის სახით – ტეტრაგრამიტონით ეწერა წმინდა წერილში.

რომ შესაძლებელი იყოს იესოს ხმა გაგვეგონა იმ საბედისწერო ჟამს, რა ბგერები ჩაგვესმოდა, ნუთუ „იაჰვე“ – „რომელი ვარ“.

მაგრამ მეორეს მხრივ, ის პასაჟი, როცა ღმერთი მოსეს თავის თავს აცნობს, ბერძნულად სრულად ასე ჟღერს „Ἐγώ εἰμι ὁ θεός“. ამ ოთხი სიტყვიდან პირველი „ეგო“ ბერძნულად „მე“-ს ნიშნავს, „ეესმი“ ზმნაა და ნიშნავს „ვარ“, ხოლო ორი სიტყვა ტეტრაგრამიტონს ცვლის, (ქართულ თარგმანში „რომელი ვარ“). ჰოდა, აი სწორედ ამაზე იმტვრევენ თავს ღვთისმოსავი თუ არაღვთისმოსავი სწავლულები – გაბედა კი იესომ ებრაელ მღვდელმთავართა წინაშე „ტეტრაგრამიტონის“ ხმამალლა წარმოთქმა?

ანდა, რად არ უნდა გაებედა?!

„ὁ θεός“ სახარებაში არსად წერია. მოცემულ სცენაში მარკოზთანაც და იოანესთანაც იგი ამბობს მხოლოდ „Ἐγώ εἰμι“ – მე ვარ. ამ სიტყვებს მარტო იოანეს სახარებაში იესო სხვადასხვა კონტექსტში კიდევ ოცჯერ წარმოთქვამს. „დაინახეს ზღვაზე მომავალი იესო, რომელიც უახლოვდებოდა ნავს, და შეშინდნენ. ხოლო იესომ უთხრა მათ: მე ვარ, ნუ გეშინიათ. (იოანე 6:19-20) „მე ვარ პური სიცოცხლისა“ (იოანე 6:35, 41, 48, 51); „მე ვარ ნათელი ქვეყნისა“ (იოანე 8:12, 14); „მე ვარ აღდგომა და სიცოცხლე.“ (იოანე 11:25); „მე ვარ გზა, ჭეშმარიტება და სი-

ცოცხლე“ (იოანე 14:6); „მე ვარ ვაზი“ (ძველი ქართული ვერსიით „მე ვარ ვენახი“ (იოანე 15:5)...

ყველა ეს გამონათქვამი ბერძნულში არის „ἐγώ ειμι“, მაგრამ არსად ჩანს „ὁ ἄν“, თუმცა ამ ფრაზების შინაარსი ტეტრაგრამიტონს უახლოვდება – როდესაც ძე ღვთისა ამბობს მე ვარ ნათელი, სიცოცხლის პური, ვენახი, სიცოცხლე და აღდგომაო, რალა სხვაობა იქნებოდა, რომ ეთქვა მე ვარ, რომელი ვარო... განსაკუთრებით იოანეს სახარების ის ადგილია ამ აზრთან ახლოს, როცა იესო ებრაელებს ეუბნება „ამენ, ამენ გეტყვ თქვენ: პირველ აბრაჰამის ყოფადმდე მე ვარ.“ Πρὶν Ἀβραάμ γενέσθαι ἐγώ ειμι“ (იოანე 8:55), რის გამოც კინალამ ჩაქოლეს.

მაგრამ მეორეს მხრივ, ეს „ეგო ესმი“ ისეთ ყოფით ფრაზებშიც უღერს, არაფერს ღვთაებრივს რომ არ მინიშნებენ. ეუბნება: სამარიელ ქალს „მე ვარ, შენთან მოლაპარაკე.“ (იოანე 4:26); ფარისეულებს: „მე ვარ, ვინც ჩემს თავზე ვმონმობ და ჩემზევე მონმობს მამაც, რომელმაც მომავლინა“ (იოანე 8:18); წყალზე სიარულით დამფრხალ მონაფეებს: „მე ვარ, ნუ გეშინიათ“ (მათე 14:27); ეგ კი არა, თვალახელილი ბრმაც კი ამბობს თავის თავზე ამ „ეგო ესმი“-ს (იოანე 9:9)... კიდევ არა ერთი ისეთი ადგილიცაა სახარებაში, სადაც მთლად ნათელი არაა, ამ სიტყვებით იესო უბრალოდ თავის თავის იდენტიფიცირებას ახდენს, თუ ფარულად ტეტრაგრამიტონისეულ შინაარსზე მინიშნებს. „ამიტომაც გითხარით, თქვენს ცოდვებში მოკვდებით-მეთქი. რადგანაც თუ არ ინამებთ, რომ მე ვარ, (ἐγώ ειμι), თქვენსავე ცოდვებში მოკვდებით.“ (იოანე 8:24); „და უთხრა მათ იესომ: როცა კაცის ძეს აამაღლებთ, მაშინ გაიგებთ, რომ მე ვარ, და არაფერს ვაკეთებ ჩემით, არამედ რაც მასწავლა მამამ, იმას ვამბობ. (იოანე 8:28) და სხვა.

ყოველ ფრაზას და ყოველ სიტყვას თავისი მნიშვნელობის დიაპაზონი გააჩნია. ბოლომდე ვერავინ გაარკვია და, ალბათ, ძნელად თუ გაირკვევა, გაახმიანა თუ არა იესო ქრისტემ თავის მიწიერ ცხოვრებაში ტეტრაგრამიტონი.

ეგებ ჰო.

ეგებ არ.

სიმართლე

ქართული მეტად ძირძველი ენაა და გასაკვირი არ უნდა იყოს, რომ ზოგიერთი სიტყვის ფესვს ანტიკური სამყაროს სიღრმეებში ჩავყავართ.

„ამარტეა“ ბერძნულად ცოდვას ნიშნავს. ბერძნულში ხშირად „ა“ უარყოფითი ნაწილაკი პოზიტიურ შინაარს ქმნის, ხოლო მისი ჩამოშორება – ნეგატიურს. მაგალითად სიტყვა კაკოს ბოროტს ნიშნავს, ხოლო აკაკოს – ჩვენებურად აკაკი – კარგს, კეთილს. ამ ლოგიკით, თუ ამარტეას – ცოდვას „ა“ უარყოფით ნაწილაკს ჩამოვაშორებდით, „უცოდველი“, „მართალი“ უნდა მიგვეღო, მაგრამ ერთი შეხედვით ასე არ არის. „მარტეა“ ბერძნულად „მონმეს“ ნიშნავს.

ცხადია, ათ მცნებათაგან ერთ-ერთი გაგვახსენდება მყისვე: არა ცილი-სწამო მოყვასსა შენსა წამებითა ცრუითა.

სულხან-საბასთან ცილისწამება ასე განიმარტება: ტყვილის მონმობა, ტყვილის შეწამება.

როგორც ჩანს ცრუმონმეობა ძველ ბერძენთათვის ისეთი დანაშაული იყო, რომ ზოგადად ცოდვის სახელად ქცეულა, ხოლო „მარტეა“ (მონმე) მხოლოდ და მხოლოდ სიმართლის მთქმელ, მართალ მონმეს ერქვა.

ბერძნულ ენაში ამ სიტყვის არაერთი სახესხვაობა ფიქსირდება: მარტურა, მარტურას, მარტურეს, მარტურონ, მარტიროს, მარუს, მარტუსინ. უცნაური ის არის, რომ ეს სიტყვები არა მხოლოდ მონმეს აღმნიშვნელია, არამედ მონამისაც ანუ წამებულისაც, გავიხსენოთ, რომ ჩვენ წამებულებს ხშირად პირდაპირ ბერძნულიდან გადმოტანილ მარტვილსაც ვეძახით. შუშანიკის მარტვილობა. მარტვილის ეკლესია. მონამეთა.

მონმე და მონამე ქართულში, მით უფრო ძველ ქართულში სინონიმებია, უფრო სწორად ერთი სიტყვაა, ორი სხვადასხვა მნიშვნელობის მქონე. სულხან-საბას ლექსიკონში „მონმე“ მოკლედგაა განმარტებული, როგორც „მონამე“, ხოლო „მონამე“, თავის მხრივ, ჯერ როგორც „დამმონმებელი“ და მოყვანილია სიტყვები: ამონმა, ემონმა, იმონმა, მონმე, სამონმო, შემონმება,

ცრუმონმე, ხოლო შემდეგ მოყვანილია მეორე განმარტებაც – „მარტილი“.

ახლა ყურადღება მივაქციოთ, ბერძნული ფუძის „მარტ“ და ქართული ფუძის „მართ“-ის იგივეობას.

სიმართლე, მართალი, გემართლები, იმართლა, მემართლება, მოსამართლე, ნასამართლევი, სამართალი, სასამართლო, უსამართლო და სხვა. პირდაპირი რეზონანსია ზემოთჩამოთვლ „მარტურა, მარტურას, მარტურეს, მარტურონ, მარტიროს, მარუს, მარტუსინ“-თან.

თავის მხრივ, მონმე, პირველ ყოვლისა, ისაა, ვინც ჭეშმარიტებას ამონმებს, (ცხადია, არა გადამონმების, არამედ დამონმების მნიშვნელობით). ქართულ ენაში ამ სიტყვის ფონეტიკურ ძირს სიტყვა რწმენასთან მივყავარ – სულხან-საბას დონეზე რწმენა და მონამეობა ერთსადაინავეს ნიშნავს. დიდი ქართველი ლექსიკოგრაფი სიტყვას წამება ასე განმარტავს:

წამება – მონამეობა, ესე არს ნაქმართა ზედა ღირსებითსა კურთხევისა მიერ ანუ წყევლისა შემწყნარებელთა შჯულისათა ნაცვლისგება. მონმობა. და იქვეა მეორე განმარტებაც – მარტილობა. ისევე როგორც მონამის განმარტებისას.

ხოლო რწმენა მოკლედაა განმარტებული – დაჯერება. და ჩამოთვლილია სიტყვები: გრწამს, მრწამს, მრწამსი, რწმუნება...

ნამდვილ მორწმუნეთა ანუ მონამეთა ხვედრი პირველ საუკუნეებში ხშირად იყო წამება – მარტილობა... ისინი მონამენი ორივე მნიშვნელობით იყვნენ.

ან იქნებ არც არსებობს ორი მნიშვნელობა, ეგებ ერთია ორივე...

ერთი სიტყვით, ბერძნულ-ქართულ-ქრისტიანული ეს სემანტიკური რკალი სიტყვების ისეთ თვალუწვდენელ ოკეანეში შეგვაცურებს, რომ მე კი არა, გამოცდილ ლინგვისტებს გაუჭირდებათ სწორად ორიენტირება.

ჩვენ კი მთავარია ამ ოკეანის ზედაპირზე მაინც შევიმაგროთ თავი, რომ წყალმა არ წაგვიღოს.

უკუნი

სიტყვა „უკუნი“ იმად მაინტერესებს, რომ ერთი მეტად გავრცელებული ქრისტიანული გამოთქმის ქართულ ვერსიაში მონაწილეობს.

„ან და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე. ამინ“

ბერძნულად – „πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν“

ლათინურად – „Et nunc, et semper, et in saecula saeculorum. Amen“

ინგლისურად – „in the beginning, is now, and forever“

რუსულად – „всегда, ныне и присно и во веки веков. Аминь“

„უკუნითი-უკუნისამდე“, ძველი ქართული ბრუნვის დაბოლოვებებითაა ნაწარმოები და დღეს იქნებოდა „უკუნიდან-უკუნამდის“ ე.ი. სიბნელიდან-სიბნელემდის, თუ რა თქმა უნდა, ამ სიტყვის სადღეისოდ ყველაზე გავრცელებულ მნიშვნელობას ვივარაუდებთ. თუმცა გაუგებარი კი იქნება, რა უკუნზე და ბნელზეა აქ ლაპარაკი. ეს ფრაზა ხომ ქრისტიანისთვის ერთგვარი ბეჭედიანაა ლოცვის, ან მნიშვნელოვანი რელიგიური ტექსტის ბოლოს წარმოსათქმელი. წმინდა მღვდელმონაქვე გრიგოლ ფერაძე ამბობს: „ამ ორ წერტილს, ამ ორ სიბნელეთა შორის არის ჩაყენებული ჩვენი ქვეყანა, მთელი სამყარო... ამ ორ ბნელ წერტილს შორის არის ჩაყენებული ცხოვრება და მოქმედება ყოველ მოქალაქის: საიდან მოდის იგი მან არ იცის და სად წავა... იესო ქრისტე და ეკლესია არ გვაძლევენ ჩვენ აქ მის განმარტებას, თუ რა იყო ჩვენ წინ ან და რა იქნება ჩვენ შემდეგ. ასეთ განმარტებებს იძლევიან ლოცვები ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით, აქ არის პროგრამა მოქმედების მორწმუნე ადამიანისთვის, მისთვის, ვინც ერთ სიბნელიდან გამოსულა, სცხოვრობს და მოქმედობს მეორე სიბნელით განსაზღვრული და სცდილობს, რომ მისი ცხოვრება ამ ორ წერტილთა შორის არ იყოს ქაოტური, სიბნელით მოცული, შეუგნებელი, უხეში და ბოროტი, რომ

მის ცხოვრებას უნათივდეს ღვთის ნათელი და ეს ნათელი გაჰყვეს და გაუძღვეს მას იქაც სიკვდილის შემდეგ.“

წმინდა გრიგოლის ეს კომენტარი დიდაქტიკურ-პოეტური უფროა და აქ უყურადღებოდაა დატოვებული ის ფაქტი, რომ „უკუნი“ მოცემულ კონტექსტში მხოლოდ სიბნელეს არ უნდა ნიშნავდეს, თუნდაც იმიტომ, რომ ნაწილაკი „უკუ“ იგივეა, რაც „უკან“. მისგან წარმოდგება სიტყვები „საუკუნი“ და „უკანასკნელი“. ეს უკანასკნელი შედგენილია ანალოგიური „ზესკნელის“, „ქვესკნელის“, „გარესკნელის“ თარგზე და ეს სიტყვები სივრცობრივი კოორდინატების მნიშვნელობას ატარებენ. ნაწილაკი „უკუ“ და ადგილის ზმნიზედა „უკან“ აღნიშნავენ უკან მოხედვას, დაბრუნებას, უკუსვლას, უკანა მხარეს და ა.შ. და თუმცა საბას განმარტებით „უკუნი“ ბნელი ნყვდიადია, ცხადია, გამოთქმა „ან და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“ დროსთან, ქრონოსთან დაკავშირებულ რეალუას გამოხატავს და არა სივრცესთან. სიტყვებიც „საუკუნო“ და „საუკუნი“ ამასვე ადასტურებენ.

ვცადოთ გარკვევა. გამოწვლილვით მივყვეთ.

„ან“. მოცემულ კონტექსტში ეს ნიშნავს – ახლა, ამ წამს, მოცემულ მომენტში.

სიტყვა აწმყო ასე იშლება – აწ-მყო. ახლა მყოფი.

ვინც კი დროთასვლის საოცარ საიდუმლოს დაკვირვებია – არადა, ამას ადამიუამის დროიდან ყოველი დაბადებული ადამიანი ბავშვობაშივე უფიქრდება – პირველი, რასაც მიხვედრილა ისაა, აწმყოს რომ მატერიალური ზომა და პარამეტრი არ გააჩნია, აწმყო დროის წერტილია, მომავლიდან წარსულში გარდამავალი დროის უსხეულო, უზომო, ფაქტიურად არარსებული ზღვარი. აკი პლატონი, ნეტარი ავგუსტინე და სხვა დიდ-დიდნი ფილოსოფოსნიც ამასვე ბრძანებენ, მაგრამ დახეთ ახლა – სულში ოდნავ ჩაღრმავებული ყოველი ძეხორციელი ხვდება, რომ ჩვენი სიცოცხლის ჭეშმარიტი მყოფობა სწორედ ამ წარტილოვან აწმყოშია, თორემ წარსული უკვე აღარ არსებობს, მომავალი კი ისაა, რაც ჯერ არ დამდგარა. ესაა არსებობის უდიდესი

პარადოქსი. ნამდვილ არსებობას ჩვენს ამქვეყნიურ ყოფიერებაში ზომა-წონა არ გააჩნია და მაინც ისაა, სხვა არაფერი.

ანმყო ამ ჩვენს მატერიალურ სამყაროში მარადისობის აგენტია.

XX საუკუნის შესანიშნავი მოაზროვნე ჯიდუ კრიშნამურტი, განიხილავს რა ადამიანის ენაში, მეტყველებაში ჩამარხულ ყოფიერების საიდუმლოს, ამბობს: „აქტიურ ახლანდელს, რომელიც ზმნაში იგულისხმება, არც მომავალი აქვს და არც წარსული; ვფიქრობ ამის გაგება ძალზე მნიშვნელოვანია. როგორც უკვე ვთქვი, ბევრი ჩვენგანი არასოდეს არის ყოფის იმ მდგომარეობაში, რომელიც გულისხმობს „ვიყავი“ ან „იმედი მაქვს ვიქნები“, და დროც, როგორც სანყისი პროცესი, თავისთავად მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს ჩვენს ცხოვრებაში. მაგრამ სინამდვილეში გვაქვს მხოლოდ აქტიური ახლანდელი, რომელიც საკუთარ თავში შეიცავს იმას, რაც იყო, რაც იქნება ან იმას, რაც არის განუყოფელი. საჭიროა გაუგოთ ყოფიერების ამ უჩვეულო მდგომარეობას – ეს ცოცხალი, აქტიური ახლანდელია. არსებობა არ არის ის, რაც იყო ან იქნება. არსებობა, – ეს აი, ახლაა, რომელიც თავის თავში დროს შეიცავს. ძალიან მნიშვნელოვანია, თუ თქვენ ისმენთ, რასაც ვამბობ; მნიშვნელოვანია ასევე გაიგოთ, თუ შესძლებთ, ძალდაუტანებლად შეიცნოთ ყოფის ეს მდგომარეობა, რომელიც უწყვეტ დროს შეიცავს, მიხედვით მის მნიშვნელობას ისე, რომ საკუთარ თავს არ უთხრათ: „უნდა მივხვდე“... „წარსული“ და „მომავალი“ აქტიურ ახლანდელში შედის.“

აქტიური ახლანდელის ნამდვილი მყოფობა და ბევრ სხვა მეცნიერსა და ფილოსოფოსსაც აქვს განხილული და ჩვენს ქრისტიანულ ფორმულაშიც აკი შემდეგი სიტყვა მარადისობაა. „ან და მარადის“ – ამ ორი სიტყვათაგან პირველი მარადისობის ამქვეყნიურ ელჩს აღნიშნავს – ანმყოს, ხოლო მარადისობა თავისთავად მარადისობაა. ეს ორი სიტყვაც მთლიანობაში სწორედ იმას რომ მარადისობას აღნიშნავს თავის ორივენიარ გამოვლენაში.

აბა, სხვა ჩემთვის ცნობილ ენებზეც ვნახავ, როგორ არის საქმე.

„ныне и присно“...

„ныне“ დიახაც ახლას ნიშნავს, აწმყოს. ზედმიწევნით.

„присно“ რაღაა?

მოძველებული რუსული ზედსრთავი სახელი Присный ნამდვილს, ჭეშმარიტს, მუდმივს, მარადიულს, არსებითს ნიშნავს. истый, истинный, или | всегдашний, вечный, сущий. მისი დაშლა გვაძლევს При+истный-ს, ანუ წინარედ ჭეშმარიტს. რუსი დაიბნა – „პრისნო“ მარადიულს ნიშნავს, მაგრამ „ვო ვეკი ვეკოვ“ ხომ ამასვე ნიშნავსო. ლათინური ვარიანტი „in principio, et nunc et semper“ სიტყვასიტყვით რომ გადმოვიტანოთ, გამოგვივა „თავიდან და ახლაც და მარადის.“ ინგლისურადაც ზუსტად ასეა. ხოლო ბერძნული ვარიანტი სიტყვასიტყვით რომ გადმოვთარგმნოთ, მივიღებთ, „აქამომდე, ახლა, მუდამ და მარადიულად.“ თვალი დაუდგა ინგლის და რუსეთს. ქართულად უფრო ღრმად და უფრო დალაგებითაა ნათქვამი.

მოდი, ერთიც გავიაზროთ მარადისობა. ფილოსოფიურ-თეოლოგიური თვალსაზრისით ეს არსების, შესაქმნის, არსებული არსებისა თუ მოვლენების ისეთი მდგომარეობაა, რომელიც დროის გარეთ დგას, არც საწყისი აქვს, არც გრძლიობა და არც სასრული, არამედ ერთბაშად, ერთ განუყოფელ აქტადაა მოცემული მთელი თავისი ყოფიერებით. უპირველეს ყოვლისა, ეს აბსოლუტის ყოფიერებაა, მისი ტრანსცენდენტური მახასიათებელი, ზედროითი. ამგვარ მოაზრებას ძველ ინდურ უპანიშადებში, ანტიკურ და ნეოპლატონიკურ ფილოსოფიაში, აღმოსავლურ მისტიკასა და ევროპულ თეოსოფიაში ვხვდებით, მაგრამ თავის უმაღლეს დონეს იგი იუდაურ გამოცხადებით მონოთეიზმსა და განსაკუთრებით ქრისტიანულ მსოფლმხედველობაში იძენს.

აქ „დრო და მარადისობა“ სრულფასოვან ანტითეზად გვევლინება.

წმიდა ნიკოდიმოს მთაწმინდელი ამბობს: „ამქვეყნიური დიდება ამაოა იმიტომ, რომ ის ვერასდროს შეედრება ზეციურ დიდებას. მთელი ეს სამყარო ისეთივე არარაობაა, როგორც წა-

მი მარადისობასთან შედარებით. მისი დიდება ამაოა, ვინაიდან მსწრაფწარმავალია. მთელი ჩვენი ცხოვრება მარადიულობასთან შედარებით უფრო მცირეა, ვიდრე გულისცემა, თვალის დახამხამება – წამზე უმცირესიც კი.“

ამქვეყნიურის მსწრაფწარმავლობას საოცრად გამოხატავს დიდებული ქართული სიტყვა „წუთისოფელი.“

მაგრამ, როგორც წმიდა ბასილი დიდი ამბობს: „ადამიანის არსების ძირითადი თვისება მარადისობა-უკვდავებაა... გაუფრთხილდი დროს, იგი ოქროზე ძვირფასია: მისით შეისყიდება მარადიულობა. იცხოვრე დედამიწაზე დროში ისე, რომ დროის შეწყვეტის შემდეგ მარადიულად ზეცაში იცხოვრო“.

ძველი აღთქმის ფილოსოფოსთან, ფილონთან, რომელიც ბიბლიური მონოთეიზმისა და პლატონის მოძღვრების ერთიან სისტემაში გაერთიანებას ცდილობდა, დროის საგულისხმო მეტაფორას ვხვდებით; შესაქმეში ნათქვამია, რომ მას შემდეგ, რაც ადამი და ევა სამოთხიდან იქნენ გაძევებულნი, ღმერთმა ედემის კარის მცველად „დააწესა ქერობინი და მოტყინარე მახვილი იქცევისი“ (შესაქმ. 3.24.). ფილონი ამ სახეს შემდეგნაირად განმარტავს: ქერუბინი მატერიალური კოსმოსია, ხოლო მოტყინარე (ცეცხლოვანი) იქცევისი (მბრუნავი) მახვილი – დრო. მატერია და დრო დაცემული ადამიანისაგან სულიერი არსებებისა და ღმრთაებრივი ნათლის სამყაროს ფარავენ, რომელიც მას ცოდვით დაცემის გამო წაერთვა.

თანამედროვე ღვთისმეტყველის არქიმანდრიტ რაფაელ კარელინის აზრით, ბიბლიის ამ ადგილის ფილონისეულ ინტერპრეტაციას ატყვია კვალი ნეგატივიზმისა, რომელსაც პლატონი მატერიისა და დროის ცნებებთან დამოკიდებულებაში იჩენს. იგი იმ კოსმოლოგიას ასახავს, რომელიც სივრცეში განფენილ სამყაროს მწირობის ქვეყანად, დაცემულობის უფსკრულად და სულის საპყრობილედ წარმოადგენს. ქრისტიანობამ კი განგვიცხადა, რომ პირველმამათა სამოთხიდან განგდება ღვთის სიყვარულის მოქმედებაა: მტკივან თვალზე აფარებულ სახვევზე ხომ არ ვამბობთ, მზის ჭვრეტას გვიშლისო –

ადამიანს სახვევი კი არა, ავადმყოფობა უხშობს თვალისჩინს. როგორც ჩვილს სჭირდება აკვანი და ჩვრები, რომელშიც მის სუსტ სხეულს გაახვევენ, ისე სჭირდებოდათ სამოთხიდან გაძევებულებს კოსმოსის აკვანი და დროის ჩვრები, რათა მარადიულობისთვის, დაბრუნებული სამოთხისთვის მომზადებულიყვნენ. რომ არ ყოფილიყო მატერია და დრო, ადამიანი ღმერთთან კავშირის დარღვევის შემდეგ მყისვე დემონურ ძალად იქცეოდა და ანგელოზთა მწყობრს კი არ შეემატებოდა, ბოროტი სულების რიგს შეავსებდა.

კათოლიკე ეპისკოპოსი ნიკოლოზ კუზანელი მარადისობას განსაზღვრავდა როგორც დახვეულ გრაგნილს, დროს კი როგორც იმავე გრაგნილს, ოღონდ უკვე გაშლილს. ეს შედარება შეცდომას შეიცავს: დრო და მარადისობა ერთმანეთში კი არ გადადის, მარადისობა დროისგან დამოუკიდებლად არსებობს. დრო მარადისობას კი არ ენაცვლება, არამედ წვრილი ძაფივით გასდევს მის უძირო სივრცეს.“- ბრძანებს არქიმანდრიტი რაფაელი.

ფილოსოფია იქით იყოს და დროისა და მარადისობის შესახებ მე ის ქართული ხალხური ზღაპარი მახსენდება, მერე ოთარ ჩხეიძემაც რომ „უკვდავების ზღაპრად“ გააპიესა – ჭაბუკი უკვდავების საძებნად მიდის. ბოლოს ერთ მზეთუნახავთან აღმოაჩენს მარადიულ ნეტარებას, მხოლოდ იმ პირობით, რომ ალარასოდეს მოინდომებს უკან დაბრუნებას. მშობელი მინა მაინც მოუხშობს, ბრუნდება, მაგრამ გაირკვევა, რომ ამასობაში აქ მრავალი საუკუნე გასულა... „ათასი წელი ვითარცა ერთი დღეო“, წერს ეპისტოლეში პეტრე მოციქული და აკი აგერ ალბერტ აინშტაინმაც ფიზიკური დროის ფარდობითობა დაადასტურა.

„მიდის-მოდის ეს სოფელი,

ქარ-ტეხილთა ზღვისებრ ღელავს!

უკან დასდევს დრო და ჟამი,

მის ნაქსელავს ქსოვს და სთელავს.“ – ოხრავს დავით გურამიშვილი.

მოკლედ... „ან და მარადის“ მარადიულობაა – მარადისობასა და მის ამქვეყნიურ გამონაჟონს – ანწყოს აღნიშნავს.

ხოლო „უკუნითი უკუნისამდე“ დროა – ამქვეყნიური დრო-ჟამია, შესაქმის პირველი წამიდან მოყოლებული, მეორედ მოსვლის უკანასკნელ წამამდე – ერთი არმყოფობიდან და მეორე არმყოფობამდე, ერთი უკუნიდან მეორე უკუნამდე. თუმცა ორი უკუნი რაღაა?! უკუნი უკუნია. არც არაფერია.

ლოცვას და ყოველ ღვთის სათნო სიტყვას ბეჭდად უსვამს ამ სიტყვებს ქრისტიანი: „ან და მარადის უკუნითი უკუნისამდეო“, იმის დასტურად, რომ ჭეშმარიტება ანმყოსა და მარადისობაშიც ჭეშმარიტებაა და დრო-ჟამის მდინარებაშიც – წარსულშიც და მომავალშიც. „მე არც წარსულის, არც მომავლის არ მეშინია!“ – გვამხნევენს გალაკტიონი.

სარჩევი

შესავალი.....	3
ექსკალიბური	7
ფოლაქი	10
კიოსკი.....	12
ფოსტა	13
იუმორი	15
ფორთოხალი	16
ბოლმა	17
ჯამაგირი	20
ყაირათი	23
ქეიფი	26
მაჟორი.....	29
გოლიათი.....	31
ქაჩვა	32
ხლაფორთი	36
ტაბლა.....	38
თეთრი	39
ჯიუტი.....	41
ტალანტი.....	42
მეფე.....	44
ხიბლი.....	50
სიკედილი.....	52
მზე.....	53
ცოდნა.....	54
ყირა	56
სქესი.....	62
აბაზი.....	63
გარინდება.....	65
კიტრი	67

ინდაური.....	68
უმსგავსო	71
თარგმნა.....	74
გვარი	76
კომლი	77
ოჯახი	78
ფოფოდია	79
თაგენი	80
უდაბნო	80
ველური.....	81
დეკანოზი	81
ფიშტო	82
ამაყი	83
პიროვნება.....	84
კეთება	89
სახე.....	90
წყალი.....	97
მანძილი	116
არსი	135
სიმართლე	145
უკუნი.....	147